

ARCA

nr. 10-11-12 (151-152-153), 2002

ARCA

revistă lunară de literatură, eseu, arte vizuale,
muzică, fondată în februarie 1990 la Arad

Redactor-șef: **Vasile Dan**

EDITOR:

CENTRUL CULTURAL JUDEȚEAN ARAD

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul XIII, nr. 10-11-12 (151-152-153), 2002

REDACTIA:

Romulus Bucur (redactor-șef adjunct), **Ioan Matiuț**,
Carmen Neamțu, **Onisim Colta** (prezentare artistică),
Călin Chendea (tehnoredactare și design)

REDACTORI ASOCIAȚI:

Florin Bănescu, **Gheorghe Mocuța**,
Gheorghe Schwartz, **Ondrej Štefanko**,
Lucia Cuciureanu, **Petru M. Ardelean**

ADRESA:

Bulevardul Revoluției, 103, 2900 Arad, România
tel. **40-257-281706**, **40-257-281917**,
40-257-280982 (& fax)
http: // cja.inext.ro e-mail: arca@arad.ro

I.S.S.N. 1221-5104

Tipărit la Multimedia SRL Arad

PE COPERTA I Cristian Buzneanu

Numere apărute cu sprijinul

Ministerului Culturii

Sumar

- EDITORIAL Vasile Dan
**Brâncuși, Cioran, Ionescu în Montparnasse,
Beaubourg și pe autostradă** \7
- VITRINA index
451 fahrenheit \11
Cărdășia veacului \18
Dezamăgirea de dincolo de moarte \21
Lazăr Faur
Cartea sau calculatorul? Literatura sau Internetul? \23
Horia Medeleanu
In memoriam Eleonora Costescu (1916-2002) \28
Invitație la Gala Premiilor Societății Civile \30
- CRONICA LITERARĂ Romulus Bucur
Osmoză și prestidigație \31
Gheorghe Mocuța
Ioan Moldovan: elogiul oboselii și al nebuniei \35
Szabolcs Szonda
**Speranța în auriu și albastru
(Despre lirica lui Zoltán Böszörményi)** \41
- ESEU Sorin Mitu
**Cîteva considerații cu privire la
istoriografia română contemporană** \46
Lavinia Betea
Cum începe o carte \55

CLIPA DE REFLECȚIE	Gheorghe Moțiu Stropi din cascada vieții \46
	Antoniou Martin Semnificațiile „cazului Pătrășcanu“ \70
	Bujor Buda Țara surâsului \75
	Petru M. Ardelean Despre cacofonie și nu numai \80
ARTE VIZUALE	Ioan Mihoc-Radnanu Postsincron \85
	Carmen Neamțu Festivalul național de teatru clasic, o săptămână pentru inimă și minte \93
ALBUM ARCA	Cristian bus Buzneanu \103
POEZIE	Ivan Miroslav Ambruș Fără bijuterii sonore \114 Regăsește-ne \115 Hrana cocoșilor \115
	T.S. Cașiș Un alt poem \116 Interior \116
	Dorina Dobroi \117 Disparație sau reîntoarcere \117
PROZĂ	Marius Daniel Popescu Pepeni galbeni, dovlecei, vinete. Vișine \118
	Petru M. Ardelean Zile arse

- RESTITUIRI Jahannes Waldmann
 „Ca nouri lungi pe șesuri...” \128
 Iulian Negrilă
 Mircea Eliade – proza fantastică (II) \136
 Petru M. Haș
 Gardă la clasici \145
- SEMN ȘI
ROSTIRE Ștefan Munteanu
 Limbaj și realitate \150
- TANGAJ Florin Bănescu
 Jurnal francez (II) \154
- LECTURI
PARALELE Mircea M. Pop
 Secvențe literare germane \158
 Lucian Suciu
 „Timp și destin“ \171
 Profunzime și lirism \173
 Florin Bănescu
 „Noroiiul greu al prozei“ \175
 Petru M. Haș
 Mica serenadă \180
 Eva Bucur
 Suntem 2 – antologie literară arădeană \183
 Gheorghe Mocuta
 Era metamoderna \185
 Un nou concept: psihologia transversală \185
 Romulus Bucur
 Limpeziri \192
 Ars amandi \194

BIBLIOTHECA
UNIVERSALIS Annwyl Gyfeillion \197
 Tom Reisen poezie \19

CONTACT \ 206

SEMNEAZĂ
ÎN ARCA

Editorial

Vasile Dan

Brâncuși, Cioran, Ionescu în Montparnasse, Beaubourg și pe autostradă

Se întâmplă ca ultima impresie dintr-o călătorie să fie și cea cu care rămâi definitiv. Ea poate salva deziluzii, decepții, oboseli istovitoare sau, dimpotrivă, poate compromite grav momente de grație prin care ai trecut. Ultimele ore pariziene le-am dedicat Montparnasse-ului. Voiam, dincolo de fascinația acestui vestit cartier din sudul Parisului (comercial, dar și cu câte două teatre minuscule pe o singură stradelă), să vizităm *Cimetière Montparnasse* unde repauzează glorie ale Franței și, nu puține, ale întregii lumi. La intrarea în cimitir, de la capătul Bulevardului Edgar Quinet, în lumina mieroasă, crepusculară de toamnă plină, pe un panou, erau înscrise în ordine alfabetică cele 118 nume ce își găseau aici somnul de veci. Printre ele Saint-Beuve, Maupassant, Claude Mauriac, Pierre Larousse, Julio Cortazar, Samuel Beckett, Raymond Aron, Charles Baudelaire, J.-P. Sartre. Noi căutam însă febril numele marilor români de aici. Le-am întâlnit repede. Erau nu mai puțin de patru: Constantin Brâncuși (*Constantin Brancusi*), Emil Cioran, Eugen Ionescu (*Eugène Ionesco*) și Tristan

Vasile Dan,
poet, eseist,
redactor-șef al
revistei ARCA,
Arad

Tzara. Constantin Brâncuși, îngropat pe aleea principală, la trei pași de intrare, odihnește sub o placă albă, modestă, aproape săracă, fără nici un ornament. Am fost șocat. Nu se afla aici nici o lucrare celebră a genialului sculptor, nici una care să consacre locul. Mă așteptam să văd o „Muză adormită“ ori o „Măiastră“. Sărăcia mormântului era accentuată de înscrisuri de o simplitate absolută: *Constantin Brancusi, 1876-1957* sub o cruce minusculă. Mai mult, sub aceeași placă odihneau încă doi români: Alexandre Istrati și Natalia Dumitresco (ultima răposată în 1981). N-am putut să nu mă gândesc la opulența indecentă a unor cavouri de acasă, ornate, încă din timpul vieții, cu titluri făloase și, vai, îndoielnice.

La mormântul lui Emil Cioran, nu departe de cel al lui Brâncuși, am fost izbit de o altă surpriză. Placa neagră, și ea modestă, nu conținea decât numele marelui filosof *Emil Cioran*, anul (1911) și locul nașterii (*Rășinari*, fără a preciza țara) și anul morții (1995). Plus cel al Simonei Boué. Mormântul însă nu avea cruce, nici măcar pe placă. Cel mai mare sceptic al secolului XX e nedezmintit și sub piatra de mormânt. Fiu, totuși, de preot ortodox din Rășinari. În fine, la capul lui erau lăsate flori proaspete de toamnă tîrzie. I-am aprins o lumânare subțire înfruntând în mintea mea poate grimasa ironică a filosofului. La mormântul lui Eugen Ionescu, aceeași austeritate severă. De data asta însă placa avea cruce, iar sub numele genialului dramaturg era înscrisă și o mică rugăciune personală. Din nefericire la Tristan Tzara (cel Trist În Țară), părintele dadaismului, n-am mai ajuns. Se anunța, printr-un fluierat strident și prelung al gardienilor, închiderea cimitirului (ora 18 p.m.). L-am văzut, în schimb, în fugă pe cel al lui Charles Baudelaire: și el se odihnește într-un mormânt comun. O, Doamne, unii par atât de săraci deși sunt plini de daruri! Iar alții atât de bogați, deși pustii și, nu o dată, pustiitori! Vom reveni cu cele ce au premers lamentația aceasta care este, totuși, dintr-o anumită perspectivă, întăritoare.

Centrul Național de Artă și Cultură Georges Pompidou din Paris, o perlă arhitectonică în mijlocul cartierului Beaubourg, adăpostește unul dintre cele mai seducătoare muzee de artă modernă din lume (secolul XX – pictură, sculptură, grafică, arhitectură și design, fotografie, noile media, film de autor ș.a., de la Matisse, Picasso, Braque, Duchamp, Kandinsky, Léger, Miró, Ernst, Giacometti, Pollock până la pop-art, noul realism și artă conceptuală). Pe lângă el, o grandioasă bibliotecă de lectură publică (în Franța, spre deosebire de România, cartea fascinează în continuare), săli de spectacole, de cinema, un institut de cercetări muzicale. Pe esplanada din fața Centrului Pompidou studenți și tineri turiști din cele mai exotice colțuri ale lumii, de toate rasele, improvizează minispectacole muzicale, de teatru, de pantomimă și coregrafie. Am spus toate acestea spre a sublinia senzația tare pe care ți-o dă la intrare în incinta Complexului Pompidou, *Atelierul Brancusi* (Brâncuși), prima ofertă culturală plasată într-un corp arhitectonic aparte, dar integrat complexului, chiar la intrarea în el, pe partea dreaptă.

În 1956, cu un an înainte de moartea sa, Brâncuși a vrut să ofere patriei sale native, România, prin testament, întreaga sa operă, plus eboșe, mobilă, unelte, biblioteca personală (160 de titluri, din care 110 sunt opere de artă și literatură rare, ediții princeps, cu autografe ale unor mari autori etc.), discuri (200 de nume importante pentru acei ani), fotografii executate de genialul artist. Statul român (cu un pleonasm: „de democrație populară“) le-a refuzat însă. Mai mult, le-a etichetat drept „artă decadentă“, „burgheză“, în fine, știți dvs. cum. O infamie! Așa că Brâncuși a devenit în ultimă instanță cetățean francez, oferindu-le, pe toate, cu generozitate, patriei sale de adopțiune, Franța. Cinic gândind, bine a făcut: opera sa intră astfel într-un circuit cultural universal real și intens, iar artistul este recunoscut pretutindeni drept părintele sculpturii moderne. *Atelierul Brancusi* din Centrul Pompidou reproduce fidel atelierul sculptorului așa cum l-a părăsit el la moartea sa în 1957: unelte (fierăstraie, dălți, compasuri, ciocane,

menghine, o forjă rudimentar manuală, polizoare de picior și electrice, o nicovală etc. etc. multe dintre ele create de Brâncuși însuși), alături de „păsări măiestre“ în piatră și bronz lustruit, de eboșe în lemn de diferite esențe aflate în faze diferite de finalizare. Pe o poliță de scândură negeluită, ochelarii umili, fără rame, ai artistului. Toată atmosfera e una ce inspiră spiritualitate gestual esențială, sublimă, grea de sensuri. În jurul atelierului, în alte săli, sculpturi finite, „muze adormite“, „păsări“, o „focă“, schițe de „coloane fără sfârșit“. L-am întâlnit pe Brâncuși și la etajul cinci al complexului, pe terasa de sculptură, cu un salon personal conținând renumite lucrări. Ceilalți mari sculptori (Calder, Ernst, Miró, Laurens), nu se bucurau însă de un salon exclusiv. Brâncuși nu era atît privilegiat cît plasat referențial în contextul numelor mari ale sculpturii moderne spre o mai bună coerență a ei.

Pe Brâncuși aveam să-l întâlnesc însă și pe autostrada Paris-Strasbourg (aproape 600 de kilometri). Din kilometru în kilometru, pe o parte și pe alta a uneia dintre cele mai bune și frecventate autostrăzi din Europa, erau plasate telefoanele SOS, pentru caz de accidente, avarii, îmbolnăviri subite. Ele aveau forma stilizată a „cocoșului“ (totodată, după cum se știe, mascota franceză) lui Brâncuși. Prevăzute cu celule fotosensibile „obiectele“ se roteau după lumina soarelui autoalimentându-se cu energie. Se vede bine: patria adoptivă își venera fiul. Iar acesta nu-i rămânea deloc dator.

Vitrina

index

451 fahrenheit

*
* *

Chestiunea ce agită cel mai tare lumea culturală (și nu numai) este proiectul „Legii pentru folosirea limbii române în locuri, relații și instituții publice“, cunoscut mai ales sub numele său scurt, *Legea Pruteanu*. O chestiune luată în discuție nu numai de către presa culturală, ci și de ziare, mai ales de către «Evenimentul zilei», care, în momentul respectiv (cam toată luna octombrie), pare a fi desfășurat o adevărată campanie de presă împotriva propunătorului legii: titluri cum ar fi *Garcea, la frontierele limbii române* («Evenimentul zilei» nr. 3161, joi, 10 octombrie 2002), *Poliția limbii române*, («Evenimentul zilei» nr. 3158, luni, 7 octombrie 2002), ori interviul acordat de ex-fruntașul țărănist Vasile Lupu (titrat *Ieri găinar, azi „cârturar“* – «Evenimentul zilei» nr. 3168, joi, 17 octombrie 2002), căruia i se adaugă dezgroparea dosarului penal de pe vremea comunismului, reprodus din «Academia Cașavencu» par probe suficiente în acest sens.

Astfel încît plîngerea sa că ar fi fost supus unui adevărat „linșaj mediatic“, că ar fi „victima unei imense mistificări“ («România literară» nr. 44 / 6-12 noiembrie 2002) pare întrucîtva justificată. Numai că poziția (agresiv-) defensivă adoptată acum, cînd toată lumea – scriitori, lingviști, studenți, profesori, ‘simpli cetățeni’ – îi stă împotrivă, seamănă izbitor de mult cu cea narată în «Evenimentul zilei» de către Vasile Lupu (cu, în treacăt fie spus, o mică dar nescuzabilă nota antisemită în altă parte a textului): „Cînd m-am uitat la Pruteanu mi-am dat seama imediat că el e autorul furtului, l-am imobilizat...”

Cum v-ați dat seama?

S-a schimbat la față și în mîna pe care o ținea în buzunar avea chiar acel kilometraj. I-am răsucit o mîină la spate, i-am scos kilometrajul din buzunar și, foarte surprinzător, a căzut în genunchi și a început să plîngă cerîndu-mi să nu-i iau acel obiect, că este viața lui și nu poate trăi fără acel obiect“.

Proiectul legii, publicat în «Observator cultural», nr. 140 / 29.10 – 4.11.2002, e o mostră elocventă de diletantism juridic – autorul său e un soi de domn Jourdain legislator, combinat cu iresponsabilitate (citîndu-l din nou pe Vasile Lupu: „a mai suferit o condamnare, de opt luni, pentru abandon de familie“; știm că viața personală nu are ce să fie amestecată aici, dar textul legii trimite exact la aceeași lipsă de interes pentru consecințele faptelor proprii, în cazul de față, litera legii, încît o abordare de tipul „omul-și-opera (legislativă)“ parcă n-ar fi atît de deplasată. (Încă) un exemplu: „Sînt cheltuieli chiar falimentare cîteva cuvinte care trebuie traduse?“, se întreabă retoric (după părerea sa) în «Evenimentul zilei», nr. 3162, vineri 11 octombrie 2002. Să mai cităm răspunsul lui Mihai Răzvan Ungureanu («România literară» nr. 44 / 6-12 noiembrie 2002), care califică legea drept o „imixtiune a statului în domeniul privat“. Sau, mai aplicat, „Indiferent de termenul pe care îl fixează legiuitorul, această lege va duce la sancțiuni, taxări, amenzi, pentru că *Registrul Comerțului* se va aglomera, din cauza birocrăției. Ca să nu mai vorbim

de taxele de reînregistrare ale unei firme.“ (Mihai Răzvan Ungureanu, «22», nr. 660 / 29 oct. – 4 nov. 2002).

După cum spuneam, scriitorii (Ștefan Caraman, Ștefan Cazimir, Mircea Cărtărescu, Paul Cernat, Paul Cornea, Horia Gârbea, Ioan Groșan, Adina Kenereș, Gabriel Liiceanu, Nicolae Manolescu – în repetate rânduri –, Alina Nelega, Andrei Pleșu, Cristian Tudor Popescu, Eugen Uricaru, Mihai Zamfir), lingviștii (Mioara Avram – Institutul de Lingvistică «Iorgu Iordan», Valeria Guțu Romalo – Catedra de Limba Română a Facultății de Litere, Universitatea București, Emil Ionescu – Catedra de Limba Română a Facultății de Litere, Universitatea București, Victoria Moldovan – șefa Departamentului de limbă, cultură și civilizație românească de la Facultatea de Litere, Universitatea «Babeș-Bolyai», Andra Șerbănescu – Catedra de Limba Română a Facultății de Litere, Universitatea București), alți oameni de cultură, s-au pronunțat împotriva legii. Ca să nu mai vorbim de poziția **oficială** a Facultății de Litere a Universității din București, *O pseudosoluție pentru o pseudoproblemă*, semnată de decanul acesteia, profesorul Dan Horia Mazilu (membru corespondent al Academiei Române), publicată în «Observator cultural», nr. 140 / 29.10 – 4.11.2002. **Ei și?** pare a se întreba dl. Pruteanu.

Putem găsi o motivație (populistă în primul rând) proiectului de lege: „Nu este vorba de ‘în loc de’, ci de ‘alături de’, a spus Pruteanu, adăugînd că legea vrea să dea ‘mulțimilor de oameni’ care nu vorbesc limbi străine senzația că ‘strada a rămas și a lor’, că nu aparține doar ‘ciocoilor cu viloaie și BMW-uri și snobilor și fandosîșilor’” («Evenimentul zilei», nr. 3166, marți, 15 octombrie 2002). Sau cu cuvintele lui Mircea Cărtărescu, „Pruteanu nu este un om lipsit de cultură și de inteligență. Nimeni nu știe mai bine decît el cît de stupidă e încercarea asta de poliție lingvistică. Este doar un cinic care luptă deliberat pentru nimic altceva decît propriul bine. Ascensiunea lui e uimitoare, ținînd seama de locul de unde a pornit, dar, în definitiv, el nu e decît echivalentul în cultura română al miliardarilor de carton. Un om fără ideologie, pozînd

de circumstanță în reacționar și participînd la o restaurație în plină desfășurare.“ («Evenimentul zilei», nr. 3162, vineri, 11 octombrie 2002).

Am putea continua mult (și bine) pe această temă; mai menționăm aici textul lui Lucian Mîndruță, *Pămîntul sfînt de sub unghii*, «Dilema», nr. 501, 18-24 octombrie 2002, sau următorul pasaj, datorat lui Ioan Groșan: „E un fel de hărțuire sexuală (domeniu în care, se pare, amicul e maestru) a limbii române, urmărită pretutindeni de Aron Pumnul psihopat“ (*Încă un caz de tâmpire*, «Ziua», marți 22 octombrie 2002).

Și, pentru a mai adăuga o trăsătură (mai luminoasă) portretului domnului Pruteanu, semnalăm excelentul său text *De ce scriu cu î din î*, din «România literară», nr. 42, 23-29 octombrie 2002, din care, într-adevăr, se vede că nu inteligența sau cultura sînt deficitare în ceea ce-l privește...

*
* *

Deci, «Academia Cațavencu» scoate un supliment cultural. «Deci» îi spune, și au apărut pînă acum două numere. Tematice, primul dintre ele conținînd un dosar, *Formatorii de opinie*, celălalt, unul dedicat temei *Intellectualul român în ultimii 12 ani*. Semnalăm de acolo, în tonul său caracteristic, cel al rubricii **Contrafort** din «România literară», textul lui Mircea Mihăieș, *Croaziera ca metaforă*. Altfel, o echipă tină, o formulă apropiată de cea a ultimei versiuni a «Echinox»-ului clujean – mai puțin, totuși, spațiul acordat (reflecției asupra) literaturii.

*
* *

Din «Ziarul de duminică» (nr. 40 / 18 octombrie 2002), aflăm că pe Alex. Ștefănescu îl deranjează *Naționalizarea prestigiilor*. Mai pe înțeles, faptul că o nouă generație de critici (nu-i numește, dar e vorba de C. Rogozanu și Luminița Marcu), nu se extaziază (ba

dimpotrivă) în fața unor scriitori ca Nicolae Breban și Ana Blandiana (numele lui Fănuș Neagu nu este menționat). Sînt mai multe lucruri de spus: prestigiile literare dobîndite în timp, nu contează cum, trebuie verificate de fiecare tînără generație, fără a vedea în aceasta o manifestare de arivism. Pe care, de altfel, nu această generație l-a inventat. După cum n-a inventat nici 'demolarea bătrînilor', și nici procesul de intenție: „Pe instigatori nu-i interesează însă adevărul. Ei urăsc ceea ce le este superior. Ei nu știu să admire. Ei sînt comuniștii de azi, care profesează ura de clasă fără să-i mai citeze pe Marx și pe Lenin.“

C. Rogozanu îi răspunde (*Precizări*, «Observator cultural», 139 / 22 octombrie –28 octombrie 2002). Poziția sa de principiu e corectă – raportarea la **texte**, la **cărți**, nu la autorii lor, ori la faptele extraliterare ale acestora. Singurul pericol posibil e de a te crede fără prejudecăți atunci cînd te-ai debarasat de cele vechi și ai pus, fără să bagi de seamă, altele noi în locul lor.

*
* *
*

Rămînînd la același «Ziarde duminică», în numărul următor (41/123), vedem însemnările Anei Blandiana, *Memoriile ca detergenți*, interesate în principal de „cărțile demnitarilor post-decembriști“. Căroră le găsește cîteva caracteristici comune: „1) Indiferent de numele demnitarului aflat pe copertă, aceste cărți sînt în general – se vede cu ochiul liber – scrise de mercenari ai condeiului, adaptați cu grijă imaginii demnitarului, pe care de altfel o creează. 2) Aceste memorii nu se scriu la sfârșitul vieții spre analizarea și neuitarea celor trăite, ci la mijlocul ei, spre uitarea unora, ajustarea altora și transformarea tuturor în instrumente politice de cățărare spre viitor. 3) Indiferent dacă sînt premieri, președinți sau consilieri prezidențiali, autorii acestor cărți apar dezgustați de tot ceea ce-i înconjoară și singurii demni de a strînge admirația cititorilor. 4) Cu toții disprețuiesc

intelectualii, dar nu se sfiesc să-și presare ofurile cu citate din cărți citite de alții pentru a părea ei înșiși intelectuali. 5) Cu toții confundă posteritatea cu electoratul și-și închipuie că sunt ușor de dus de nas.“

Și cu o neașteptată ilustrare: *Radu Vasile, scriitor cu tupeu* (C. Rogozanu, «Evenimentul zilei», 3177 / 26 octombrie 2002). Pentru criticul în cauză, am avea de-a face „cu un scriitoraș artificial, care se năruie de îndată ce ai deschis cartea“. Un articol din care aflăm cum „Pur și simplu, scriitorul Radu Vasile îi ridică statuie *premierului* Radu Vasile“.

*
* *

În «Luceafărul» (nr. 38 / 576 – 30 octombrie 2002), Marius Tupan (*Alarmă printre oportuniști*) consideră *Istoria...* lui Marian Popa drept „o operă cu un rol sanitar în cultura română“.

Pentru a fi și mai convingător, îi ia și un interviu autorului (la rubrica **Avocatul diavolului**). Acesta coboară (cu paradă de erudiție) în derizoriu (cel fiziologic) noțiunea de **dizidență** și face distincția (necesară) între aceasta și **opозиție**, relativizînd totul (și bălăcărind) totul: „Ion Iliescu n-a fost disident? Adrian Păunescu n-a fost disident? Titi Enache n-a fost oponent? Ceaușistul Paul Anghel nu și-a ascuns romanul anticeaușist în borcanul cu untură?“

*
* *

Ion Crețu scrie («Ziarul de duminică», nr. 43 / 125) despre *Panem et poesis vs. panem et circenses*, despre amenințarea la care e supusă cartea (pe hîrtie) de către calculator / internet. Text subțire, ce rămîne la suprafața adevăratei probleme, dar la ce să ne așteptăm din partea cuiva care, acum cîțiva ani (sub transparentul pseudonim Jean Cruțu) confunda senin **copyright**-ul cu **copy-writing**-ul?

*
* *

Și, venind vorba de mirări, Geo Șerban semnalează («Observator cultural», nr. 141, 5 noiembrie – 11 noiembrie 2002), în paginile colecției de la Biblioteca Academiei a revistei «Tiparnița literară» adnotarea **jidan** „în dreptul unor nume de mult intrate în patrimoniul culturii noastre“, ca și steaua lui David pe „fruntea lui Peltz, mîzgălind un portret desenat de Marcel Iancu“. Ce să mai zicem atunci de inscripțiile antisemite de la Teatrul Evreiesc de Stat din București sau de cele de pe pereții unor clădiri din Cluj? Că vom fi ce-am fost, și mai mult încă?

Cârdășia veacului¹

Potrivit lui Dinu Zamfirescu, „Opinia publică mondială a fost parcă paralizată la știrea convergenței celor două totalitarisme, căci le știa, după cum și ele o declarau, de tendințe contradictorii.“ Istoricul identifică, imediat, un aspect al acestei aparent bizare dar, sigur, monstruoase, convergențe: „la cei doi parteneri – Hitler și Stalin. Amândoi își purtau, dacă nu o stimă, măcar o admirație reciprocă. Amândoi erau proveniți din medii sociale similare și ajunseseră în vârful piramidei prin crimă și teroare. Hitler spunea despre Stalin: «un sălbatec, dar un om cu caracter». Stalin închina toasturi lui Hitler: «Führerul iubit și ales de poporul german».“ (p. 13) Din păcate, opinia publică mondială a sancționat, la vremea cuvenită, ororile unuia dintre totalitarisme dar se dovedește extrem de opacă în perceperea ororilor celuilalt, că despre sancționare nici nu poate fi vorba. Iar cum la noi mai sunt încă mulți care au scandat „*Stalin și poporul rus fericea ne-au adus*“, inițiativa **Dialogului** de a strânge într-un volum de sine stătător studii, conferințe, dialoguri și mărturii ale exilului românesc de după 23 august 1944 despre începuturile comunismului la noi are o importanță majoră: într-un context în care majoritatea covârșitoare a românilor este literalmente cocoșată doar de grija zilei de mâine, grijă dătătoare de angoase dar și de porniri nostalgice,

¹ De la pactul Hitler – Stalin la Republica populară, selecție de texte publicate în Dialog, nr. 239 – 250, ianuarie – decembrie 2001, publicație sub egida Cercului Democrat al Românilor din Germania, Dietzenbach, Editor și redactor responsabil Dr. Ion Solacolu

trebuie să ne limpezim trecutul, mai ales cel imediat, și să ni-l asumăm. Este chiar imperios necesar ca logica occidentalului **Trebuie** să se impună în fața logicii tradiționale a orientalului **dacă nu se poate astfel, ... o s-o facem și pe asta, ... așa cum știm noi!**

Printre cei care reiterează momentele cruciale care au dus la intrarea României în noaptea din care și astăzi se „chinuiește“ să găsească tunelul de ieșire, o importanță deosebită o au Gheorghe Barbul, Mircea Ionnițiu – unul apropiat colaborator al antoneștilor, celălalt secretarul regelui Mihai I –, Horia Georgescu, Dinu Zamfirescu, Neagu Djuvara. În calitate de trăitori și direct implicați, sub o formă sau alta, în derularea evenimentelor care – printr-o ilegalitate flagrantă, nici astăzi reparată – ne-au transformat dintr-o *monarhie constituțională* într-o *republică populară obstinat antidemocratică*, toți aduc informații de primă importanță, unele chiar inedite – precum cele oferite de Horia Georgescu: „*Și mai neplăcut pentru ei [comuniștii, vajnici re-scriitori de istorie –n. m.] era faptul că Pogoneanu reușise să scoată din țară singurul exemplar autentic al mesajului trimis de Marele Duce Nicolae, Prințului Carol în 1877, prin care îl implora să-i vină în ajutor «trecând Dunărea oriunde, cu orice preț și cu toți oamenii de care dispui»* . Fără a intra în analiza acestora – nefiind nici locul, nici cazul – , nu mă pot abține să nu reproduc două poziții concordante, una a lui Barbul – omul lui Antonescu, cealaltă a lui Ionnițiu – omul regelui. Primul: „*Trebuie să spun că actul de la 23 august, probabil pentru că întreaga chestiune a fost devansată cu câteva zile, mi-a făcut o impresie foarte curioasă, de improvizație. Trupele germane înaintau de la Ploiești spre București și Niculescu-Buzești îi spunea generalului Sănătescu: «Minați șoseaua, faceți ceva!». Și generalul Sănătescu îi răspundea: «Păi, până minăm noi șoseaua, până găsim noi în cazărmi minele, nemții sunt de mult la Palat ...»*“ Al doilea: „*Ca întotdeauna, acestea [discuțiile, tatonările pentru ieșirea României din război – n. m.] au provocat confuzie nu numai în rândurile românilor dar și printre Aliați. Pentru că*

fiecare venea cu câte un mesaj din partea câte unui conducător sau a unei poziții oficiale și aceasta a dus la o serie de dificultăți. [...] Toate acestea provocau confuzie. Bineînțeles că se întrebau și cei de la Cairo: «Unde este adevărata persoană care vorbește cu noi sau aparatul care poate să încheie armistițiul?»² Să fie oare blestemată republica la noi, pentru modul în care a fost instaurată, să dea naștere doar la *improvizații și confuzii*?

Model de detașare și obiectivitate în analiza trecutului recent, de depășire a patimilor și a orgoliilor atunci când vine vorba de interesul cel mare – de cel național – , model de asumare responsabilă a petelor de negru și a greșelilor trecutului recent văzută ca premisă, ca „punct zero“ pentru o reconstrucție reală, volumul scos de *Dialog* se constituie într-o ofertă generoasă a exilului/diasporei către țara mamă. Dar, măcinată de multe tare de mentalitate, aceasta, aflată pe aceeași pantă a adâncirii dezastrului, prin elita-i orgolioasă mândră de originalitatea-i, cică post-comunistă, respinge oferta consumându-și în continuare energiile împotriva logicii occidentalului **trebuie!**

Dezamăgirea de dincolo de moarte²

Prea tânăr pentru a fi fost interesat de Ion Negoșescu câtă vreme mai era în țară, îl descopăr acum prin cărțile și publicistica sa. *Dialogul*, care l-a avut colaborator de marcă, îi strânge o parte din luările de poziții în *Caietele* (1 și 2) ce-i poartă numele. Din paginile

² Caietele Ion Negoșescu, 1,2, în *Dialog*, nr. 234 – 238, august – decembrie 2000, publicație sub egida Cercului Democrat al Românilor din Germania, Dietzenbach, Editor și redactor responsabil Dr. Ion Solacolu

acestora, rând pe rând, ne apar un Negoïtescu – adorator juvenil al poeziei lui Beniuc, un alt Negoïtescu reintrat în viața literară după calvarul Jilavei, care își propunea „să-mi îngădui concesiia supremă, să public scrieri așa cum „se cere“, Negoïtescu cel ostracizat de Scânteia pentru planul „Istoriei literaturii române“ și Negoïtescu din scrisoarea către Goma. Ultimul este cel ce se trezește, cel care vede încă scriitorul doar ca profesionist interesat de statutul și problemele literaturii și ale breslei scriitoricești. Dar întrevede că are o perspectivă autolimitată și este gata pentru intrarea în veritabila agora – societatea și problemele sale. Cauzate unele de comunism – ceaușism, altele, destul de multe, avându-și originea în felul de a fi și de a activa dintotdeauna al românilor, inclusiv al românilor scriitori. Exilul de după 1979 a fost pentru Negoïtescu șansa afirmării unei verticalități și combativități consecvente, care în țară i-ar fi fost de mult zdrobite în ultima decadă a „epocii de aur“. De la microfonul *BBC* sau al *Europei Libere*, prin paginile scrise sau la mese rotunde ale exilului, situația din țară, inclusiv situația literaturii și a scriitorilor, îi domină activitatea, preocupările. Perioada este una a pendulării între îndemnuri la asumarea conștiinței și a misiunii civice (social-politice) de către scriitori și speranțe crescânde în faptul că, în pofida inerțialității strămoșești și chiar împotriva lor, românii vor fi angrenați în valul tot mai impetuos al schimbărilor și ... în abandonarea comunismului. N-a fost să fie așa. După un moment de încredere și de entuziasm, Negoïtescu, ca sub un duș suedez, se împărtășește, alături de alții din jetul rece al deziluziei, al dezamăgirii și al disperării. „Angajarea ne-o impune astăzi situația tragică în care se află țara noastră, prinsă încă în ițele comunismului. A milita pentru **democrația veritabilă**, pentru reinstaurarea monarhiei, pentru reintrarea României în lumea valorilor sociale ale Europei, este o chemare căreia scriitorul nu-i poate rămâne indiferent. Pretențiile și recomandările actualilor conducători ai României față

de scriitori sunt cu totul străine gândirii democratice, care se întemeiază pe simțul civic al tuturor categoriilor de cetățeni. Dar ce te poți aștepta de la președintele Iliescu și de la premierul Roman, care au fost formați politic în spirit marxist-leninist și practică democrația, atât cât o practică, fără vocație și fără plăcere, doar de ochii lumii, siliți de împrejurări istorice mai tari decât voința lor? Ei se află la cârma țării prin impostură, constituind astfel frâna cea mai importantă în calea democratizării mentalităților românești, care prin râvna lor și a celor ca ei are șansele să nu se realizeze nici în cei douăzeci de ani programați de dl. Brucan.“ (1, p. 105) De atunci (1991), Iliescu este tot ceea ce-a fost, Roman și-a luat (silit de tovarășii de drum) un respiro, Brucan face alte profeții iar Negoțescu a plecat dezamăgit dintre noi, dintre noi cei care continuăm a-l dezamăgi și dincolo de moarte!

(G.L-P)

Lazăr Faur

*Cartea sau calculatorul ? Literatura sau Internetul ?**

Biblioteci virtuale vizitate de milioane de cititori, cărți electronice studiate pe calculator, noutăți literare la zi de pe piața produselor informaționale. Imense clădiri ultramoderne în care o mulțime de cititori se foiesc printre ecrane aprinse și zumzete finuțe de imprimantă, stau cocoțați pe scaune ergonomice sau moșăie mulțumiți în fotolii încăpătoare cu câte-un text printat pe genunchi. O lume curioasă și conectată, savurând printre clicuri posibilitățile enorme de a afla, de a cunoaște. Folosind orice răgaz pentru a naviga, pentru a pătrunde printr-o fereastră larg deschisă într-o lume fascinantă. Simplu, ieftin și oricând, industrial, profitabil și autopromovat.

În același timp, librării goale, rafturi cu cărți neatinsse, biblioteci în paragină, cu miros de ruină și câte un șoricel rătăcit. Cititori pe cale de dispariție, uimiți de asemănarea dintre prețul cărții și salariul minim pe economie. Criză de supraproducție și un anumit sentiment de izolare al autorilor, datorat unei asemenea ignoranțe.

Lazăr Faur,
poet, Arad

* Intervenție la Colocviile „Dorel Sibii“, cu o temă omonimă, ediția a IV-a, Săvârșin, 2002

Expansiune și regres. Două tendințe ce par clare pentru toată lumea. Îngrijorându-i pe unii, bucurându-i pe alții și lăsându-i indiferenți pe cei mai mulți.

Îngrijorându-i mai ales pe cei pentru care cartea contează, confundându-se cu propria lor existență. Pe care și-au închinat-o tocmai nașterii cărții, vieții ei, ce nu poate ființa însă în absența cititorului. Oamenii aceștia spun: cartea nu poate dispărea! Cu nimic nu poate fi înlocuită sațietatea de a ține o carte în mână, de-a o pipăi și a-i simți mirosul proaspăt de tipar. De a o admira în plinătatea sa ca obiect estetic, de a purta-o în palmă, în geantă, pe tren, în autobuz, la serviciu sau chiar la WC. Nu se compară cu nimic mulțumirea de a găsi-o fidelă, pe noptieră, la fiecare întindere de mână, dispusă și răbdătoare. De a o stăpâni – e a mea! – în bibliotecă, unde pot s-o admire, poate invidioși, prietenii și cunoscuții. Și de unde poate fi redescoperită, mereu și de fiecare dată altfel. Iar apariția ei o aseamănă cu nașterea unui copil, considerându-se părinți și chiar fiind astfel, în modul cel mai firesc. Niște demodați poate, niște oameni din alte vremuri...

Ceilalți, îndrăzneți, expansivi, cu tehnologia prezentului de partea lor, eficienți și rentabili, mondiali și rapizi, supunând timpul și desconsiderând spațiul.

Ce înseamnă o carte despre care nici măcar nu am auzit, spun ei, și cât contează valoarea acesteia umbrită de o discreție datorată unei forme desuete care îngreunează comunicarea. Sub tasta pe care o voi apăsa, pur și simplu, cu degetul mijlociu de la mâna dreaptă, există suficient de multe variante care să-mi satisfacă nevoia de literatură, de informație, de sensibilitate. Simultan și interactiv, unde emoțiile pot curge gârlă și revelațiile așteaptă gata confecționate.

Și de ce să cauți literatură? Când pe calculator sunt atâtea jocuri, prin care poți edifica imperii și cuceri galaxii, ești erou în orice loc imaginabil și în orice moment, bun sau rău, după cum ți-e cheful. Ce a încercat să-ți arate Jules Verne într-o viață, tu afli în câteva secunde. Apoi sunt femeile, idile electronice,

în direct, incomparabil cu ce a știut Balzac sau Zola în vremurile lor. Deci nu uita: idile virtuale în timp real; emoții din belșug; pe bune vere, nu povești!

Și sport, și muzică, și prieteni, și tot ce vrei pe Internet. La tine-n casă, pe masa ta și aproape gratis. Caști ochii, îți miști degetele și lumea împreună cu toată imaginația ei este la cheremul tău.

Pentru ce să mai dai banii pe cărți și să-ți irosești ani din scurta ta viață citind mii de pagini pentru a reține câteva. Când calculatorul memorează totul pentru tine și îți oferă exact ceea ce ai nevoie?

Așadar, se pare că există un fel de război. Necruțător. În care cartea cu siguranță va fi învinsă. Iar literatura pe care ea o conține va dispărea. Cel puțin o problematizare de genul formulării *Cartea sau calculatorul – literatură sau Internet?* ne sugerează din start o asemenea concluzie.

Am îndrăzni să spunem că e totuși greșită și cât se poate de falsă. Chiar dacă ea ne oferă încă dulcea posibilitate de a ne lamenta.

Greșită pentru că nu se poate pune în opoziție cartea cu calculatorul. Calculatorul *nu distruge* șansa de existență a cărții, ci o *facilitează*. Ne scriem cărțile pe calculator, le structurăm și le facem mai bune prin intermediul acestuia. Calculatorul a înlocuit stiloul, așa cum și el a înlocuit la rândul său pana, fără ca totuși cartea să dispară. Este o unealtă, extraordinară, prin intermediul căreia pot fi realizate cărți de mare preț sau cărți mediocre. Ce este clar e că nu funcționează singur.

La fel de greșită pentru că *literatura nu se bate cu Internetul* ci, dimpotrivă, este ținută în brațe de către acesta. Că nu mai arată cum o știam noi, asta e altceva, că a avut capacitatea – ca întotdeauna – să creeze noul și să trăiască în el, foarte bine, că mai există și altfel de preferințe culturale sau subculturale, trebuie să acceptăm. Important este mai ales că prin Internet putem citi o carte apărută ieri în India și cu prețul unei conserve de pește o avem la dispoziție. Înseamnă oare asta că Internetul anulează literatura? Și pe vremea când acesta nu exista foarte mulți

oameni nu citeau cărți preferând meciurile, birturile sau bordelul. Iar dacă acum e moda Internetului, dacă ne-am găsit o nouă jucărie ce ne va încânta un oarecare timp de acum încolo, trebuie să observăm că ea ne satisface, într-un mod inedit, chiar și vechile pasiuni: muzică, sport, bârfe, femei, politică, informație și, nu mai pe urmă, literatură. Că nu avem noi jucăria asta sau nu ne știm juca bine cu ea, e problema noastră personală!

Iar falsă este ideea dispariției cărții. Cartea *nu va dispărea*, cartea *se va transforma*. Credem că *viitorul aparține cărții electronice*. Va urma o perioadă dualistă – care a început deja – în timpul căreia cartea în forma sa materială consacrată va circula în paralel cu cartea electronică. Într-un interval de timp relativ scurt preponderentă va deveni cartea electronică, venind să răspundă astfel informatizării societății umane și a noilor sale comportamente culturale. Poate nu va fi la fel de senzual, dar întotdeauna vom găsi o imprimantă la îndemână.

Tot falsă este și temerea umbririi literaturii de către Internet. Prin Internet literatura va putea fi promovată rapid și global, cu consecințe favorabile în plan cultural, economic și chiar ecologic. Viitorul ne va oferi prin Internet apariții editoriale electronice, în timp real și într-o dimensiune spațială planetară. Recepția va fi extrem de facilă, putând cunoaște noi forme, inclusiv interactive. Costurile vor fi reduse creând condiții pentru un acces masiv. Inclusiv natura, pădurile, vor fi mai protejate. Aceste transformări de formă vor aduce, probabil, unele schimbări de fond în literatură. În întâmpinarea sau educarea viitoarelor gusturi și sensibilități ale consumatorului de literatură.

Dacă asemenea tendințe sunt deja conturate și materializate de ani buni în societățile occidentale, pe la noi abia începem să vorbim despre ele. Academia Română a organizat simpozionul cu tema *Cartea electronică*, prin Secția de Știința și Tehnologia Informației, în colaborare cu alte institute specializate. A apărut *prima carte electronică* a unui scriitor din

România, publicată în întregime pe Internet, fiind vorba de volumul de poeme al lui Vasile Selaru – *”Crescătorul de pietre”*. Totodată Institutul Național de Cercetare – Dezvoltare în Informatică, de sub egida Ministerului Comunicațiilor și Tehnologiei Informației a înființat prima *librărie electronică* din România. Funcționează deja în țara noastră *Biblioteca românească virtuală*, conținând opere esențiale ale unor scriitori români clasici și contemporani. Vă mai spun că Internetul este bulversat din când în când de apariția cărților electronice în *magazinele virtuale*. Din păcate însă, aceste acțiuni de forță provin din afara spațiului nostru cultural național, unde întâlnim, deocamdată, doar inițiative individuale de acest gen, nesuținute instituțional.

Într-o oarecare concluzie, considerăm că pentru literatură și carte se deschid perspective inedite și provocatoare, în ton cu noile considerente planetare ale realităților culturale, care vor determina schimbări de formă și fond, însă nu dispariția acestora.

Și ceea ce este foarte important, indiferent de schimbările care vor urma un lucru este sigur: scriitorii nu vor dispărea nici într-un caz!

In memoriam

Eleonora Costescu (1916-2002)

A plecat dintre noi, după o viață lungă, presărată cu multe încercări dureroase, doamna Eleonora Costescu, critic și istoric de artă dintr-o generație de aur, formată în perioada interbelică, pe baze teoretice solide și într-un orizont european, datorat unor mari magiștri, Nicolae Iorga, Alexandra Busuioceanu, George Oprescu. Noblețea ei de spirit se vădea în cele mai simple gesturi. Era, în fond, o artistocrată, în înțelesul cel mai înalt al cuvântului, o specie rară din care abia dacă se mai află câteva exemplare, în peisajul moral al României de azi. Franchețea rostirii sale îmbrăca întotdeauna o formă elegantă, făcută să nu rănească susceptibilitatea interlocutorului. Marginalizată în anii tinereții, după ce fusese reținută de G. Oprescu la catedra sa de Istoria Artei, doamna Eleonora Costescu a înfruntat cu demnitate vremurile potrivnice. Nu a făcut concesii și nu s-a ploconit nimănui. Târziu a fost angajată prin concurs, ca cercetător științific la Institutul de Studii Sud-Est Europene, unde a funcționat până la pensionarea sa, în anul 1973. De la această dată și până în ultima clipă a vieții s-a ocupat de elaborarea unor studii personale. A publicat câteva monografii consacrate unor artiști români și străini: **Gabriel Popescu, Caravaggio, Petrașcu, Ivan**

Mestrovic, Andreescu (în colaborare cu soțul său, pictorul Vasile Varga), **Artiștii Storck-Saga unei familii de artiști de-a lungul unui veac și jumătate**, precum și un număr considerabil de articole și studii în revistele de specialitate. Dubla sa calitate de critic și istoric de artă se manifestă în toate aceste lucrări, în care finețea observației se împletește cu precizia terminologiei științifice. Cunoașterea artei europene i-a permis să facă adeseori asociații îndrăznețe, în urma cărora artiștii români de care s-a ocupat, am fost puși într-o lumină nouă. În viziunea sa, Andreescu, Luchian, Petrașcu, Tonitza sunt mari pictori europeni. Argumentația doamnei Eleonora Costescu, lipsită de acel sentimentalism ieftin, care bântuie demersul multor critici români, este cu atât mai convingătoare.

Și totuși, dincolo de aspectul omului de știință riguros, reticent, chiar „rece“, se ascundea un suflet de o mare generozitate. Vibrația acestui suflet era discretă. A dăruit orașului Lipova întreaga sa colecție de artă și imensa ei bibliotecă de specialitate. A dorit, de fapt, să ridice această localitate cu trecut istoric, la rangul de centru cultural. A intenționat să adune cât mai mulți iubitori de frumos, în jurul acestei instituții create de ea din dragoste pentru zona natală a soțului său. Nu a așteptat și nu a pretins laude oficiale. Gestul ei a fost simplu, așa cum este întotdeauna un gest nobil. La plecarea sa dintre noi se cuvine să fie însoțită de gândul nostru pios, de recunoștință pentru tot ceea ce ne-a dăruit. Fie ca Bunul Dumnezeu s-o așeze în locașul de lumină, alături de ființele exemplare!

(Horia Medeleanu)

Invitație la Gala Premiilor Societății Civile

Agenția de relații publice Millenium Communications, organizează în luna decembrie, prima ediție a Galei Premiilor Societății Civile. Scopul acestui eveniment este de a îmbunătăți imaginea sectorului nonprofit în ochii opiniei publice românești.

Gala își propune să premieze și ofere publicului larg cât mai multe exemple reale de excelență în domeniul activismului social. Speranța noastră este că în acest mod, spațiul public românesc, unde domina o penumbră de modele, se va îmbogăți cu un model extrem de necesar oricărei societăți moderne și democratice: modelul participării civice și al activismului social.

Juriul chemat să identifice și să premieze aceste exemple de excelență este format din personalități recunoscute pentru realizările și expertiza în domeniul societății civile românești. Pentru această primă ediție, juriul are următoarea componență: **Emil Hurezeanu** (președintele juriului), **Cristian Pîrvulescu**, **Renate Weber**, **Dan Manoleli**, **Elena Zamfir**, **Mihaela Miroiu**, **Mihai Răzvan Ungureanu**, **Ion Bogdan Lefter**, **Alexandru Șerban**.

Cronica literară

Romulus Bucur

Osmoză și prestidigitație

Am în față o carte elegantă ca prezentare grafică (spre deosebire, dar aceasta e altă poveste, de cea publicată de Mihai Ignat, la aceeași editură), apărută în 1998*, primită în 2000 (după cum îmi aduce aminte dedicația), despre care scriu în 2002. Aceeași dedicație care zice (între altele): „Dacă îmi veți răspunde, voi aprecia gestul, dacă vă e lene, îl voi înțelege“. Și, după cum se vede, încerc să împac ambele alternative.

De la bun început, poezia Floarei Țuțuianu este una a osmozei. A unei osmoze desfășurate pe multiple planuri, dintre care le putem aminti la început pe cel al trupului (cu fiziologia sa), și pe cel al limbajului, al cuvîntului, manifestîndu-se în scris, în poem. Relația dintre ele e de interdependență, de generare reciprocă: „Trup răstignit de cuvinte sub semnul / crucii pe frunte // Cuvinte ținute sub limbă. Dospind / în salivă. Coclite. Aburul zilei / îmi iese pe gură și prinde aripi // Cătă luminează atâta-ndurare // Poemul

**Romulus
Bucur**,
poet, eseist,
traducător,
redactor șef-
adjunct al
revistei ARCA,
Arad

* Floarea Țuțuianu, *Libresse oblige*, Ed. Crater, 1998

imi iese prin piele mi se / ia de pe față. Îl curăț de sânge / El miroase a mine // Pun urechea pe carte și inima începe să bată / începe să bată“

Sîntem în fața unui continuum poem-lume, asemănător unui inel al lui Möbius, cu precizarea că poemul nu mai e, conform definiției sale etimologice, producția unui artizan, nici romantică exprimare spontană de sine, ci o **secreție**, un rezultat inevitabil al metabolismului: „La ora când se crapă de ziua: / Poemul se-nghite pe sine / cu înghițituri mici și lente / de la coadă la cap / și-apoi se vomită“.

Însuși titlul cărții marchează aceeași osmoză, realizată prin prestidigitație, printr-o trimitere la un prestigios loc comun și prin înlocuirea sa ironică, în planul lucrurilor, cu un **index** (în terminologia semiotică peirceană), modern ca **semn**, arhaic și magic ca **obiect al semnului** și, în plan verbal, avînd conotația de libertate, indirect, de eliberare (sexuală); procesul continuă la nivelul limbajului, prin jocurile de cuvinte cu trimitere sexuală (în aceeași ordine de idei cu titlul / poemul titular): *Melopauza*, *Seximoronul* (sau primul vers al poemului cu pricina: „La început eram o femeie cu picioarele pe umeri“), SFIN(C)TE.

Decorul este cel al universului cotidianul, cu derizoriul drept marcă principală, un derizoriu care, prin plasarea subiectului poetic într-o poziție marginală, permite accentuarea și mai puternică a acestui caracter: „Undeva la mansardă (deasupra tuturor) / de-acolo de unde oamenii par mici / și chiar sunt / de unde viața nu se trăiește / ci doar se scurge / în pat sub cearșaful tras peste cap“.

Un alt atribut al acestui univers (derizoriu, după cum am mai spus) este lipsa de formă, de ordine; de aici, importanța activității formatoare a trupului, fie și prin simpla prezență: „În mijlocul unei dezordini desăvârșite / ciorapi lycra cu jartiere bikini și sutiene / (forme fără conținut) – alungite pe covor / ah, această lenjerie intimă plină de amintiri (contur fără formă)“.

O tentativă de ordine poate fi sesizată și în mulțimea de perechi opozitive: „sentimente și resentimente“, „transpirația (s)acră și profanul

parfum“, extinse pînă la nivelul întregii percepții: „ora 6 dimineața / când obiectele încep să capete contur / sau dimpotrivă ora 6 după-amiază / când obiectele încep să-și piardă conturul“.

Un ambițios *Autoportret cu himeră* mai pune în evidență o trăsătură a poetei: componenta feminină, identificată cu o sexualitate ostentativă, și marcată de aceleași contraste polare: *lumină / penumbră*, „femeie stătută“ / „femelă proaspăt avută“, „pe burtă cu fața-n țărână“ / „pe spate cu fața-n lumină“. Sexualitate care care poate fi o tristă bravadă pentru singurătate: „Patul – gloria mea dezgolită“, sau „Eu – femeia cu o mie și una de fețe / ard gazul, ard vise, ard noaptea întreagă / când, uneori – mai dezgheci un bărbat / iar dimineața patul miroase-a cenușă“

O singurătate fără leac, de fapt: „Privire atârnată de firul de telefon – / fir care se târăște din pat, pînă la / duș și de la duș pe covor – cordon ombilical / între singurătate și o voce din off“, și care duce la un narcisism asumat: „Dacă nu se va afla nimeni mă voi iubi / singură / M-aplec peste podeaua care devine oglindă / Vreau să-mi sărut imaginea / și o boare de vânt stârnește valuri / Ating apa oglinzii cu vârful piciorului / și mă scufund cu imaginea mea împreună // Podeaua rămâne o pată de sânge“.

Referințele literare sau culturale, în general cuminiți, dau seama de aceeași osmoză, de astă dată între natură și cultură (sau, mai exact, între două nivele diferite ale acesteia din urmă, dintre care unul e interpretat drept natural): „Dürer spun și alta gândesc“, „Mais, [sic] où sont les neiges d’antan?“, ori, în întregime, poemul *Floarea-soarelui* (cu aluzie la van Gogh); uneori, acest joc intertextual se leagă de tema singurătății: „Dorm pe partea dreaptă ușor arcuită / cu mâinile între genunchi veghind la / eul sfâșiat între sine și supraeu / strângând între pulpe cearșaful fierbinte / dincolo de bine și de rău“.

Regăsim osmoza și în transcrierea gestului grafic (cu o discretă trimitere la Escher): „Desenez o mână, care desenează ceva / ceea ce nu pot vedea / pe cealaltă parte a hârtiei / [...] / Lumina bate în așa fel – încît – din orice unghi ai privi ochiul urmărindu-te / privirea

pleacă o dată cu tine – iar zâmbetul / dispăre pe cealaltă parte a hârtiei // Nu rămâne decât rujul buzelor / pe șervețelul mototolit din hârtie“; se desprinde de aici perceperea aceleiași inutilități a actului artistic, chiar dacă, în mod voit, el include contiguitatea cu cotidianul, osmoza cu acesta (prin întrebuințarea ca materiale artistice a materialelor cosmetice – „creionul de ochi“, „creionul de buze“). Putem observa că, în osmoza dintre poezie și plastică, aceasta din urmă e abordată mai firesc (sau cu mai mare sfială), fără ca prin aceasta relația osmotică cu lumea să se schimbe altfel decât la nivelul detaliilor: „Cum stai tolănită între Manet și Monet / (cu capul în nori și picioarele-n rai) / Cu un vers-talisman șlefuit între sâni / tăi opulenți și profani / un scrib lasă cu limbă de foc / să fie transmis prin viu grai / forma trupului tău pe cearșaf / scris și rescris, șters și lins / Palimpsest – trupul tău devenit pergament“.

Ceea ce duce, firesc, la un destin osmotice, împărțit între vizualitate și arta cuvântului: „Aș fi putut să fiu dar n-am fost. Să fie / Decât eu întinsă pe pânza de in și pe hârtie“.

Gheorghe Mocuța

Ioan Moldovan: elogiul oboselii și al nebuniei

La cei 50 de ani pe care i-a împlinit discret, retras în spatele ușilor închise ale poeziei sale și ale activității de redactor-șef al revistei „Familia“, Ioan Moldovan este un artist împlinit, practician al „artei răbdării“, atât de necesară pentru îmbinarea vocației constructive cu destinul de poet. Optzecist născut în laboratoarele „Echinoxului“ clujean, poetul debutează cu un discurs matur, care își păstrează în bună măsură și astăzi forma și structura începutului.

Viața fără nume, (1980), volumul de început, deștelenește o arie spirituală proprie, fără convulsii și experimente violente; dimpotrivă, printr-o stăpânire de sine și printr-o luciditate consecventă stării de grație pe care o consemnează, poetul ia pieptiș cărările vieții și ale destinului literar proiectând în albia anonimului, motive și interogații ale spațiului provinciei pe care eul creator le cerne în pagină, fie sub forma „exercițiilor de transparență“ și răbdare, fie sub forma insomniilor, a uitării și oboselii de mai târziu. Luând drept martori și confidenți pe Lucrețiu, Horațiu și Eschil pe care i-a buchisit pe băncile

**Gheorghe
Mocuța,**
poet, critic
literar, Arad

* Ioan Moldovan, *Interioarele nebune*, Ed. Dacia, 2002

facultății, ori pe vreo enigmatică Lavinia, descinsă și ea din personajele livrești, dar adusă în umbra existenței diurne, poetul scrie « perfect senin un poem senin » al tinereții, « despre reflectarea apei în aer/ nota lumina de pe obrazul iubitei/ clătînându-se încolo și încoace ». Poemul se naște din notația lucidă care sondează cu prudență realitatea și răsfrângerea ei în sufletul poetului cu o întreagă strategie a reflectării și reflecției, cu un întreg arsenal de observații analitice care îi împânzesc discursul. Fie că își propune să redea « înfățișarea unui om în timpul vorbirii », fie că își întocmește un dosar în care povestește visele, fie că înregistrează cu acuitate mici întâmplări ascunse ori că descoperă coordonate secrete ale ființelor și lucrurilor desprinse de natura lor, autorul configurează « un poem nu destul de ferm/ precum o săgeată ce se răsghândește în timp ce sfâșie aerul/ dintre călău și călău ». Întorsătura voit retorică și binevoitoare din finalul poemului precum și interjecțiile, inversiunile ori cuvintele folosite în forma lor arhaică, sugerează, ici și colo, o atitudine ironică, adesea contrapunctică a poemului față de realitate și a poetului față de destin. Chiar lipsa de fermitate acuzată anterior ascunde o indecizie funciară, o legănare metafizică, o lene creatoare care dă senzația de perspectivă a realității dinspre vis și metafizic.

Trecerea la *Exerciții de transparență* (1983) se face printr-un poem amplu cu douăsprezece părți și epilog, *Vizionarea unui poem*. Aici poetul își trădează, printre rânduri, câteva slăbiciuni și secrete ale facerii poemului („Priviri furișe printre lucruri/ totul în notații simple în jurul lumii simple“) sau își deapănă, într-o manieră ermetică și într-o vădită complicitate cu personajele livrești, caerul existenței ce transpare, liniștită și imperturbabilă și curge lin ca o apă în câmpie:

« Acum și aici lumina este de culoarea apei umbrite
dar eu aș vrea să nu mă grăbesc –
fără amănunte, fără trucuri, sobru, precis
Măine soarele e infinitesimal mai rece
ca o înjurătură reprimată ieri și azi »

Epilogul este o artă poetică de etapă. Gheorghe Perian insistă în portretul pe care i-l dedică în *Scriitorii români postmoderni*, Ed. Didactică și Pedagogică, R.A., 1996, asupra 'naivității' și expresionismului înțeles ca un limbaj preexistent în poezia sa. Fie că excită sau nu memoria culturală a cititorului, poemele lui Moldovan reușesc să provoace nenumărate sugestii și să limpezească apele turburi ale emoției cu ajutorul unui „ermetism de protecție“. Expresia e aplicată de Ion Simuț care observă cu justețe că în *Arta răbdării*, livrescul « îl resimte dramatic în zona angajării existențiale a poeziei ». Poemul *Nici o concluzie* anticipă această stare de 'dramatis personae', această scindare pe care ființa și-o asumă între poezie și livresc, între existență și cunoaștere. Tematica morții gravitează în jurul nucleului liric, fie că dă târcoale ființei, fie că e « atotprezentă » ori se insinuează pe « fondul sonor (...) de-afară ». Motivul nebuniei, al alienării e invocat în primul poem selectat din *Insomnii lângă munți* (1989). *Steaua craniană* e o metaforă a noii căutări, a noii etape, pentru ca într-un alt poem, *Tot timpul*, poetul să aibă intuiția concretă a morții. Nici prezența iubitei nu schimbă peisajul : « Afară se aud doar lunile căzând de-a dura din cer ». Ea intră « aproape prăbușită » în orizontul minuțios pregătit al poemului. Strigătul ei și senzația poetului cu « mâna prinsă în capcană » adâncește zbuciumul, declanșează neliniștea, perpetuează insomniile. Cu toate acestea el se simte atras în vârtejul altor « mistere care liniștesc ». Unul din ele e și chemarea stranie : « Vino și tu să aruncăm o cheie albă în râu ».

Bucățile de *Scurtă proză* din *Arta răbdării* (1998) exprimă cel mai bine acest interval. Ele curg limpede, au transparență și greutate, au gravitate și profunzime. E un lirism detașat, fortificat, dar deconstruit, în special în textele mai ermetice. Întâlnim chiar parafraze și citate sau false citate (din Eminescu) cu o rezonanță parodică și sentimentală. Ființa trece printr-o criză, a morții perpetue, ridiculizată dintr-un unghi proaspăt, antilivresc:

« Nimeni să nu intre : mor tot timpul
Puțină discreție, ce dumnezeu !

Ce să se vadă, ce-i de văzut în olimpul
acesta de minereu ?

Stați afară, așteptați, și-așa-s destule
aici: singurătatea-i o-nghesuială –
între prima verba și ultima thule
cineva a întins ritualic o obială.“

‘Noul sezon elegiac’ conceput de poet cuprinde, pe lângă dezolare și fatalitate, apăsarea constantă a *mainimicului*.

Tratatul de oboseală (1999) este alcătuit dintr-un calendar subiectiv al trecerii. Poemele alternează cu file dintr-un jurnal personal : *Sâmbătă de februarie, Miercuri de ianuarie, Luni de noiembrie, Luni de martie, etc.*

Sentimentul trecerii și al vanității este exprimat prin conceptul de oboseală pe care îl afișează cu un aer blazat și indiferent poetul. Incapacitatea ființei de a avea emoții și sentimente este sugerată plastic în poemul *Toxic* :

« Sunt deja toxic : în curând doar un
eveniment familial
Nu mai pot rămâne pe loc în fumul
și-n zdrângâneala de nenoroc
De-acum predau la seral materii inactuale
moartele limbi instrumentele obosite
Din timp în timp tot mai des
traversează clasa șobolanul imperial
circulă de la ușă la calendar
și-mi face cu ochiul
Sunt deja toxic, dar voi îmi scrieți
că nu vă simțiți ideal“

Alienarea ia forme ciudate: „Am în cap un teanc de coli albe și galbene și le visez“; „Ce am trăit? Când? Ouitare devenită carne/ grea și obosită“. Îndoiala, golul, vidul devin forme ale unei oboseli creatoare. E pusă la îndoială până și capacitatea de a se înduioșa, « de viteza morții noastre comune. » Etalând un inventar sărac al întâmplărilor și lucrurilor ce se repetă absurd, poetul deplânge proliferarea nemișcării, sufocarea sălbăticiiei, stingerea cruzimii și a simțirii atroce care făceau posibil spectacolul ființei. Tocirea

spiritului, sărăcirea imaginației, sentimentul nimicniciei, al inutilității ia forme dramatic-interogative :

« Cui să-mi dictez mâine formula clătănării ?
Cui să dictez mâine fericirile mele ?
Cine să-mi șoptească acum chiar
finalul acestei ore ? »

Tonul duios-elegiac al *Duminicii de ianuarie* se răsfrânge asupra crizei prin care trece ființa în pragul senectuții :

„Ehei nu mai înveți până-i lume să vorbești
după patruzeci de ani nu te mai duci în povești
poți lăcrima suspina smiorcăi strânge dinții
gata te uiți te-ai uitat te uită și cerșetorii și

prinții“

Compătimirea micilor vietăți, a unei cățelușe triste și obosite, bunăoară, ia forme paradoxale, după cum spectacolul prăbușirii casei cu pereții crăpați ia forme absurde. Registrul absurd se amplifică și în poemul următor (« Artur e mort și cântă la cele mai bune/piane de dincolo ») pentru ca apoi să cedeze locul îngrijorării, sfâșierii și chiar smintelii. Alienarea ființei determină răsucirea discursului și, vrând să-și camufleze tristețea, poetul practică vorbirea pe dos, la limitele inteligibilului : ». Nici eu, dragă domnule Vincent, n-am dificultăți/ cu exprimarea *singurătății, tristeții și absurdului*/ Mai ales vineri seara când scribul a fugit în lume/ și uit tot ce n-am vrut să uit/ sau tot ce-am vrut să nu uit » *Tratatul de oboseală* inventariază situații limită, întâmplări absurde, închipuiri grotești, gesturi desperate între care există o osmoză perfectă și față de care ființa are o atitudine când conciliantă, când provocatoare și bufonă. Dincolo de cele câteva lucruri în care crede (« Inspirația. Frumusețea. Misterul. Și Altele. »), poetul manifestă « o mare încredere/ în arta cu care se strică toate în jur ». Poate că din această secătuire a ființei, din această biciuire și asaltarea a ei se naște un subtil elogiu al trecerii. Un elogiu al îmbătrânirii și al oboselii care – în final – ia forme sălbatice, de o crudă expresivitate:

„Puține se schimbă într-adevăr: cele
mai multe dispar încet
Nu înainte de-a-și arăta chipul îmbătrânit

Încheieri : lumini gelatinoase și locuri
pe unde n-o să mai fii –
un bocet urcând cu cerneluri
pentru a strica filigranul
clipa când scrisa devine ilizibilă

Și nu fâșăitul de mătase al despicării
ci ruperea meschină și atroce
a substanței vii »

Demonul deconstrucției a pus stăpânire pe spiritul
creator.

În *Interioarele nebune* (2002), poetul ia startul într-o competiție și mai gravă cu sine însuși. Ciclul începe cu versul fatalist, „Deja nu mai are nici un sens“, pentru ca în poemul următor, *Amintiri letale* să observăm cum ironia duioasă face casă bună cu gândul morții. În aceste condiții viața e trăită „de la o propoziție la alta“, iar morții săi, ai poetului, „cântă în continuare unpled și în pauze spun glumițe“. Reacția asistenței, „noi aplaudăm și râdem“ stârnește fiorul nebuniei pe care acest ciclu îl provoacă și îl ilustrează.

Poate că nici un poet al generației sale nu a reușit să evedențieze cu atâta spor și să exploreze cu atâta interes filonul oboselii, ‘strategiile însingurării’ și ‘interioarele nebune’ ca acest Ioan Moldovan, răbdător și insurgent, calm și provocator, înțelept și convingător. Atât de convingător încât poate stârni în același poem, în același vers, sentimente contrare, cu aerul cel mai firesc, de prestidigitator al verbului. În urzeala tare a scrisului său lamentația și ironia, resemnarea și pofta de viață conviețuiesc într-o dialectică fraternă.

Szabolcs Szonda

Speranța în auriu și albastru (Despre lirica lui Zoltán Böszörményi)

Născut la Arad în 1951, Zoltán Böszörményi este, la sfârșitul anilor 1990, locuitor al Canadei, al Bucureștiului și al statului Monaco – conform textului de prezentare sumar de pe coperta interioară a volumului său de poezii intitulat *Aranyvillamos* (Tramvaiul de aur*), apărut, în 1999, la Editura Jelenkor din Pécs (Ungaria), carte care este obiectul recenziei de față. Localizarea autorului este poate surprinzătoare, ușor bizară doar la prima vedere – astăzi există numeroși intelectuali care, prin natura activității lor profesionale, trăiesc temporar, dar cu o oarecare regularitate, în diverse localități, mai mult sau mai puțin îndepărtate una de cealaltă, avînd totodată o „bază“ sentimentală și spirituală unde revin de fiecare dată după „naveta“ culturală și/sau existențială. Pentru Böszörményi, aceasta este Aradul, unde se întoarce nu doar pentru el însuși, ci și pentru

**Szabolcs
Szonda,**
critic literar,
Brașov

*Traducerea din maghiară în română a versurilor care figurează aici aparține subsemnatului, fiind vorba de o tălmăcire mai puțin literară, mai mult ilustrativă. În cazul poeziilor menționate în recenzie, nu am mai transcris titlul original al acestora, considerînd că nu este nevoie de această precizare.

relansarea vieții culturale a acestui oraș și a acestei zone – după cum putem afla din relatările presei cotidiene.

Nu-l cunosc personal pe autor, văzîndu-i însă numele pe coperta cărții amintite, am devenit curios: oare cum scrie literatură un mecena contemporan? I-am citit, deci, poeziile pentru a-mi forma o imagine despre autor, iar acest portret – fiind unul „mediat“ – poate avea nuanțe diferite de realitate, inevitabile în acest caz...

Judecînd după anul de apariție al volumului său de debut – *Címjavaslatok* (Propuneri de titlu), București, 1981 –, Böszörményi aparține celei de-a treia generații „Forrás“ (Izvor) a literaturii maghiare din România, care grupează autori apăruiți pe scena literară cu un prim volum în perioada 1976-1983, alcătuiind o categorie auctorială aparte în peisajul cultural al acelor vremuri, atît prin maniera de creație, cît și prin atitudine, fiind considerați într-o anumită măsură pionierii postmodernismului în literatura maghiară (din România). Citind poeziile lui Böszörményi din acest al doilea volum al său, se poate constata însă și o ușoară înrudire spiritală a autorului cu poeții celei de-a doua generații „Forrás“, creația lui situîndu-se undeva la granița dintre aceste două grupări literare.

Nu întîmplător. Căci în *Tramvaiul de aur* este vorba în mare măsură de granițe reale și lăuntrice, de o călătorie continuă și de depășirea hotarelor, ceea ce poate însemna un drum concret, respectiv simbolic, parcurs atît pe plan individual, cît și pe plan generic, cel al vieții omenești. Titlurile ciclurilor de poezii ori cele ale anumitor creații din acest volum sînt mărturii veridice ale unui itinerar real, dar și psihologic, realizat pe plaiuri geografice, pe cele ale sufletului și ale conștiinței: *Pe ocean, Fără patrie, Innuri fragile*, respectiv: *Calgary 1984, Zi de naștere la Viena, Cu răsuflarea tăiată* („aleargă sufletul nostru / în spațiu / cu răsuflarea tăiată“) etc.

Este o călătorie lungă (nu atît liniară, mai degrabă circulară, în jurul unui punct fix), plină de emoții și

tensiuni lirice. Fazele și aspectele sale (atenția acordată imaginilor ce se oferă drumetului, privirea orientată spre universul interior, personal, în care se succed vremurile trăite aidoma plaiurilor lăsate în urmă, revelația celor văzute pe cele două planuri menționate, frânturi de memorie cu care ne inundă mintea în așteptarea sosirii la destinație etc.) indică destul de bine factorii care determină mecanismul liricii lui Böszörményi. O poezie care se manifestă printr-un stil laconic, eliptic, uneori – ca semn al nerăbdării auctoriale – chiar prin texte gen rebus, în cazul cărora cititorului i se solicită o implicare mai accentuată pentru descifrarea, recompunerea și interpretarea mesajului versurilor respective, acestea situându-se adeseori în sfera textuală a miniaturilor lirico-filozofice: „încărcată / goală / mai mult goală / decît încărcată / vine pleacă / se duce sosește / cu transcendențe / în puțină“ (*Ziua*); „Zei / se așează lîngă mine / în această stupefacție / ei smulg sabia din mîna părinților mei / își clătesc privirea să devină clară / și totul / se odihnește un pic // eu / cred în pauza aceasta“ (*Cred*).

Stilul laconic ascunde un univers emoțional-sentimental dominat de ironie și autoironie dulce-amăruie, de rezignație ori senzația unui gol sufletesc, dar și de umor, „aplicat“ unei viziuni interesante despre istorie, înțeleasă ca un concept specific, redus întotdeauna la individ, respectiv personalizat tocmai prin acest tratament stilistic, toate acestea producînd o percepție specifică asupra colectivității, ceea ce îl situează pe autor în zona acea limitrofă dintre generații, de care am amintit adineauri: „se înalța deci clădirea Bastiliei / doar așa goală / brusc s-a pornit un asalt împotriva ei și a fost demolată / și pentru că totul a decurs foarte repede / s-a sărbătorit pe loc evenimentul / iar sărbătoarea a fost atît de reușită / încît / de atunci se repetă an de an“ (*Istorie*); „distanța / dintre corabia noastră și mal / se tot mărește / foarte ciudat / dar nici o grijă maestre Spinoza / doar să reziste materia spațiul / și timpul“ (*Pe ocean*). Un univers poetic care este străbătut de un filon

autobiografic rezistent, deși aflat în plan secund, de-a lungul căruia se aliniază chipuri familiare, rude, iubiri, prieteni, dar și relația autor-cititor, introduși în ansamblu fără ostentație, ci mai degrabă în așa fel ca și cum autorul i-ar privi cu nostalgie, cu acea privire pe care o rezervăm fenomenelor plăcute ale vieții (în cazul poeziilor de dragoste, se observă un erotism fin, care mai mult se simte și se deduce, decît se citește în versuri: „Gîndesc cîmpul / cum trece agale prin el / primăvara / în ea-i gata / aroma / culoarea / înflorirea / apusul de soare / gestul / că vrei și tu“ – *Pe cîmp*). După care pășim mai departe ca și cum ne-am uita cu luare-aminte la locul unde ne aflăm: „stau / în camera rănită / se cufundă / secolul / în fum de țigară“ (*Afară și înăuntru*). Emoțiile care însoțesc evocarea amintirilor sînt trecute mai mereu printr-un filtru multiplu, se estompează ușor, dar își mențin caracterul pregnant. În rarele cazuri cînd nu se întîmplă așa, chiar și forma textului se abate de la aspectul general, ca în poezia intitulată *Lalele înfrigate*, unde ritmul versurilor seamănă cu melodia cîntecelor populare. Doar în asemenea texte (cum ar fi și *Pe trotuarul din Zetea*) se prefigurează o emoție mai accentuată (dorul de pămîntul natal, de copilărie), în rest nici urmă de acel patetism teatral sau acea istoricizare romantică la care poetul poate fi ușor predispus în tratarea unor teme de acest fel. De altfel, singurele mijloace ale prozodiei pe care le aplică Bőszőrményi sînt ritmul textului și lungimea versurilor. Utilizarea rimei nu-l caracterizează, prezența acesteia este ocazională, ca și cea a jocurilor de cuvinte ori a experimentului cu aspectul grafic al textului. Forța organizatorică a acestei lumi textuale este imaginea poetică („în spatele casei / se joacă / copiii (...) din grădină / ca să vadă mai bine / vin mai aproape copacii“ – *Joc*), de cele mai multe ori într-o reprezentare asemănătoare unei fotografii semi-animată („în streășina caselor obosite / noaptea / curge lin / un necunoscut / vopsește cu vise copacii“ – *Ignat Beraru*).

În fine, avem de-a face cu un univers poetic guvernat de cîteva cuvinte-cheie, prezente frecvent în versuri,

cum ar fi: clopotul, oglinda, revoluția, casa, spațiul. Dintre acestea se remarcă – cu statut de leitmotiv – *speranța*, care trece prin mai multe ipostaze, nuanțându-se și dezvăluindu-și alte și alte fețe în mod continuu.

În această lume proprie, dominată pe plan cromatic de auriu („de va porni / odată tramvaiul de aur / tramvaiul de aur / odată pornit / de va porni odată / aurul tramvai / voi purta / imensitatea de aur / într-o altă stație“ – *Tramvaiul de aur*) și albastru („nu lăsa să se liniștească / gândurile-mi în veșminte albastre“ – *Rugă*; „seara / ascunde / porți / pe ele nu bate / nimeni / nu sună / nimeni / totuși / iese și intră / fără grabă / de nestăvilit / destinul nostru“ – *Albastru*), se duce o confruntare neîntreruptă cu *speranța*. Când bătălie, când meci, această întâlnire este de nedecis, vraja ei constând tocmai în derularea ei continuă.

O concluzie parțială cu privire la acest aspect, chiar în poezia de final a volumului: „aici / unica autoritate adevărată / este *speranța* // februarie se dezlănțuie / mileniul lui El Niño / s-a terminat // deja am pus la poștă / ilustratele-mi / scrise cu sărut“ (*Februarie*).

Sorin Mitu

*Cîteva considerații cu privire la istoriografia română contemporană**

Termenul care descrie și evaluează cel mai bine starea istoriografiei românești contemporane este acela de *criză*. O asemenea manieră de etichetare vine în prelungirea tradiției intelectuale românești, predispusă dintotdeauna la “medicalizarea” aprecierilor dedicate culturii, societății sau economiei noastre, aprecieri care devin astfel “fișe de diagnostic”, aplicate unor fenomene patologice. Pe de altă parte, nu-i așa, intelectualul trebuie să fie critic și necruțător atunci cînd este vorba de stabilirea adevărului. În consecință, ca să mă mențin în același registru al ironiilor amare, ce poate fi mai firesc și mai reconfortant întru stabilizarea frustrărilor noastre cotidiene decît să știm că, așa după cum economia sau politica românească se află în criză, și istoriografia românească se manifestă așijderea.

Sorin Mitu,
istoric, Cluj

* Intervenția autorului, care a fost invitat la cel de-al doilea „Salon de arte și idei”, inițiat de revista *Arca* (Arad, 1 noiembrie, 2002)

Fiind conștient de existența acestor tropisme, care ne orientează într-un anume fel aprecierile, voi încerca să îmi susțin punctele de vedere într-un mod sistematic și argumentat. Evident, nu mă voi baza doar pe propriile mele observații asupra fenomenului, ci și pe literatura de specialitate care i-a fost deja dedicată. Aș aminti, dintr-o bibliografie destul de vastă, cartea profesorului Bogdan Murgescu, de la Universitatea din București, intitulată *A fi istoric în anul 2000*, apoi volumul de convorbiri cu academicianul Alexandru Zub, editat de Sorin Antohi și intitulat *Oglinzi retrovizoare. Istorie, memorie și morală în România*, precum și două studii, semnate de istoricul german Armin Heinen, respectiv de Constantin Iordachi și Trencsényi Balázs, apărute recent în publicații de specialitate din Germania și Ungaria.

Criza istoriografiei românești actuale provine din întâlnirea conflictuală a două tendințe opuse: curentul pe care îl voi numi în mod convențional „tradiționalist” sau „conservator” și curentul „modernist” sau „liberal”. Mai întâi, se impune o observație terminologică. Peste tot în lume, școlile istoriografice care aduc modificări radicale în raport cu viziunea înaintașilor (și nu sînt puține la număr) se numesc „școli revizioniste”. Este o denumire care ar trebui aplicată, în mod normal, și în cazul românesc. La noi însă, limbajul de lemn pe care l-am moștenit din perioada comunistă stăpînește încă, despotice, modul de utilizare a cuvintelor. Ca urmare, termenul „revizionism” este marcat de o conotație negativă puternică și nu poate fi asociat, de către un istoric „serios”, decît cu politica de revizuire a frontierelor promovată de statele învinse în primul război mondial. În consecință, utilizarea termenului „revizionism” ar putea constitui o imprudență, mai ales pentru spiritele mai conformiste.

Prin ce se caracterizează cele două curente istoriografice?

Primul dintre ele, reprezentat de istoriografia conservatoare, încorporează trei tradiții intelectuale: 1) istoriografia romantică, militantă, polemică, de la mijlocul secolului al XIX-lea, al cărei scop principal era promovarea și exaltarea valorilor naționale;

2) istoriografia critică, pozitivistă, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, care pune accentul pe restituirea faptelor, așa cum reies ele din litera documentelor, ceea ce a avut ca efect producerea unei istorii descriptive și narative, îndeosebi o istorie politică; 3) istoriografia național-comunistă, pentru care rolul esențial al istoricului a fost acela de a legitima regimul politic existent și valorile sale.

Pentru regimul comunist, istoriografia a reprezentat unul dintre cele mai eficiente instrumente de menținere a coeziunii sociale, iar după discreditarea ideologiei marxiste naționalismul istoriografic s-a dovedit a fi și cel mai durabil. Regimul politic comunist s-a prăbușit de treisprezece ani, dar istoriografia sa mai dăinuie și astăzi. Uneori, ea chiar înflorește.

Istoriografia tradiționalistă din zilele noastre nu este, așadar, decît un succedaneu al istoriografiei național-comuniste. Principalele sale caracteristici sînt: a) promovarea unei viziuni unice cu privire la trecutul istoric și contestarea violentă a oricăror discursuri alternative; b) refuzul teoriei și al autorefecției disciplinare, care ar submina doctrina adevărului unic, perfect deductibil din litera documentelor.

Frustrarea capitală a istoriografiei tradiționale, care are darul de a-i strînge pe adepții săi pe baricade, vine din faptul că istoria tinde să își piardă, la ora actuală, funcția de principală ideologie legitimantă la nivelul societății. Din perspectiva istoriografiei „normale“, acest fenomen nu poate fi decît unul benefic, deoarece transformă istoria dintr-o religie laică, manipulată în profitul celor mai diverse cauze politice, într-o „simplă“ preocupare intelectuală, într-o curiozitate, într-un efort de cunoaștere mai „curat“ și mai „dezinteresat“, atît pentru comunitatea specialiștilor, cît și pentru ansamblul societății. Pentru istoricii tradiționaliști însă, pierderea rolului lor sacerdotal, de officianți ai cultului care celebrează valorile naționale, este intolerabilă.

Istoriografia „modernistă“, „liberală“ sau, mai corect, „revizionistă“ este mult mai rezervată față de ideea adevărului unic, care se oferă, pur și simplu,

cunoașterii istoricului, prin intermediul documentului. În conformitate cu epistemologia istorică profesată, astăzi, peste tot în lume, istoria este considerată, după definiția profesorului Lucian Boia, o simplă „narațiune simplificată, dramatizată și investită cu sens“. Rezultă de aici că elementele subiective, cum ar fi regulile de structurare care stau la baza oricărui discurs narativ, subiectivitatea istoricului, filtrul ideologic pe care îl aplică și alegerile pe care le face acesta modelează produsul istoriografic cel puțin în aceeași măsură ca și trecutul „adevărat“, dar atât de îndepărtat, care stă în spatele operei sale.

Aceasta nu înseamnă însă că acel trecut nu reprezintă referința la care face apel demersul istoricului, iar înțelegerea și reprezentarea trecutului nu rămân, în continuare, principalele „ținte“ vizate de istoric. Dar ceea ce trebuie să reținem este că această reprezentare a trecutului nu poate fi realizată decât prin intermediul imaginației noastre, pentru că nu sîntem decât oameni, și nicidecum niște agregate mecanice.

Cel mai nedrept reproș care se aduce acestui mod de a conceptualiza istoria, din partea istoriografiei tradiționale, este că în acest fel se neagă posibilitatea cunoașterii adevărului istoric. Este o acuzație complet nefondată, deoarece nici un profesionist nu mai construiește astăzi istorii „neadevărate“, ficționale (așa cum făceau, în schimb, romanticii, de genul lui Bogdan Petriceicu Hasdeu). Epistemologia prudentă a zilelor noastre nu face decât să ne atragă atenția asupra limitelor care stau în calea înțelegerii trecutului. Mai mult decât atât, ea ne oferă instrumentele necesare pentru a formula propoziții mai sigure și mai nuanțate.

Fără îndoială, viziunea contemporană cu privire la posibilitatea cunoașterii trecutului istoric este mai circumspectă, mai ales dacă o comparăm cu aserțiunile peremptorii, ritoase, ale istoriografiei tradiționale, de genul „să cunoaștem istoria așa cum a fost ea cu adevărat“. Ce poate fi însă mai caracteristic pentru un demers intelectual care vizează aflarea adevărului decât prudența, măsura, modestia epistemică, adică tocmai conduita care ne ajută să nu cădem în eroare?

Înțelegerea faptului că produsele istoriografice sînt construite de oameni și sînt tributare subiectivității acestora a dus la interesul manifestat față de *deconstruirea* subiectelor istorice. Este ceea ce face, de exemplu, Lucian Boia, în *Istorie și mit în conștiința românească*, provocînd reacții polemice lipsite total de comprehensiune. „Deconstruirea“ sau „demitizarea“ sînt, în fond, niște termeni care desemnează operațiuni intelectuale extrem de simple și necesare, practicate peste tot în lume. Polemicile fără rost întreținute în jurul acestor termeni nu ascund decît lipsa de informare sau de înțelegere a celor care îi contestă.

Despre ce este vorba, ca să rezum într-o formă cît mai inteligibilă? Putem fi interesați, și la ora actuală, de studierea unui subiect cum ar fi, de exemplu, domnia lui Mihai Viteazul. În continuare, dorim să înțelegem, ca pasionați ai istoriei, ce s-a întîmplat cu adevărat în epoca respectivă. Dar pentru a face acest lucru, trebuie să citim cărți scrise de istorici, sau documente elaborate tot de niște indivizi subiectivi, și observăm că aceste narațiuni prezintă versiuni diferite, se contrazic între ele, ascund interese și sensibilități care au aparținut epocii în care au fost redactate. Și atunci, evident, vom analiza modul în care au fost scrise aceste versiuni, vom scoate la iveală motivațiile și intențiile autorilor lor, vom „deconstrui“, așadar, niște istorii, nu pentru a le distruge, ci tocmai pentru a le evidenția subiectivitatea. Ne îndepărtează acest lucru de înțelegerea domniei lui Mihai Viteazul? Eu cred că dimpotrivă, ne va ajuta să delimităm „adevărurile“ subiective, ale unor istorici, de o realitate care nu poate fi însă întrezărită decît printr-un asemenea filtru obligatoriu.

Este un adevăr esențial, pe care îl știe toată lumea, și care trebuie subliniat încă de pe băncile școlii, acela că istoria se rescrie de către fiecare generație și, mai mult decît atît, de fiecare dată ea arată altfel. Aceasta nu înseamnă că trecutul din spatele istoriilor respective nu a fost unul singur, dar felul în care noi îl înțelegem, îl evaluăm sau pur și simplu îl luăm în seamă se schimbă cu fiecare carte nou apărută. La o sută cincizeci de ani de la moartea lui Napoleon, un

istoric elvețian a contabilizat circa 200.000 de lucrări istorice cu privire la acest subiect și putem fi siguri că printre ele nu vom găsi nici măcar două studii identice, deoarece fiecare a prezentat o versiune proprie, originală, diferită, asupra temei respective.

De altfel, orice istoric știe că opera de *critică* a izvoarelor, și nu simpla lor lectură și redare, constituie piatra de încercare a meseriei pe care o practică. Este o constatare care datează cel puțin din epoca pozitivismului istoriografic, dacă nu chiar de pe timpul lui Tucidide. Din această perspectivă, istoria deconstructivistă care se practică astăzi, sub zodia epistemologică a relativismului postmodern, nu este decît o continuare, mai rafinată și mai prudentă, a venerabilei tradiții de interpretare critică a izvoarelor, specifică istoriografiei de oricînd și de oriunde.

Aceasta ar fi, expusă pe scurt, esența disputei teoretice care desparte istoriografia românească de astăzi în două curente concurente, curentul modernist și curentul tradiționalist.

De ce însă rivalitatea care se manifestă între cele două tendințe istoriografice ar fi de natură să genereze o criză, așa după cum am afirmat inițial? Nu ar fi mai firesc să credem că această dispută este expresia unei stări de normalitate? Nu este bine că în locul monolitismului istoriografiei oficiale din perioada comunistă, în care abaterile de la viziunea unică erau rare, discrete și sistematic reprimare, astăzi avem cel puțin două perspective concurente?

Din păcate, după părerea mea, existența acestei crize este indiscutabilă, chiar dacă nu ar fi vorba (după cum crede Armin Heinen, într-un mod optimist) decît despre o „criză de transformare“, de „creștere“. Ca să folosesc o terminologie împrumutată din domeniul economic, criza științei istorice românești contemporane se datorează faptului că piața pe care se tranzacționează bunurile istoriografice este nereglementată și nefuncțională, concurența este neloyală, iar în aceste condiții valorile nu pot fi selectate și promovate în mod corespunzător. Atît în fotoliile Academiei, cît și pe rafturile librăriilor sau în conștiința cititorilor, valorile stau alături de non-

valori, în devălmășie, deoarece mecanismele receptării critice nu sînt capabile să instituie ordinea necesară.

S-ar putea spune că evaluarea mea este excesiv de simplistă, maniheistă și pesimistă, în raport cu o realitate care trebuie să fie, întotdeauna, mult mai nuanțată. Așteptînd cu toată deschiderea argumente în acest sens, eu voi persista, deocamdată, în aprecierile mele. Cele două tendințe concurente pe care le-am evocat pot fi caracterizate, mai expresiv, ca două tabere ostile, ca două „lagăre istoriografice“, în cei mai negri termeni ai limbajului ideologic din anii comunismului. Și aceasta, tocmai pentru că ele nu reprezintă doar două școli istoriografice diferite, două concepții teoretice și epistemice diferite, ci, în primul rînd, au la bază două viziuni ideologice diferite. Ele sînt, de fapt, două concepții opuse „despre lume și viață“, ca să rămîn la formulele materialismului dialectic și istoric, un limbaj de care mulți par să se fi dezbărat în exprimarea cotidiană, conservîndu-l însă cu tenacitate la nivelul mentalităților.

Fără indoială, între adepții celor două curente istoriografice concurente există și un conflict de interese, o luptă pentru putere și recunoaștere socială, pentru acapararea resurselor și controlul pozițiilor din lumea academică. Dar poate că lumea noastră este prea săracă (dar în același timp fudulă, ca un hidalgo scăpătat) pentru ca această miză materială, concretă, să joace un rol esențial. De aceea, disputa are în primul rînd o miză simbolică și psihologică. Ea îi desparte pe cei care perpetuează nostalgia după frumoasele vremuri de altădată ale istoriografiei național-comuniste, cînd istoricul era ascultat și respectat în societate, cînd toate lucrurile erau simple și clare, cînd studenții erau respectuoși și diligenți, cînd, nu-i așa, eram tineri și viața era minunată, îi desparte, spun, pe aceștia, de cei care acceptă lumea așa cum este și răspund provocărilor vieții contemporane prin adaptabilitate și luciditate.

Cred că această dimensiune subiectivă, psihologică, uneori generațională, a crizei istoriografice contemporane nu a fost îndeajuns subliniată, iar accentul a fost pus prea mult pe factorul politico-ideologic. Fără

îndoială, istoricii tradiționaliști sînt naționaliști, sînt euroceptici, sînt critici ai Occidentului, au fost legați de structurile politice comuniste pînă în 1989 sau de stînga naționalistă în deceniul următor, dar toate aceste afinități, reale, nu spun totul. În primul rînd, istoricii conservatori sînt niște nostalgici și inadaptați, care au dificultăți în ceea ce privește acceptarea prezentului. În mod evident, această conduită nu reprezintă o vină, dar poate fi privită ca o slăbiciune.

Mulți dintre cei care au parcurs o carieră istoriografică înainte de 1989 au reușit să se elibereze de atracția morbidă față de un trecut care nu merita un asemenea atașament (un trecut la valorile căruia unii nu au aderat niciodată, cu convingere). Academicianul Alexandru Zub, de exemplu, aflat la vîrsta senectuții, este un promotor al înnoirii istoriografice, cot la cot cu tînăra generație. La fel a fost cazul regretatului profesor Pompiliu Teodor. Alții, în schimb, mult mai tineri, nu au reușit această performanță.

Competența profesională este un alt factor de natură să explice clivajul dintre cele două tabere istoriografice. Nu vreau să afirm că toți istoricii tradiționaliști sînt lipsiți de inteligență sau de alte virtuți intelectuale, în timp ce plasarea în celălalt curent te transformă, peste noapte, într-un istoric de valoare. Totuși, este limpede că refuzul deschiderii epistemologice, pe care îl presupune aderența la istoriografia tradițională, te împiedică să înțelegi în mod nuanțat trecutul, indiferent de existența altor calități profesionale ale istoricului în cauză. Pe de altă parte, impostura, absența cunoștințelor de specialitate, a lecturilor sau a inteligenței se pot ascunde mult mai ușor în spatele metodelor rudimentare ale istoriografiei tradiționale, decît în perimetrul conceptelor sofisticate ale științelor sociale contemporane.

Dacă vi se pare că am simplificat lucrurile în mod nepermis, că din această schiță lipsesc elemente importante, de natură să schimbe însăși configurația de bază a tabloului, aștept eventualele replici ale cititorilor interesați, în credința că doar printr-un dialog

argumentat ne putem apropia de o înțelegere mai nuanțată a adevărului. Dacă aceste replici vor lipsi, nu ne va rămîne decît satisfacția, mult mai inconsistentă, de a ne consolida opiniile inițiale și de a ne bucura că, iată, mai este cineva care gîndește ca și mine.

Lavinia Betea

Cum începe o carte

O zi și o noapte, în drum spre Paris, cea mai persistentă amintire fusese a gândului din copilărie și tinerețe că viața adevărată se scurge prin personajele cărților. În imediata-ne apropiere, puține lucruri de luat în seamă sunt și nimic exemplar. Fără ultimii ani (ori poate dacă nu eram în ei cu vârsta aceasta), ar fi rămas aceeași părere.

După cele ce-au fost spre finalul de secol, proza literară îmi pare neinteresantă, iar personajele feminine – ce altădată mă fascinau ca reprezentări ale dragostei –, ființe ireale sau nepotrivite pentru lumile lor.

Și dragostea?... Cuvântul ce-o numește răsună la fel de puternic ca-n pragul adolescenței. E axa din care pornesc celelalte în halo-ul afectiv al ființei. Dintotdeauna se-asociază în minte, cuvântului viață. Spui dragoste, răsare-n memorie, primul în rândul ce-așteaptă rostirea, cuvântul viață. Gândesc sau rostesc cuvântul „puternic“. Și „singur“ răspunde îndată ecoul memoriei mele. Dragoste – viață; puternic și singur.

Cum poți să trăiești în iubire, rămânând singur ?
Să iubești e puterea vieții, știind că ai fost, ești și singur vei fi – e un posibil înțeles al profunzimilor sufletului, decodate prin cuvintele rostite fără voie

ori prin porțile visurilor... Implozia ființei și descrescânda paloare-a culorilor sale, cizelează modelul propriei vieți trasat de destin și precizează epifaniile întâmplărilor ca noduri ale unei existențe banale sau bogate.

De demult pare și întâmplarea aceasta, deși anii trecuți peste ea sunt puțini. Călătoream de la Arad spre București aproape săptămână de săptămână. Trei zile și patru nopți din ea (de duminică seara până joi dimineața) era călătoria în Capitală unde citeam, în arhivele serviciilor speciale, documentele anchetei și procesului Pătrășcanu – cel mai lung din istoria comunismului mondial. De joi până sâmbătă lucram apoi, într-un oraș la distanță de circa 200 kilometri de casă, dirijând programul tinerei redacții a studioului particular de televiziune locală. Reșița a fost și va rămâne orașul din care, după doi ani de-asemena ședere, nu cunosc decât hotelul și subsolul muzeului județean unde se afla studioul. Dacă m-aș întoarce acolo, i-aș recunoaște însă pe mulți reșițeni din amintirea imaginilor derulate pe monitoare înainte de difuzarea lor.

Cu o bună parte a banilor câștigați din munca de coordonator de programe, plăteam cheltuielile cercetării de-archivă. Finalitatea ei îmi părea greu de estimat chiar și după ce citisem o jumătate din totalul de aproape 80 000 file câte conținea „dosarul“ ce schimbase viețile a zeci de oameni, uneori în irevocabilul execuției sau închisorii pe viață. După o jumătate de an de călătorii săptămânale la care se adăuga și întreg concediul meu, realizam, cu spaimă, că nu ajunsesem să înțeleg mecanismele și algoritmul anchetei, nici să-mi dau seama care sunt personajele principale ale acestui tragic joc ori măcar criteriile după care puteam selecta adevărul.

Luasem – cum, altfel? – dosarele în ordinea numerotării lor. După volumele cu declarațiile titularului anchetei, Lucrețiu Pătrășcanu – fost ministru al Justiției în perioada de instaurare a comunismului în România – și „complicilor“ săi, am primit un dosar neobișnuit. În interiorul copertelor de carton, în locul filelor de hârtie de calitate

maculatoarelor mele din școala gimnazială, jumătate umplute cu scrisul anchetatorului sau anchetatului și dublate de altele, cu același conținut dactilografiat, cum fuseseră toate celelalte, se afla un plic mare și gros, plin cu bucăți de pânză rupte neregulat, pătate de vreme. Scrise de mână, cu creion chimic – numerotate pe partea socotită dosul lor, de autor și acoperite de fragmentele unor însemnări pe cealaltă față. Bănuiam o scrisoare pe suportul unui puzzle dintr-un cearceaf și două-trei ștergare de bucătărie. Asta și era volumul cu titlul copertei „Emil Calmanovici“ și numărul 175.

Ca să pot descifra conținutul scrisorii, ar fi trebuit recompuse pe dușumeaua unei încăperi goale formele inițiale ale țesăturilor din care era alcătuită. Dar unde și de ce când nu știam dacă voi reuși să urmăresc măcar logica anchetei personajelor familiare de-acum? Inexplicabil, pentru graba continuă cu care citeam în timpul ce-l aveam la dispoziție, zăboveam asupra bucăților de pânză. Cuvintele scrise pe ele nu păreau cu semnificații importante temei mele. Ca într-o vrajă însă, simțeam vârfulurile degetelor arzând în dorința de-a strecura un petic din acea pânză, în buzunarul hainei ce-o purtam. Singură, în sala de lectură – cum fusesem destul de des în acea vară – urmăream camera de luat vederi aflată în capătul încăperii și bănuiam altele ascunse pe-aproape. Dar de ce și ce să fac cu acest obiect? – mă întrebam în planul conștiinței, nepricepând dorința de-a fura ce m-apucase. Nu-mi aminteam să fi luat, fără învoirea sau poftirea proprietarilor, altceva decât fructele vecinilor, în copilărie. Mici plăceri, fără consecințele vinovăției, de vreme ce grădinile caselor noastre nu erau îngrădite și multe din fructele lor dulci putrezeau, neculese în pomi ori căzute în iarbă. De unde, așadar, neputința de-a mă dezlipi de conținutul material al dosarului?

După alte săptămâni, când înaintasem cu lectura, cuprinzând și cele cinci volume – aproximativ 2 000 pagini – ce conțineau declarațiile, procesele verbale de interogatoriu și confruntare ale anchetatului Emil Calmanovici și, mai apoi, documentele procesului și dosarele de penitenciar ale condamnaților, mi-am dat

seama că simțisem, probabil, fenomenul numit „staza“ de către budiști. Acea stare rară de conservare, într-un obiect fizic, a unei trăiri psihice de extremă suferință sau concentrare ce poate fi percepută, la distanță de ani, de-o altă persoană.

Personajul Emil Calmanovici se decupa din documentele arhivate mai fascinant prin destinul său decât fostul ministru al justiției comuniste, Pătrășcanu asupra căruia zăboviseră istoricii români, considerându-l exemplar pentru natura totalitarismului politic ce-i strivește, prin forța întâmplării și totodată în scop exemplar, pe anumiți indivizi. Indiferent de înălțimea treptei sociale pe care se află, într-un asemenea sistem politic, ei sunt privați de mijloacele de protest și-mpotrivire.

În epoca „războiului rece“, inginerul Calmanovici fusese condamnat fără vină, la muncă silnică pe viață și confiscarea averii. Astfel, fusese unul dintre intelectualii evrei ce aderaseră în deceniul patru al secolului trecut la marxism și care în timpul sovietizării României contase ca bun comunist fără a bănuși că va fi socotit mai apoi un inutil „tovarăș de drum“. Fusese desemnat „agent al spionajului anglo-american“ în faimosul proces politic din 1954 ce înscrisese intrarea României în „normalitatea“ „războiului rece“ declarat de cele două mari puteri militare ale lumii – America și Rusia Sovietică – ca sisteme politice ireconciliabile.

Citiseam sute de pagini despre viața sa din autobiografiile și memoriile scrise în închisoare. Nu înțelegeam, printre altele, ce resorturi psihice îl provocaseră să adere la comunism pe inteligentul student ce ajunsese după numai câțiva ani de muncă, un bogat antreprenor în construcții? Născut în 1896, într-o familie de comercianți evrei din Piatra Neamț, tânărul inginer devenise om bogat datorită unor remarcabile aptitudini și eforturi manageriale. Poate că tocmai această reușită prin muncă l-a determinat ca și după arestare și condamnare să se simtă înfrățit cu proletariatul mondial descris de Marx și Engels pe care îi citise în bibliotecile universităților din Berlin și München, frecventate în anii studiilor de inginerie.

Întors în țară, în condițiile ascensiunii nazismului în Germania, Calmanovici ajunge să fie clasat printre primii trei antreprenori importanți în construcțiile din România. Nici începutul războiului, nici chiar ocupația germană nu-i stopează bunul mers al afacerilor. Nu se mai fac construcții civile dar se construiesc edificii militare – depozite de armament sau baze aeriene – iar antreprenorul Calmanovici, prin intermediari români sau germani, în condițiile politicii antievreiești își continuă afacerile.

În același timp contează ca unul dintre pionii datorită cărora Partidul Comunist din România își continuă existența clandestină. Șeful Comisiei Centrale Financiare a partidului cu structuri și reguli tipice organizațiilor secrete, Calmanovici este, în principal, finanțatorul de bază al ilegalistilor. Nu sunt singurele servicii pe care le-a făcut inginerul partidului comunist în care se-nscrisese din 1937. În toamna lui 1943, s-a implicat, cu entuziasm și credință în acțiunile sale, în complicatele relații ce-au avut efectul fondării coaliției în numele căreia s-a decis scoaterea României din războiul antisovietic.

După încheierea războiului, noii conducători ai partidului comunist în drumul spre luarea puterii și chiar o bună vreme după aceasta, l-au socotit unul de-ai lor. Director tehnic în Ministerul Construcțiilor și profesor la Institutul de Construcții, a fost și excepția „burghezului“ ce-a recurs la gestul extremei gratuități de renunțare, în favoarea partidului, la toate proprietățile sale. Mulțumit în „vremurile noi“ de munca și poziția sa, Calmanovici n-avea cum bănui neverosimilul său viitor. În 1951, în contextul acuzării foștilor conducători ai partidului din ilegalitate de colaborare cu Siguranța burgheză și Gestapoul nazist și totodată de continuare după august 1944 a activității trădătoare ca spioni și complotiști în slujba anglo-americanilor – acuze tipice proceselor post-belice staliniste desfășurate în toate statele europene comunizate de sovietici – Calmanovici a fost arestat. I s-a motivat reținerea ca utilă conducerii partidului ce intenționa să scrie o istorie a comunismului în România, la care este rugat să ajute și el. Prin torturile

și manipulările patentate în procesele staliniste interbelice, Calmanovici și ceilalți anchetați au fost transformați apoi în actorii cărora li s-a cerut să joace piesa procesului ce urma „să demonstreze“ că toate relele din țară se datorează dușmanilor „spioni și complotiști“ interpretați de ei .

După inumane metode ce vizau determinarea omului puternic și inteligent să se declare autor al unor culpe ce conținu în legislația timpului ca și „crime contra păcii“ sau „crime de înaltă trădare“, ajuns la limita rezistenței fizice și psihice, Calmanovici a dat declarațiile cerute ca și ceilalți anchetați (cu excepția lui Pătrășcanu, singurul ce nu fusese însă torturat fizic în întreaga anchetă). Revenindu-și după „anchetele în ture“ (ce durau fără întreruperi 70-80 de ceasuri, timp în care anchetatul era privat de hrană, apă și somn) și „bătaia în manej, în pielea goală“, Calmanovici a retractat în câteva rânduri minciunile declarate, fapt ce-i determină pe anchetatori să-și reia „muncile de convingere“ de la capăt. În puternica credință a nevinovăției sale, Calmanovici a reușit să înfurie completul de judecată prin contestarea rolului ce-i fusese repartizat. Astfel că împotriva lui s-a pronunțat groaznică sentință de închisoare pe viață și confiscarea averii.

N-a renunțat, nici după condamnare, să-și clameze nevinovăția prin toate mijloacele ce putea să le inventeze sau găsească în închisoare. A început prin a scrie adevărul despre proces și-a implora dreptate în lungi memorii adresate conducătorilor partidului. După ce tăcerea acestora l-a convins că știu întreg adevărul, a continuat rugându-i să-l lase să lucreze orice și oriunde închis. Altfel se va sinucide deoarece fără muncă nu poate trăi. A găsit în cele din urmă un deținut de drept comun ce urma să se elibereze și l-a rugat să-i ducă o scrisoare, „afară“. Ajunsă în mâna gardienilor, autoritățile hotărâsc să-l supună pe periculos de inventivul deținut unei anchete suplimentare, cu mijloace de „provocare“ tipice serviciilor speciale comuniste. Căzând într-o vilă secretă a Securității, Calmanovici a fost influențat să încredințeze unui „paznic omenos“ scrisoarea scrisă

pe bucățile de pânză găsite în arhivă. Voia ca ea să ajungă la fosta sa servitoare cu rugămintea de-a o duce, pe-ascuns, Ambasadei Suediei la București. De-acolo, plănuiise, va fi expediată unor prieteni din studenție, membri ai unor partide social-democrate și comuniste din Occident ce urmau să intervină pentru eliberarea lui și să facă publică manipularea „procesului Pătrășcanu“.

„Surprins“ și învinuit de-a fi înșelat prin fapta sa „încrederea partidului“, condamnatul Calmanovici a fost transportat în lanțuri înapoi în Penitenciarul Aiud. Influențat să intre în greva foamei, tot astfel după ce-a ajuns în punctul critic, deținutul a fost manipulat prin promisiunea că va primi de lucru, s-o înceteze. Conform declarațiilor date de fostul medic al penitenciarului și altor documente atașate actului de deces, Calmanovici a fost alimentat cu un regim nepotrivit stării sale, fapt ce a dus la perforarea intestinelor. A decedat în martie 1956.

Nu citisem ceva mai zguduitor decât declarațiile și memoriile omului ce nu putea să se împace cu soarta tragică hărăzită de cei pe care-i considerase tovarășii săi. Nu aveam cui povesti, cu cine lămurii uluitorul caz. Prietenii și cunoscuții mei viețuiau încă involuntar sub stăpânirea clișeelelor și stereotipurilor manieheiste sintetizate de Stalin în sloganul de îndelungată circulație „Cine nu-i cu noi, e-mpotriva noastră“... Cum să poți explica în timpul în care românii intraseră, de curând – fără pregătirea și exercițiile de dezintoxicare și democrație preliminară căderii comunismului parcurse de polonezi, cehi sau ruși – că istoria trecutului apropiat a fost mistificată, diferit, de la o etapă la alta, că biografiile foștilor lideri sunt umbrite de nuanțele concesiilor și întâmplărilor proprii, mai mult sau mai puțin norocoase ale urcușului sau coborâșului politic?

Cu dificultate, am scris un articol despre Calmanovici și alți finanțatori ai partidului în ultima sa etapă de ilegalitate cu gândul pregătirii publicului pentru cartea ce urma s-o redactez despre nuanțatele fețe și sensuri ale „procesului Pătrășcanu“. Nu mică a fost surpriza când la câteva zile după apariția

articolului mi-a telefonat, din Stockholm, fiul lui Calmanovici stabilit în Suedia sub numele de Gad Calmgram, după „reabilitarea“ din 1968 a tatălui său și a altor condamnați din respectivul proces. „Mi-ați făcut o mare și emoționantă surpriză – spunea el. După moartea tatei am primit o înștiințare de la Aiud că deținutul Calmanovici decedase din cauza unei „insuficiențe cardiace“. După un timp, a primit și-o lădiță cu costumul în care-i fusese reținut tatăl, zdrențuit după ani de purtare. N-a avut puterea să privească prea mult obiectele din ea. Așa că le-a „uitat“ în podul casei din Popa Șapcă, confiscată cu tot ce mai aveau, conform sentinței tatălui. Pentru soția și fiul lui Calmanovici, căsătorit după proces, fuseseră păstrate două camere, restul casei fiind repartizat unor familii de nou-veniți în Capitală.

La prima noastră convorbire, Gad sonda posibilitatea de a afla mai multe informații despre ancheta și condamnarea tatălui lui. M-au zguduit cele aflate din articol – spunea el. Ar fi vrut să revină o vreme în țară ca să citească acele documente de arhivă. Dar el e inginer constructor ca și tatăl său, neobișnuit cu investigațiile arhivistice. E-n vârstă și bolnav. Nu aș vrea, n-aș putea să vin în Suedia eu, să-i povestesc amănunțit? – era soluția ce-o avansa.

Cu acest început, am petrecut două săptămâni într-un apartament din suburbiile Stockholmului. Gad, soția lui, Geta și cu mine, vizitați, din când în când, de cele două fiice și familiile lor. Eu citind însemnările din lumea ascunsă a aresturilor și penitenciarelor prin care trecuse Emil Calmanovici înainte de moarte, ei amintindu-și ce se-ntâmpla cu familia rămasă „afară“. Colateral acestor istorii zilnice, ne întâlneam ca exponenți ai unor lumi puțin cunoscute una ceilalte. Gad, pelerinul prin destinul etniei căreia îi aparținea și eu, prima femeie desprinsă de văile și obiceiurile familiei din munții vestici ai României unde se născuseră și muriseră – de veacuri, probabil – toți strămoșii mei. Gad surprinzându-mă cu amintirile despre copilăria și adolescența pline de îndestulare dar și de spaima că toate acestea pot dispărea a doua zi, ca și cum nici nu fuseseră vreodată. Eu uluindu-l

cu amintirile pedepselor părinților mei când mă surprindeau adâncită-n lecturi literare și atemporalității satului în care crescusem.

Întrebările despre soarta lui Emil Calmanovici se adunau ca un zid de protecție împrejurul intimitățile noastre amestecate. Nici Gad nu-nțelegea credințele și faptele tatălui, nici cum luaseră drumuri atât de diferite, în acel timp, cunoscuții ce fuseseră de-o seamă cu el ori chiar prietenii și rudele lor.

Cele două săptămâni ce-ar fi fost așezate în firescul turistic sub miracolul „noptilor albe“ ale Nordului, se sfârșiseră cu povara altor întrebări și confuzii. Măntorsesem acasă cu presimțirea unei inevitabile schimbări din care urma să intru în alta și poate încă o alta, fără să pot estima capătul lor. Cum să găsesc pe cineva să-mi spună despre România de dinainte și după război? Cineva care să cunoască acea lume din miezul ei dar și să fi rămas la distanța patimilor politice. Cum era țara aceluși timp de „fractură istorică“ – ca și cel de acum, de altfel – și ce orizont de speranță aveau tinerii ei ?

Și-a venit Întâlnirea. Cu dragostea ei. La prima vedere dar fără vedere. O carte – „Cronica anilor risipiți“. De pe copertă, autorul zâmbește cald mai mult din ochii oboșiți, nelăsându-te să bănuiești vraja ce-a trimis-o închisă în filele sale. O cumpărasem cu speranța de-a afla ceva suplimentar despre geneza teoriei reprezentărilor sociale, pe care-o utilizam în teza mea de doctorat fără a bănuii talentul literar al psihosociologului Serge Moscovici. Și mai ales nu-i bănuiam povestea de viață cu ecourile copilăriei mele în ea și răspunsurile multe la cazul Calmanovici.

Născut în 1925 la Brăila, cu numele de Ștrul Herș Moscovici, cu o copilărie petrecută în diverse moduri și locuri, exclus din liceu în 1940 ca toți ceilalți tineri evrei în acea vreme, a urmat o școală profesională. Aderent la mișcarea comunistă, în loc să ocupe funcții politice ca toți ceilalți rari foști ilegaliști, după război Moscovici a continuat să lucreze ca sudor într-o întreprindere metalurgică bucureșteană. Implicat în organizarea unei rețele de treceri clandestine peste graniță pentru sioniști, a părăsit el însuși România –

fiind arestat o scurtă perioadă, tocmai la Arad – stabilindu-se la Paris, în 1947.

Ca și pentru Eliade, Cioran sau Eugen Ionescu – români cu „trecut politic“ ostracizat de patria natală, Parisul și-a deschis cu generozitate spațiul de afirmare a valorii și pentru Moscoviți. În orașul ce-și menține de veacuri orgoliul de-a fi capitala spirituală a lumii, unde mai mult decât etnia și crezurile politice vechi sau prezente, contează talentul și valoarea artistică, științifică sau literară, Moscoviți și-a împlinit mai mult decât visurile sale. Autor a numeroase studii de psihologie socială, profesor invitat și elogiat de prestigioase instituții științifice ale lumii – de curând Maison des Sciences de l'Homme i-a dedicat un volum omagial de aproape o mie de pagini –, cavalier și ofițer al ordinului francez „Legiunea de Onoare“, membru al Academiei Europene de Știință, membru al Academiei din Moscova, membru onorific al Academiei Ungare de Știință...

Acesta e personajul în datele de suprafață ale biografiei sale. Cel din carte – cea mai tulburătoare carte de memorii ce-o lecturasem vreodată! – e copilul și-adolescentul ce-a fost. Un băiat în mai multe feluri abandonat. Un adolescent înșelat mai apoi în speranțele sale. Întâi de părinți. La urmă, de țară în care se născuse și în care se voia respectat cetățean.

N-a ajuns să știe prea mult despre românii în mijlocul cărora trăise mereu în oazele etniei sau numai familiei sale. Cum nu știu nici eu despre evreei ale căror teorii științifice le citez cu mai mare familiaritate acum decât obiceiurile și credințele comunității în care m-am născut. Citeam mărturisirile sale ca și cum aș fi retrăit trădări și suferințe proprii. Prin segmentul de început, viețile noastre fraternizau. El povestește cum a fost să fii evreu într-un timp ostil etniei sale. Citindu-l, eu îmi aminteam cum s-a smuls fata ce-am fost din rădăcinile împietrite în pământul sărac de visuri și întâmplări al comunității mele ostile schimbării.

Voiam să-i mulțumesc pentru darul lecturii. Să-l felicit pentru scrierea cărții atât de frumoase și să-i comunic că-i folosesc teoriile ce le elaborase, într-o altă aplicație. I-am aflat greu adresa prin secția

culturală a ministerului român de Externe. Am așteptat multă vreme o confirmare dar scriitorul părea prea departe pentru a-și materializa ființa într-un răspuns dat scrisorii mele. Când dobândisem această certitudine, noua secretară a facultății mi-a înmănat dintre hârtiile vechi rămase de la predecesora sa, o scrisoare ce-mi fusese trimisă de Serge Moscovici în urmă cu mai bine de trei luni. O politețe de scriitor față de-o admiratoare și-un vag interes – mi se părea – pentru încercarea de-a descifra istoria comunismului românesc prin grila psihosociologiei. Cercul larg îmi părea însă, în sfârșit, închis prin regăsirea „sufletului geamăn“ al adolescenței în farmecul lecturii cărții sale. Mi se părea răsplătită așteptarea cu asupra de măsură.

Timpul a curs darnic cu mine și mai departe. Câștigasem o bursă din partea Open Society Institute pe termen de doi ani. În răstimpul lor urma să-mi finalizez proiectul de cercetare pe tema efectelor programului „omului nou“ proiectat de ideologia și instituțiile comuniste în regimul trecut. Fusesem, așadar, anunțată de juriul de la Praga ce selectase proiectele primite și gestiona bursele câștigătorilor că mi se aprobase o anumită sumă de bani și pentru un stagiu de documentare la Laboratorul European de Psihologie Socială din Paris condus de Serge Moscovici. Primisem și banii pentru respectivul stagiu, reprezentând un salariu mediu lunar francez, mai departe urmând „să mă descurc“. Adică să ajung la punctul de destinație, să stau acolo cât îmi ajunge respectiva sumă ce urma să fie decontată până la ultimul cent numai și numai pe materiale de documentare, cheltuieli de transport, hrană și cazare. Deconturile, împreună cu dovada că timpul sejurului în Paris fusese utilizat conform proiectului aprobat, trebuiau trimise la întoarcere directorului de program de la Praga. În cazul că nu aș fi reușit să fiu primită, banii urmau a fi integral returnați.

Într-un astfel de regim, i-am scris lui Serge Moscovici cu rugămintea unei invitații necesare pentru obținerea, din partea Ambasadei Franței în România, viza de plecare. Necunoscând regimul vizelor aplicat românilor, mi-a apărut contrariat în mesajul

de răspuns: ce formalități mai trebuie făcute pentru cineva care vrea să vină, pe „banii lui“, la tine?

Totul s-a derulat însă într-o atât de mare viteză către Paris încât n-am apucat să mi-l imaginez pe Serge Moscovici. Întâlnirea fixată telefonic a survenit într-un timp scurt de la înțelegerea asupra ei și cum nu cunoșteam orașul, stress-ul de a găsi în timpul prevăzut, adresa instituției Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, m-a imunizat la tulburarea firească.

„Să studiez, să trăiesc în mijlocul unor cărți care să-mi țină loc de pământul natal..“ – a fost fraza sa cu referire la visul din tinerețe, întipărită și răsărită involuntar în mintea mea când ne-am întâlnit. Ridicându-se în întâmpinarea mea, ființa sa păru-se a se decupa din fundalul miilor de cărți așezate în rafturile ce îmbrăcau pereții fără a lăsa din zidurile încăperii nici un spațiu gol. Serge Moscovici își expunea vizual împlinirea visului, mi-am spus în acele clipe.

L-am reîntâlnit pe întreg parcursul verii trecute cu o anumită regularitate. Cu excepția celor două călătorii ale sale – în America și Israel – întâlnirile noastre s-au derulat aproape săptămânal. Eu atentă în curiozitatea de-a mi se explica originea teoriilor sale științifice despre relațiile mase și lideri în societățile moderne, comunicare și credință în contemporaneitate, el interesat de traiectoria vieților celor pe care-i cunoscuse în anii tinereții sale, de sensurile și consecințele mișcărilor politice românești – comunismul și legionarismul. După multe ceasuri trecute în aceste deslușiri au urmat întâlnirile de lucru: un lung interviu derulat în câteva etape pe tema relațiilor dintre bărbați și femei în zilele noastre

„Bărbați și femei“ – cartea ce astfel începe și urmează s-o scriu.

„Astă-vară la Paris..“

Clipa de reflecție

Gheorghe Moțiu

Stropi din cascada vieții

*

Arta exprimă ceea ce cuprinde natura, însă luminat prin ceea ce emană spiritul.

*

Geniul vede lumea necesară, iar eroul o realizează. Arta este mijlocul prin care ei se cheamă unul pe altul în istorie, iar realitatea este calea pe care pot ei merge pînă la ea.

*

Patria este spațiul nostru cel mai vast. Milenii întregi se poate dimensiona în el poporul întreg, fără să-i atingă limitele. Istoria niciodată n-o poate umplea pînă la refuz. În patrie, totdeauna mai încape multă istorie.

*

În conștiință nu poți intra decît cînd te cheamă ea. E, însă, singura audiență pe care n-o poți refuza.

*

Gheorghe Moțiu,
n. 1908, poet,
eseist, filosof,
autor a două
volume de
aforisme
apărute în
perioada
interbelică,
*Stropi din
cascada vieții*
(I,II),
Arad

Arta a început cînd a trecut omul prin sine, după ce a ieșit din natură. Ea este o perspectivă umană dată naturii.

*

Nimic mai frumos decît să privești cum se scutură în tine imaginile lucrurilor. Numai prin ninsoarea lor poți ajunge și tu în tine.

*

Să nu fie arta o încercare a oamenilor de a mai ascunde ceva din imensitatea lumii, în lăuntru lor?

*

Istoria fără artă pare mai puțin reală, iar arta fără istorie – mai puțin evoluată. Ele sînt universuri care completează Universul.

*

Lingușirea este procedeul cel mai dificil de a minți. În ea se vede și minciuna și lașitatea.

*

Toată istoria este timp, însă nu tot timpul este istorie. Istorie este numai timpul în care domină conștiința.

*

Personalitatea este o sinteză de însușiri intelectuale și morale ale unui individ, la potențialul maxim al umanului.

Personalitatea este omul creat de propria sa conștiință.

*

Libertatea constă în efortul pe care îl face fiecare, pentru a asigura existența celorlalți. Cu cît restrîngem perspectiva existenței mai mult la cadrul ființei noastre, cu atît reducem mai tare sfera libertății. Adevărata libertate cuprinde întregul spațiu uman.

*

Legile sînt conștiința societății și voința indivizilor. Societatea se impune mai mult prin conștiință, decît prin voință.

*

Într-o poezie nu se pun nici idei, nici sentimente, ci numai frumusețea formată din ele.

*

Aforismul este o definiție care nu delimitează sensurile, ci desmărginește limita lor. El renunță la multe cuvinte, pentru a da locul lor – sensului.

*

Numai pentru a ajunge la conștiință e permis ca eu să fiu scopul meu insumi.

Antoni Martin

Semnificațiile „cazului Pătrășcanu“

Epoca stalinistă demonstrase că logica „țarului roșu“ a exclus dubiul și întrebările, eludând rațiunea critică și originalitatea, în încercarea de impunere a marxismului de tip sovietic ca sistem universal de valori. În perioada interbelică, marile epurări din U.R.S.S. reușiseră să mențină monolitismul ideologic stalinist, eliminând, încă din fașă, orice tendință centrifugală¹. După al doilea război mondial, când modelul sovietic s-a extins în Europa Răsăriteană, unica sursă de legitimare a elitelor comuniste din blocul sovietic a fost obediența față de Stalin². Până în 1948, în toate statele-satelit ale Uniunii Sovietice, partidele comuniste și-au asigurat supremația. Dacă în etapa ascensiunii la putere, partidele comuniste au eliminat membrii elitelor tradiționale (intelectualii, reprezentanții partidelor „burgheze“, reprezentanții clerului), după 1949, epurările au fost alimentate cu înseși elitele comuniste³.

Antoni Martin,
istoric, Arad

¹ Vezi Robert Conquest, *Marea teroare, o reevaluare*, București, Humanitas, 1998, 662 p. și Arkadi Vaksberg, *Hotel lux. Partidele frățești în slujba Internaționalei Comuniste*, București, Humanitas, 1998, 278 p.

² J.F. Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste. Din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Polirom, 1999, p. 63.

³ Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iași, Polirom, 1997, p.49.

Proiectul lui Tito pentru crearea unei Federații Balcanice – un nou stat european de dimensiuni considerabile ce ar fi cuprins: Iugoslavia, Bulgaria, România și Grecia – a generat prima sciziune ideologică din blocul sovietic. Stalin nu putea tolera un centru paralel de putere și inițiativă în interiorul lumii comuniste⁴. Excomunicarea lui Tito din Cominform, în iunie 1948, a reprezentat semnalul pentru începutul unor epurări dramatice în rândurile partidelor „frățești“. În acest moment când, potrivit lui Stalin statele „imperialiste“ amenințau, mai mult ca oricând, existența noilor „democrații populare“ – Moscova nu putea permite nici unui partid comunist vasal să facă concesii intereselor naționale⁵.

Politologii occidentali au denumit „autonomism“ preocuparea unor comuniști pentru obiectivele comuniste locale. Pentru polonezul Wladislaw Gomulka, bulgarul Traicio Kostov, românul Lucrețiu Pătrășcanu interesele naționale puteau fi realizate fără a intra în conflict cu dezideratele comunismului mondial. Ca fenomen internațional, „autonomismul“ ar fi putut submina întreg eșafodajul stalinist din Europa de Est. De aceea, eliminarea acestei tendințe – prin suprimarea exponenților ei – a fost, pentru Stalin, un obiectiv strategic⁶. Toți subiecții proceselor politice desfășurate între 1949-1951 au fost comuniști care și-au petrecut anii războiului în propriile țări. Participarea la mișcările de rezistență antinazistă le conferise o legitimitate pe care cei sosiți cu tancurile Armatei Roșii nu o aveau⁷. Rivalitățile fracționiste din partidele comuniste au fost folosite de Stalin pentru inițierea unor permanente epurări în rândul elitelor conducătoare din țările-satelit⁸.

Între 1944 și 1952, în fruntea Partidului Comunist Român s-a aflat cvartetul Pauker-Dej-Luca-Georgescu. Deși relațiile dintre Dej și Pauker nu erau deloc cordiale

⁴ A. Vaksberg, *op. cit.*, p. 258.

⁵ Tismăneanu, *op. cit.*, p. 49.

⁶ *Ibidem*, p. 51.

⁷ Marius Mircu, *Dosar Ana Pauker*, București, Ed. Gutenberg, 1991, p. 140.

– Dej avea un complex de inferioritate față de veterana cominternistă – ceea ce-i unea era teama de orice tendință național-comunistă și intelectual-liberală în partid⁹. Cercetările recente au evidențiat rolul decisiv al Moscovei în debarcarea lui Lucrețiu Pătrășcanu¹⁰. Demiterea din funcțiile politice și administrative, arestarea și anchetarea sa sunt puse, de istoricii perioadei, pe seama întregii sale evoluții politice. Dominanta comportamentului său politic, de la intrarea în partid și până în iunie 1948, a fost refuzul de a se conforma disciplinei de partid¹¹. Din relatările cunoscuților săi reiese că în perioada interbelică, Pătrășcanu se afla în permanent conflict cu diferiți tovarăși ai săi. Un ilegalist, R. Wurmbrandt, referindu-se la perioada 1924-1933, îi descrie comportamentul politic: „Se arăta în permanentă opoziție cu diferite Comitete Centrale care s-au perindat în decursul tuturor acestor ani. Era în opoziție cu linia C.C. chiar și în perioada când dânsul făcea parte din el. Vedeai în el mereu atitudinea intelectualului lezat de faptul că nu i se acordă de către „inculți“ cinstea și locul de conducere cuvenit...”¹². Din primăvara lui 1938 – când divergențele pe tema înființării Frontului Popular au dus la excluderea sa din Comitetul Central – și până în aprilie 1944, Pătrășcanu nu mai desfășoară o activitatea de partid constantă¹³. Seria extravaganțelor lui politice continuă cu participarea activă la pregătirea și realizarea loviturii de stat de la 23 august 1944, ca reprezentant al P.C.R. în B.N.D., dar

⁸ Tismăneanu, *op. cit.*, p.62.

⁹ *Ibidem*, *Ireperabilul trecut*, București, Ed. Albatros, 1994, p. 183.

¹⁰ Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, Iași, Ed. Polirom, 2001, p. 136.

¹¹ Pavel Câmpeanu, *Ceașescu, anii numărătorii inverse*, Iași, Ed. Polirom, 2002, p. 196.

¹² Lavinia Betea, *Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist*, București, Humanitas, 2001, p. 24.

¹³ *Ibidem*, p. 30.

neomologat ca atare¹⁴. Recunoașterea meritelor sale se concretizează în funcțiile care îi sunt atribuite după înlăturarea lui Antonescu: ministru al justiției în guvernul Sănătescu, președinte al delegației românești care a negociat armistițiul cu Uniunea Sovietică, membru al delegației românești la Conferința de Pace de la Paris. Fără îndoială, Pătrășcanu, și-a câștigat o popularitate stânjenitoare pentru cei din conducerea partidului¹⁵.

În ochii sovieticilor, Pătrășcanu comisese cele mai mari „erori“ politice după 1944. La 13 iunie 1945, într-un discurs ținut la Cluj, acesta condamnă „elementele șovine“ care instigau populația maghiară a Transilvaniei împotriva administrației românești¹⁶. Pentru Moscova, „șovinismul“ a reprezentat, la acel moment, un păcat cardinal, fiind folosit în acuzațiile aduse mareșalului Tito, lui Kostov, Rajk și Gomnlka¹⁷. O altă abatere gravă de la disciplina de partid a reprezentat-o încercarea lui Pătrășcanu de a negocia cu regele Mihai, în timpul „grevei regale“, formarea unui nou guvern, fără însă a avea aprobarea partidului¹⁸. La Conferința de Pace de la Paris, unde a condus Comisia teritorială și politică, ministrul justiției atrage atenția asupra faptului că participarea României la războiul antihitlerist nu este corect apreciată de Aliați. Discursul său – „*În legătură cu cobeligeranța*“ – se plasa în totală discordanță cu principiile „internaționalismului proletar“¹⁹. Și în plan ideologic, Pătrășcanu se exprima ca un „eretic“. Astfel, în noiembrie 1944, într-un raport prezentat Secretariatului P.C.R., acesta aprecia că este nevoie de timp – cel puțin cinci ani – pentru implementarea în România a principiilor marxiste, iar până când societatea va fi pregătită, trebuie continuată

¹⁴ *Ibidem*, p. 39.

¹⁵ P. Câmpeanu, *op. cit.*, p.197.

¹⁶ D. Deletant, *op. cit.*, p.136.

¹⁷ *Ibidem*, p. 137.

¹⁸ L. Betea, *op. cit.*, p.70.

¹⁹ *Ibidem*, p.81.

colaborarea politică cu unele elemente „burgheze“. Nereușind să-și reprezinte radicalele transformări postbelice din întreaga Europă de Est și necunoscând planurile Kremlinului de a comuniza această zonă în următorii trei ani, Pătrășcanu se situează – și la nivel teoretic – în opoziție cu linia partidului²⁰.

După ce și-a consolidat puterea în stat, conducerea partidului comunist l-a demis, la începutul anului 1948, pe Pătrășcanu din toate funcțiile oficiale, iar în aprilie, același an, a ordonat arestarea sa. Urmează șase ani de anchetă tipic stalinistă, până în aprilie 1954, când va fi condamnat la moarte pentru crime de război, înaltă trădare și spionaj pentru puterile occidentale²¹.

Istoricii au descoperit că asasinarea liderului comunist, în 1954, din ordinul lui Gheorghiu-Dej, are alte motivații decât arestarea din urmă cu șase ani. Dacă neutralizarea lui Pătrășcanu din 1948 îl viza doar pe el însuși, eliminarea fizică, decisă în 1954, avea ca scop avertizarea întregului partid, și chiar a lui Hrușciov, că secretarul general al P.M.R. este hotărât să-și apere cu orice preț poziția, în contextul „noului curs“ inaugurat de noul lider al P.C.U.S.²².

„Cazul Pătrășcanu“ relevă – susțin istoricii – particularitatea dominantă a comunismului românesc: de a refuza orice autoreformare sensibilă, păstrând în linii mari, până la căderea sa, în 1989, structurile stalinismului embrionar din deceniul trei al secolului XX²³.

²⁰ *Ibidem*, p.69.

²¹ Câmpeanu, *op. cit.*, p.197.

²² Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, București, Ed. Univers, 1995, p. 145.

²³ Câmpeanu, *op. cit.*, p.196.

Bujor Buda

Țara surâsului

Am ajuns să înțeleg că metoda subvențiilor, a salariului minim garantat, reprezintă o politică de stat, un *modus vivendi* al politicii sociale. Îndestularea populației la limita de existență și acordarea de „favoruri strategice“ s-a practicat în România de prin anii '70 și continuă cu succes și astăzi.

Ne amintim, desigur, de carismatica butelie de aragaz, ce a păstrat nestins simțul proprietății la români, firește la proporțiile dorite de guvernanții noștri. Butelia a devenit un bun râvnit și prețuit de toți românii, mai abtirit decât hectarele cu care părinții au intrat în CAP ori decât averile și casele confiscate. Dar oare avea cineva curajul să se laude cu averea avută și apoi naționalizată de stat? Dar cine stăpâna trei butelii era considerat foarte bogat și mai ales cu influență și foarte mari relații. Un asemenea om traversa cu nonșalanță perioadele de sincopă în aprovizionare cu butelii, fiind prieten (mare lucru) cu distribuitorul de pe camion, care se făcea că-l bifează în registrul de evidența buteliilor, atunci când la fiecare transport îi schimba câte una. La sate, proprietarii de butelii înșirau prețioasele obiecte de-a lungul șoselei, asigurate cu lanțuri ori păzite cu strășnicie de cine știe ce bunic, iată-l util, până venea mașina mare cu buteliile de la... Timișoara. Peisajul rustic al satului

Bujor Buda,
prozator, Arad

român colectivizat, pictat de pictori și cântat de poeți, reprezenta poarta casei, găinile pestrițe, iarba de pe șanț și, răsărită parcă dintre flori de păpădii, butelia de albastru acela de neconfundat cu pete gri și smalțul sărit.

Viitorul proprietar de butelie, tânărul abia însurat, împărțea la început împreună cu nevasta și familia socrilor două camere la bloc și se hrănea cu ce se gătea în bucătăria de 2 pe 2,5 pe aragazul cu butelie al mamei soacre. Viață fericită și îndestulată, plină de vise frumoase, mai ales de când cu însurătoarea, a sărit de la garsonieră, pe locul patru în lista de două camere și promisiuni de mutare sigură la începutul anului ce o să vină. Apoi mai era o regulă respectată cu sfințenie încă din 1951 și păzită de chiar președintele sindicatului, **bonul pentru butelie**, ce se acorda întâi celui ce avea bloc, apoi solicitantului ce trebuia să fie frunțaș cu normele depășite și consumurile materiale realizate sub prevederile științifice elaborate de tehnic. Decum s-a aflat pe lista de două camere, viitorul locuitor – la bloc – a și înaintat cererea pentru butelie direct la sindicat. Cu această veste minunată a venit acasă, numai zâmbet, să-i anunțe pe toți că, de la fabrică, odată cu apartamentul o să primească și butelia. Pentru autenticitatea atmosferei rog să încercați să pronunțați cuvântul – b u t e l i e, cu accentul pe silaba subliniată. Am dreptate? Dacă adăugăm la fericirea primirii apartamentului, faptul că se constituia primul drept de proprietate asupra celui mai important obiect, butelia, și apoi din grija și prevederea partidului, personal al tovarășului, de fiecare sărbătoare, tot de la sindicat, oamenii primeau bonuri de carne, trei „kile“ la două persoane, putem să ne imaginăm cu ușurință o Românie, țară a surâsului, țară în marș spre comunism, visul de aur al omenirii.

Dacă recapitulăm grijile partidului, griji ce l-au îmbătrânit înainte de vreme, și prin care îndestula o populație cu apartamente, cu butelii, cu concedii pe gratis prin sindicat și bonuri de carne în sărbători, distribuite în „alimentările“ de cartier, cu bucurii peste

bucurii, ne imaginăm cum îl apuca pe român frenezia aplauzelor și strigătul lozincilor. Asta așa a fost, o țară plină de fericire, când și eu mă bucuram la fel cu ceilalți, clasa muncitoare, țărănimea și intelectualitatea, atunci când după un stat la coadă de nici o jumătate de oră, mai apucam doi litri de lapte dimineța și nici nu întârziam la serviciu.

Astăzi, după 12 ani de la marea rotație a cadrelor din conducerea țării, bucuriile se țin lanț. Este drept, nu se mai dau butelii, dar se dă ajutor social. Este drept că nici primii nu mai suntem în Europa la tone de ciment pe capul fiecărui locuitor, ori la acid sulfuric și la laminate. A fost o vreme când eram în frunte la indicatori, când le râdeam în nas capitaliștilor producători de ciungă și ciorapi de nylon, de filme porno și de coca-cola. Ce vremuri fericite! Astăzi mulți dintre foștii chiriași de bloc au devenit proprietari, butelia a încetat să fie o fală, syndicatele în loc să întocmească liste de priorități, fac greve..., parcă-i sfârșitul lumii. Guvernele, în schimb, singurele ce au intrat în panică de frica grevelor, s-au apucat, așa, din obișnuința de a oferi, să șteargă ori să plătească o parte din datoriile la întreținere.

Muncitorului de ieri, devenit capitalist și proprietar, i-a dispărut zâmbetul, vremurile fericite când venea să câștige un ban, au dispărut pe nesimțite, și de 12 ani, caută să convingă că a venit la fabrică să lucreze, ori că vrea să se angajeze să lucreze, dar nenorocire, nu-l mai crede nimeni. Ba nu, uite că salvarea vine de la cine nimeni nu se aștepta, de la guvern, ce încă crede că la fabrică și IAS se vine pentru a se câștiga un ban și atunci plătește ori anulează datoriile fabricii, la fel ca la bloc, sistem național bazat pe cel mai iubit principiu, principiul fericirii ce spune că „fiecăruia după nevoile sale“.

România merge înainte, ici-colo se mai văd unele anomalii, bunăoară chiar dacă în magazine este un aparent belșug, și zac în galantare mormane de carne macră, pungile cu lapte pe care nu le mai bagă nimeni în seamă, grisine și coca, mucitorul-proprietar – tot „adidași“ cumpără, asta în amintirea și spre cinstirea

zilelor de fericire globală. Pentru copii alimentul de bază este parizerul, cumpărat de părinți cu risc sinucigaș, plin de E-uri și pastă de oase făcută în Ungaria, apoi importată de mezelari să umple cutizinele voluminoase. Câte o babă ce nu pricepe nimic, ce s-a săturat să mai aștepte bonurile de carne de la sindicat, după ce a privit îndelung galantarele pline, s-a apucat să cumpere și ea 200 de grame de splină pentru o tocăniță și 0,400 kilograme de pulpă cu os și mesadă pentru sarmale, se pregătește pentru duminică, când îi vin musafirii.

Să recapitulăm deci, înainte când în politică nu era nici un fel de vânzoleală, aplauzele se plăteau cu butelii, cu blocuri, cu odihnă la stațiune. Atunci, oamenii cu burțile pline din bonurile de carne, defilau într-o veselie, la început și de 7 noiembrie, apoi de 23 august. Cine încerca atunci să facă sondaje de opinie și preferințe, fie era considerat tâmpit, fie bolnav psihic și internat la Mocrea. Pentru ce să faci sondaje în țara surâsului?

Astăzi, comercianți privați, cu vitrine termopan, cu firme interesante, cu lumini colorate, cu galantarele pline și body-guarzi cu ochii pe cumpărător, au înlocuit fostele „alimentări“ pline și ele cu borcane de ghiveci și salată de sfeclă roșie, muștar „Fulgerul“ și sare vărsată.

Aplauzele nu mai sunt la modă, guvernanții plătesc voturile și nu aplauzele. Aplauzele sunt destinate pentru Palade și Țociu, pentru Adrian Copilul Minune, pentru Etno și Animal's xyz. Politicienii, din grija pentru alegători, încearcă să-i păzească de toate relele, de moșieri și de capitalismul sălbatic, plătindu-le datoriile și păzind de lichidare ori privatizare cetățile socialismului, adevărate redute, cum odinioară își păzeau turcii plevnele.

Astăzi, este și moda sondajelor, a căror rezultate, de 12 ani, au rămas aproape neschimbate. Unde în lume s-a mai pomenit să se răspundă *in corpore* la întrebarea: – România se îndreaptă într-o direcție bună? Ca unul, românii răspund NU. Apoi vine surpriza: – Dacă duminică ar trebui să voteți, cu ce

partid ați vota? Într-un glas românii răspund: cu PSD! Iar pentru a nu crede cineva că la mijloc este vreo mișelie, sondajul mai întreabă: – Care sunt persoanele cele mai de încredere? Românii răspund în unanimitate: – Iliescu și Năstase! Adică cine le-a plătit datoriile de 12 ani? Cine le-a dat „pește“ în loc să le ofere undița? Dar moda proverbelor chinezești a trecut.

Petru M. Ardelean

Despre cacofonie și nu numai (V)

La Vadu-Moșilor, nu departe de Albac, o frumoasă așezare rurală de pe cursul Arieșului, care-o despică în două, de la miazănoapte la miazăzi, te afli, practic, în inima Munților Apuseni. (Toponimul în sine se justifică, întrucât, există, cu adevărat, aici, chiar în plin centru, un loc mai puțin primejdios, propice pentru trecerea râului. Un vad.) La ieșirea din sat, spre Câmpeni, Arieșul șerpuieste, încovoindu-se și îndreptându-se aidoma balaurului alecsandrian din splendidul pastel „Malul Siretului“, doar că mai puțin domol, mai zbuciumat, căci clocotul apelor pe care le mână la vale răzbate până departe. Panglica albă a șoselei asfaltate îl urmează și ea, de aproape sau mai de la distanță, luându-se parcă la întrecere cu el. Văzută de sus, din Cătunul Cristești (câteva ciopoare de case), la care se ajunge pe un drumeag anevoie de străbătut pentru cei nededați cu urcușul, panorama Apusenilor, locuiți până aproape de vârf, se deschide în toată măreția – o măreție blândă, ce nu înspăimântă –, în toată splendoarea ei luminoasă. Aproape nu-ți vine să crezi că, în acele mogâldețe, – căsuțele albe cu târnaț și stâlpi de lemn, cocoțate pe înălțimi, se adăpostesc totuși ființe omenești, iar nu cine știe ce arătări din basme. Ai vrea să urci până acolo sus, sus, la fruntariile cerului, unde se învălmășesc

Petru M. Ardelean,
istoric literar,
eseist, Arad

pâlcurile de nori albi, pufoși ori se abat, la intervale scurte, neguri reci, amenințătoare, ca să le privești, să le admiri de aproape. Dar cărările abrupte, ce șerpuiesc, pe alocuri, printre stânci suspendate la margini de genuni, sprijinite și ele de rădăcinile spectaculoase, ramificate ca niște tentacule, ale brazilor temerari, potecile umile pe care moșii suie și coboară de sute de ani, ție îți par inaccesibile, nepermisoare, așa că renunți. Rămâi cu nostalgia piscurilor, cu gândul că acele dumnezeiești, unice minuni sălășluind sub scutul uriaș al norilor, de unde sfidează țăriile și abisurile deopotrivă, există, chiar dacă nu ți-e dat să poți străbate până la ele. Elveția, zice Jean, prietenul meu (originar din Bucovina), cu care am pornit, în această splendidă dimineață calmă de august, pe jos, spre Arada, satul lui Horia, este și ea o țară muntoasă (eminamente muntoasă, îl completez eu), dar munții ei (în treacăt fie spus, de o frumusețe care nu numai că o egalează, ci, poate, o și depășește pe aceea a Carpaților noștri), sunt nu doar locuți, ci și accesibili, pentru oricine, până în vârf. I-a văzut, continuă el, chiar vara trecută, i-a străbătut, cu pasul și cu mașina unui prieten care l-a invitat la el, unde a stat vreo trei luni căci își găsisse de lucru. Drumuri asfaltate sau pavate până sus, pe creste. Șanțuri adânci și rigole pentru scurgerea apei, baraje, pante terasate, poduri și podețe trainice, popasuri și refugii amenajate după standardele moderne, bine întreținute tot timpul anului. Indicatoare la tot pasul, iluminat nocturn chiar și pe cărările cele mai dosnice, încât, practic, e aproape imposibil să te rătăcești. Proprietățile marcate și îngrădite cu garduri vii. Nu se fură, ca la noi. (În hotarul Cristeștilor, de care am pomenit la început, câteva hectare de pădure aparținând unei femei din partea locului, dar trăind la Râmnicu-Vâlcea, au fost rase în numai câteva ore, în plină zi. Un versant întreg, populat cu brazi înalți și drepți ca lumina ochiului.) Și, peste tot, curățenie. În localități și în afara lor, pe câmp și în pădure. (Am uitat să spun că Jean e biolog și, în această calitate, adept, aproape fanatic, al mișcării ecologiste.) La

Zürich, îmi servește el un exemplu, o negresă, venindu-i să scuipe și neavând batistă, s-a dus lângă un gard viu și, după ce s-a asigurat că nu e observată, a scuipat în iarbă, având însă grijă să ducă mâna la gură. Fiindcă amenzile sunt ucigătoare. La Albac, în centru, pe pod, o mică piață de fructe. Duțu, care plecase din Vad cu autobusul și ne aștepta aici, și-a luat prune. Mari, lăcomoase, dar fade și seci, fără nici o bunățate. Dau să cumpăr și eu niște pere care îmi fac cu ochiul. „Sunt pline de praf, îmi atrage Jean atenția. Și de microbii din el. Pe aici, trec sute de mașini, într-o zi.“ Renunț. Bustul lui Horia, de Romul Ladea, amplasat în părculețul din curtea primăriei, nu poate fi văzut bine nici de aici, din stradă, nici dinăuntru, fiind împrejmuț cu un grilaj. Pe eroul moților, nu-l recunosc, în această sculptură. Dacă n-ar fi inscripția, aproape invizibilă cu ochiul liber, l-aș putea confunda cu oricare altul. Îmi amintește mai degrabă grupul statuar „Școala Ardeleană“, al aceluiași sculptor, în care unul din personaje îi seamănă. Băncile și tăblițele cu numărul de casă vopsite în culorile drapelului național, precum pubelele de gunoi din Cluj. Primarul, cuget eu spontan, o fi din spița funariotă. O viță și o porodiță cu cel din orașul de pe Someș. Șoseaua spre Arada, cândva asfaltată, a devenit o cursă cu obstacole. La ieșirea din Albac, pe stânga, un monument în piatră masivă, cinstind memoria a trei securiști: doi soldați și un ofițer, „căzuți la datorie, în timp ce executau o misiune în munți, în anul 195...“ Se cam știe ce misiune. Intrăm în Arada (rebotezată Horia; sunt câteva localități, în Ardeal, cu acest nume; comuniștii le-au scos din geografia țării, poate și din istorie) pe sub o poartă de triumf care-mi evocă pe suratele ei din anii '50, risipite prin localitățile rurale de pe întreg cuprinsul țării, simbolizând victoria comuniștilor asupra poporului român. (La noi, la Ucuriș, țărani răsculați în 1949 i-au dat foc.) Din șosea și până la „monumentul lui Horia, Cloșca și Crișan“, cum scrie pe harta comunei, așătată la intrarea în sat, sunt 5 kilometri. Îi parcurgem pe o ploaie infernală cu fulgere, trăsnete și tot tacâmul.

Drumul, acoperit, în câteva minute, de o apă gălbuie, care ne-a ajuns până la gleznă, e aproape impracticabil acum. A fost pietruit de curând (fără însă ca piatra să fie presată; lucru de mântuială) și numai pe o porțiune. Nici măcar până la jumătate, deși Banca Mondială a dat niște bani în acest scop, ne spune un localnic, Tudor Nicola, fost brutar (cu liceul la seral), acum tăietor de lemne și agricultor. Te pomenești c-o fi din neamul lui Horia, îmi zic eu. Căci și pe el l-a chemat Nicola. Vasile Nicola-Ursu, zis Horia. Îl întreb. Nu știe. Și încă și Tudor. Doamne, ce nume! Pe culmea Fericetului, unde am ajuns aproape murați până la piele, deși avuseserăm la noi umbrelele, ne desfătăm la soarele ce s-a ivit, între timp, biruitor, deasupra norilor. În grădina casei lui Horia, pasc doi cai. Casa nu mai există. Pe locul ei, Reuniunea Învățătorilor din Alba a zidit, în 1937 (anul în care m-am născut eu), o troiță de piatră. Exponatele din micul muzeu amenajat în noua casă (care, ni se spune, o imită pe cea veche) sunt, în mare, cam aceleași ce pot fi văzute în muzeele mari (județene) din Arad, Alba, Hunedoara, Oradea și, bineînțeles, la Muzeul de Istorie a Transilvaniei din Cluj. (Fotocopii după manuscrise, extrase din documentele oficiale și din presa vremii, câteva tipărituri, reproduceri după tablouri și desene de epocă înfățișând scene din răscoala de la 1784 și pe conducătorii ei). Aproape nimic nou față de ce știussem. Cu excepția, poate, a unui fragment de text din Marx lăudându-i pe români. O surpriză: câteva fotografii mărite, înrămate, sub sticlă, cu „realizării“, „epocii de aur“: o fabrică din Câmpeni (un fel de moară, cenușie, cu vreo cinci nivele), școala din Albac și cea din Arada, un ansamblu folcloric (participant la festivitățile bicentenarului răscoalei) repauzând pe pajiștea unui tăpșan. Prin acoperiș plouă, și unele vitrine au avut de suferit. Obiectele sunt decolorate și prăfuite. (Au trecut doar 18 ani din 1984.) Uitându-mă la fotografii, îmi vine să exclam: Asta mai lipsea! Horia și socialismul. Ce glumă sinistrală! Instantaneu, îl citez, de data asta cu voce tare, pe Aron Cotruș, parafrazându-l: „De-ai ieși din mormânt acu’/ Văzând acest dezmăț,/ Ce-ai zice,

Horia, tu?!”

P.S. În documentele epocii (maghiare, germane, austriece), precum și în presa vremii („Gazette de France“, „Frankfurter Zeitung“), numele lui Horia apare scris cu „j“, care-l redă pe „i“ consonantic (iot): **Horja**. Și care reproduce, indiscutabil, pronunția originală, românească, în primul rând a locuitorilor din Apuseni. Forma cu „i“ s-a impus încă din timpul vieții eroului și s-a fixat prin uzul de secole, deci prin tradiție, atât orală, cât și, mai ales, prin cea scrisă, fiind consfințită oficial ca literară. Există și o formă paralelă, Horea, analoagă cu Petrea, Ioanea etc., care circulă în vorbirea populară. Forma cu „i“ s-a impus, apoi, prin onomastică: toți românii care au împrumutat acest nume, fie ei celebri sau anonimi, și-l ortografiază ca atare: Horia. Publicând, în 1974, un articol despre Horia, în „Orizont“, criticul de artă Horia Medeleanu îl scrie cu „e“, dar pe al său „i“. E posibil, după cum spune d-sa, ca forma cu „e“ să-i fi fost impusă de redacție). David Prodan scrie și el Horea (vezi monografia sa din 1979), dar marele istoric, care, se știe, avea unele probleme cu ortografia și punctuația (vezi și „Memoriile“ sale), nu poate fi luat ca etalon în acest sens.

P.P.S. În articolul meu despre fabulă din numerele 7-8-9, a apărut greșit, forma „Leptariu“, în loc de „Leptarariu“.

Arte vizuale

Ioan Mihoc-Radnanu

POSTSINCRON

„Treizeci de secunde de cinematograf pur în cursul unui film, a cărui proiecție durează o oră, ajung să mențină speranța noastră“

René Clair

Nostalgia-Tarkovski 70

Parafrazînd un vers al cărui sunet îmi este familiar („Ceva trebuie spus dacă ninge“), acum cînd se împlinesc 70 de ani de la nașterea lui Tarkovski, „ceva trebuie spus“.

- Ingmar Bergman a declarat, la moartea regizorului rus, (citat aproximativ): „El este cel mai mare. El întotdeauna a reușit să exprime ceea ce eu doar am visat“.

**Ioan-Mihoc
Radnanu,**
critic de film,
Lipova

• *Nosce te ipsum.* În majoritatea filmelor sale regizorul ne îndeamnă la autocunoaștere. Un drum foarte greu de străbătut (vezi *Călăuza*, *Solaris*) pentru că, de obicei, adevărul profund despre noi înșine ne scapă sau nu vrem să-l recunoaștem.

De multe ori o rugăciune fierbinte pentru un anume lucru duce, în mod surprinzător, la rezultate neașteptate. De fapt, Dumnezeu nu face decît să îndeplinească dorința cea mai adîncă din noi, cea care ne definește irevocabil.

• Pe măsură ce le revezi, filmele sale, chiar la distanță de zeci de ani, prind tot mai mult miez, le descoperi fascinat mereu noi semnificații, unghiuri, conotații. Semnul sigur al profunzimii și perenității unei opere de artă este bogăția sensurilor pe care le trezește în inima și mintea spectatorului. Nici o secvență nu datează, prospețimea inițială rămîne nealterată. Filmele tarkovskiene sunt o continuă provocare pentru privitor. „Andrei Rubliov“, revăzut de curînd, are o soliditate și pregnanță a scriiturii neatînse de vreme. La lansarea în România, un critic scria despre el în revista *Cinema* că ar fi suficient acest film pentru justificarea filmului ca artă (pentru cine se mai îndoiește de asta!).

• În jurnalul său („Sculptînd în timp“) pe care îl așteptăm cu nerăbdare să apară și în românește, Tarkovski se declară oripilat împotriva filmului experimental. El aseamănă creația artistică, de orice fel, cu nașterea unui copil. Cum să-ți permiți orice libertăți sau jocuri gratuite cînd e vorba de nașterea unei VIETI! N-am citit decît fragmente (deocamdată) din acest jurnal, dar am remarcat că fiecare frază are greutate, importanță. Sunt sigur că va deveni o adevărată „Biblie“ a cineaștilor (și nu numai).

• Mi-aduc aminte, amuzat, că la proiecția filmului *Călăuza*, cele trei minute și jumătate ale secvenței – cadru cu drezina a cernut spectatorii din sală, neaveniții plecînd furioși, bodogănind ceva despre filmul sovietic.

• Foarte rar (vezi, Fellini, Wells, Kurosawa, Tati, Resnais, Visconti...) poți recunoaște „amprenta“ stilistică a unui cineast după doar, să zicem, un minut

de vizionare. Un minut luat din orice parte a filmului. Pe Tarkovski cred că l-aș recunoaște după câteva zeci de secunde. Și americanii au un „ce“ inconfundabil, și anume seriozitatea „meseriașului“, din păcate cam aceeași la majoritatea regizorilor.

• Vadim Iusov, operatorul preferat al lui Tarkovski, numărat între primii trei ai lumii la vremea lui, a rămas marcat de întâlnirea cu acesta. Am văzut la televizor niște cadre dintr-un film de război filmate sub semnul lui Tarkovski. Nu am reținut regizorul, dar operatorul era Iusov. La începuturi, am crezut că imaginea atît de personală a filmelor lui Tarkovski își datorează calitatea inconfundabilă operatorului Vadim Iusov. Dar mai tîrziu am realizat că și Kneajinski și Rerberg și Nykvist au filmat la fel pentru că în spatele lor stătea geniul lui Tarkovski.

• Tot așa, într-o vreme, eram sigur că regizorul are nevoie de ani buni pentru a-și pregăti ieșirile pe platou. Nu mică mi-a fost mirarea să aud că Andrei era de fapt sabotat sistematic de mahării cinematografului sovietic. Considerat elitist, mistic, nu se încadra în canoanele sistemului. La fiecare premieră criticii se străduiau să descopere sensuri abisale, esoterice, deși creatorul repeta, de cîte ori avea ocazia, că scriitura sa este limpede, pe înțelesul oricărui spectator. Dovezile erau scrisorile primite de la oameni simpli, care „nimereau“ fără greș „cheia“ în care trebuia „citit“ filmul.

Spre rușinea sa, Serghei Bondarciuk a fost însărcinat de mai marii cinematografului moscovit să meargă la Cannes și, ca membru al juriului, să bage bețe-n roate lui Tarkovski. Din cîte știi, nu a reușit...

• Se spune că Andrei se întîmpla de multe ori să rătăcească pe străzile orașului, neavînd nici măcar bani de tramvai... Dacă ar fi avut asigurat un standard de viață mai generos și libertatea deplină de creație (ritmul de lucru), nu ar fi participat la marile festivaluri decît *hors concours*. Își cunoștea prea bine valoarea pentru a mai da atenție unor premii. Apropo de premii, juriul de la Cannes a fost nevoit să născocească premiul pentru film de artă special pentru Tarkovski (și Bresson), altminteri acesta ar fi luat mereu Palme d'Or.

Când sabotajul a devenit, însă, sufocant, a trebuit să rămână în occident, unde a apucat să turneze doar *Sacrificiul*. Ar fi trebuit să urmeze *Răstignirea*, dar „cenzura transcendentă” a intervenit brusc și i-a curmat viața mult prea devreme. Mai avea vreo 50 de filme în perspectivă... Dar pesemne, deja spusese prea mult...

Cronicile la Filmele lui Tarkovski le scriu mereu cu un nod în gât. Apoi... Citesc ce am scris pînă acum și constat că din nou am ratat apropierea dorită de universul tarkovskian. Mereu intervine ceva și amîn la nesfîrșit, masochist, punerea punctului pe i. De fapt, cum să-l cuprinzi într-o cronică... E nevoie de o carte la care deocamdată doar visez... E nevoie de un lung răgaz, de vizionarea cadru cu cadru a operei tarkovskiene, pe un ecran video confortabil, acasă, cu numeroase reluări, așa cum citești o carte și îți permiți să zăbovești îndelung asupra unor metafore, pasaje etc... E nevoie de multă tandrețe, de multă iubire, de multă luciditate, în relația intimă cu universul unic al creației lui Andrei.

P.S. *Arca* este o revistă trimestrială, articolul acesta e scris în septembrie și va apărea în decembrie 2002. Nu știu ce intenții are TVR în ce privește „integrala” lui Tarkovski, dar pînă acum (septembrie 2002) nu a mișcat mai nimic. Dacă nu acum este potrivit momentul pentru „integrală”, atunci, mă întreb cind?

Texte-pretexte

Lars von Trier: „Tehnica cinematografică nu are decît o sută de ani, abia am învățat să desenăm un bizon. Mai avem multe de făcut”.

Vor fi fiind multe de făcut, dar, din păcate, cinema-ul a ajuns să-și muște coada – nu apar noutăți notabile în limbajul cinematografic, ci doar în efecte speciale. Realitatea virtuală este un ciștig fascinant, dar numai

de ordin formal (deocamdată). Ea produce doar efecte epidermice, ca un glob de Crăciun fabulos colorat, dar gol pe dinăuntru. Morfologia și sintaxa limbajului cinematografic sunt coagulate demult, coloana vertebrală s-a constituit deja. Dacă filmul va surprinde în continuare doar prin rafinament tehnic, trucaje, imagini în relief etc., toate acestea nu vor aduce mai multă substanță. Visul „poemului vizual“ nu s-a realizat decât parțial, arta cinematografică fiind încă o mixtură cu puncte de sprijin în celelalte arte. Filmul va continua să fie o poveste istorisită cu mijloace specifice și va putea impresiona publicul doar prin esența partiturii, abil montată, prin noutatea scriiturii ale cărei elemente fundamentale s-au cristalizat cam de mulțișor.

P.S. Să nu uităm, unele voci avizate susțin ideea că desenele rupestre (vezi **bizonul**) au un asemenea grad de stilizare, de rafinament, încît este imposibil să fi fost desenate de niște troglodiți.

• Cîteva citate din volumul *A șaptea artă*, o antologie de scrieri despre arta filmului, îngrijită de Ervin Voiculescu, Ed. Meridiane, București, 1966, carte din care vom cita și comenta de acum înainte sub titlul „Texte-pretexte“.

Elie Faure (1922): „Este o artă necunoscută ce se deschide privirii noastre și poate tot atît de îndepărtată de ceea ce va fi peste un secol, ca o orchestră neagră formată dintr-un tam-tam, un fluier și o coardă fixată pe o tigvă, de o simfonie compusă și dirijată de Beethoven.“

Dă Doamne să apucăm ziua aceea, pentru că, deocamdată, cu extrem de rare excepții, suntem abia în faza de orchestră de cameră... Exagerez desigur, dar...

Karel Èapek (1910): „Uimitor este faptul că tot ce se poate întîmpla pe ecran (...) este perceput ca o realitate incontestabilă (...)

(...) este un realism intensiv care depășește, evident, observarea zilnică a realității...

(...) aceste căutări trebuie să fie prin esența lor plastice și nu literare“.

Într-adevăr, „punerea în pagină“, compoziția cadrului este apropiată de viziunea picturală asupra realității, dar mișcarea în timp complică lucrurile. Operatorul trebuie să mențină echilibrul plastic, tot cursul filmului lucrînd, deci, cu *compoziții vivante*, nu statice. Este foarte dificil ca pe parcursul unui cadru în mișcare imaginea să fie desăvîrșit compusă formal, dar cu atît mai incitant. Un exemplu de perfecțiune în acest sens poate fi *Dueliștii* lui Ridley Scott, chiar dacă sare peste cal și „cade“ în pictural.

AM MAI VĂZUT

Gladiatorul

SUA – regia Ridley Scott

Peliculă densă ca substanță filmică, de o extremă duritate uneori – impresionantă reconstituirea digitală a Romei – măreția arhitectonică este copleșitoare – de remarcat imaginea în plonjeu a Colosseum-ului, dar încadrată firesc în derularea secvențelor, fără dorința de a lua neapărat ochii – verosimilă forfota peștriță a străzii, costumele – măcar să rămînem cu impresia că am pășit pe străzile Romei în perioada de maximă înflorire – „Roma e lumina“, se spune la un moment dat. Impresia de forță și civilizație este subliniată și mai mult de contrastul cu mizeria și sălbăticia bătăliei cu care începe filmul.

Rareori a fost surprins atît de bine freamătul surd dinaintea luptei și ciocnirea brutală care urmează – spre finalul secvenței imaginea se frînge, trece în ralenti-uri pentru a sugera oboseala luptătorilor. Generalul Maximus, un războinic pur-sînge la prima vedere, este de fapt un nostalgic al vieții patriarhale, care numără nerăbdător zilele care au trecut de cînd a plecat de acasă, departe de familie și de cîmpurile de grîu.

Admirabile sunt virtuțile de colorist ale regizorului (vezi *Dueliștii*), în flash-urile de cîteva secunde în care

mîna mîngîie spicele de grîu, la început în culoarea lor naturală, apoi tonate în griuri albăstrui luminoase, cînd eroul se întoarce, prin moarte, pentru totdeauna acasă, mîna lunecînd peste spice și pietrele din arenă deopotrivă. De subliniat frica unora înainte de a intra în arenă – poate muzica a fost puțin prea insistentă și prea dramatică uneori.

Luptele din arenă oferite de Commodus pentru cîștigarea simpatiei maselor sunt foarte variat coregrafiate. Plin de inventivitate este și arsenalul metodelor și uneltelor de cîsăpit, care, totuși, pînă la urmă, duc spectatorul la senzația de saturație.

Ridley Scott se folosește doar de un pretext istoric pentru a-și dezlănțui imaginația prodigioasă. Protagonistul (Russel Crowe), laureat al Oscarului pentru interpretare își joacă partitura foarte economicos, sobru, dar ajunge la inima spectatorului din Colosseum și din sala de cinema. Nici ceilalți interpreți nu sînt cu nimic mai prejos, cu o notă specială pentru Oliver Reed, în rolul șefului gladiatorilor, în trecerea sa de la pragmatism și cinism, pînă la sacrificiu.

Legenda călărețului fără cap ***SUA – regia Tim Burton***

Un horror special, mai degrabă un basm al secolelor XVIII-XIX. Imaginea are un rafinament coloristic cu totul remarcabil. Intriga este foarte abil condusă și ritmată de un montaj strîns, alert, adecvat tonusului peliculei. O notă pozitivă: scenele terifiante sunt minate la tot pasul de un umor negru, subteran, de cea mai bună calitate (vezi replica „Atenție la cap!“ spusă protagonistului la intrarea în moară). Griurile fosforescente fascinează ochiul spectatorului.

Așezarea aceea minusculă pare desprinsă de lume, locuind un univers paralel, într-un timp încremenit la ceasul vrăjilor, blestemelor, al tuturor posibilităților.

În timp ce cavalerul rătăcitor onorează comenzile celei care-l conduce, decapitînd în dreapta și-n stînga,

agentul își învinge, treptat, frica și se avîntă cu bravură în rezolvarea cazului, pentru a-l vedea, oleacă mai târziu, oripilat, cățărat pe un scaun la vederea unui păianjen (cei drept de dimensiuni respectabile). O bilă albă și pentru efectele speciale digitale, care sporesc misterul și susțin cu măsură atmosfera.

Pe scurt, un horror desăvîrșit formal, îmblînzit, aș zice, cu umor, care mai degrabă te binedispune decît te îngrozește, un film agreabil în ciuda descăpătînărilor sîngeroase în lanț, pe care de la o vreme ajungi să le bifezi fără nici o tresărire de spaimă, așteptînd, calm, dezlegarea misterului.

Carmen Neamțu

Festivalul național de teatru clasic, o săptămână pentru inimă și minte

În fiecare an, acum pentru a opta ediție, săptămîna dedicată teatrului de bună calitate este un adevărat răsfaț pentru arădeni. Dacă pe scena Teatrului de Stat de la noi poposesc atît de rar, în turnee, teatre din București, Sibiu sau Craiova, toamna, timp de o săptămînă, Teatrul își ia revanșa. Opt spectacole s-au întrecut la această ediție, într-o *competiție* fără premii, pentru a cîștiga aplauzele publicului.

„Vino la teatru să vezi viață“, ne spunea actorul Constantin Cotimanis, în festivalul de anul trecut. „Cine nu vrea să vină la teatru, nu merită teatrul“, ne-a convins, în chiar prima seară a festivalului, actrița Mariana Mihuț, care alături de Horațiu Mălăele, Victor Rebengiuc, Irina Petrescu, Ana Ioana Macarie, Andreea Bibiri, Cornel Scripcaru și Ionel Mihăilescu, a jucat în „Unchiul Vanea“ de Cehov. Spectacolul Teatrului „Bulandra“, în regia lui Yuri Kordonsky, a fost unul de mare forță, extrăgîndu-și vitalitatea din chiar expresivitatea și forța numelor grele de pe scenă. Vanea lui Horațiu Mălăele ne-a surprins prin aceea că nu a fost unul melancolic, distrus apriori ca-n textul cehovian. În spatele măștii de clovn a vitalului Vanea am simțit pîtită marea dramă a sufletului omenesc,

**Carmen
Neamțu,**
eseistă, Arad

FESTIVALUL NAȚIONAL DE TEATRU CLASIC

cu tristețea, duișia, disperarea lui. „Ni s-a părut (n.n. actorului și regizorului), ne-a mărturisit Horațiu Mălăele, că imaginea unui Vanea în putere, ce traversează nenorocirile care se petrec în piesă, este mult mai dramatică așa, decît a unui ins sfîrșit, ce are toate circumstanțele să se afunde în distrugere. Această mască permanentă de clown a lui Vanea e binevenită, căci dincolo de ea stă marea dramă, tragedia bănuită“.

*

La 60 de ani, împliniți în săptămîna festivalului arădean, actrița Mariana Mihuț n-ar spune „dă-mi tinerețea înapoi!“.

„Aș fi vrut, totuși, ca '89 să mi se fi întîmplat la o altă vîrstă. Mi-aș fi dorit acest lucru foarte tare. N-aș fi pierdut, cred, atîta timp. Din cauza *Revizorului*

n-am mai putut lucra cu Lucian Pintilie. Din cauza situației nenorocite de atunci n-am mai făcut film cu Pintilie. N-a mai fost la Teatrul Bulandra Liviu Ciulei. N-am jucat roluri importante cu foarte mari regizori din cauza situației politice pe care o trăiam. Dacă ar fi să-mi doresc să fi schimbat ceva, acela e regimul. L-aș fi desființat pentru totdeauna. Comunismul nu ne-a adus nimic bun. Cu vîrsta, ce-aș putea cîștiga? Riduri și experiență. Bunuri materiale – în nici un caz. Și ... am pierdut ani. Serios, am cîștigat imens. Experiențe ce au meritat să fie plătite cu riduri și ani din viață“.

*

Spectacole care au mizat și ele, în primul rînd, pe forța actorilor (mai inspirat aleși în rol, mai emoționați la Arad, neconvingători, sau, din contră ...) au fost cele ale teatrelor din București (Teatrul „Odeon“ – cu spectacolul „Gaițele“ de Alexandru Kirițescu, regia: Alexandru Dabija; Teatrul Național – cu spectacolul „D’ale carnavalului“ de I.L.Caragiale, regia: Gelu Colceag; Teatrul de comedie – cu spectacolul „escu“ de Tudor Mușatescu, regia: Alexandru Dabija) și Arad (cu spectacolul „Rege preot și profet“ de Radu Stanca,

regia: Radu Dinulescu), în care forța actorilor a trebuit să „revitalizeze“ scenic texte mai actuale ca niciodată.

Spectacolul Teatrului „Odeon“, „Gaițele“ de Alexandru Kirițescu, a cucerit aplauzele publicului arădean, care s-a regăsit în bombăneala continuă a clanului Dudulenilor, în lamentările amoroase cu aromă de tămâie și acorduri funebre. Regizorul Alexandru Dabija a imaginat o oglindă a comportamentelor afișate (precum carpetele din decor) în fața indiscrețiilor ochi ai publicului. O oglindă a stărilor ce n-au avut timp să moară. Spectacolul static și-a luat energia din energia actorilor, din inflexiunile vocilor, din (dez)acordurile rostirii. Cu Dorina Lazăr, o Anetă Duduleanu în vervă, ne-am convins că întotdeauna unde există un actor de mare clasă, *teatrul merge mai departe*. Fără ea în scenă, locomotivă care urnește clanul, dând tonul, ritmul, muzicalitatea partiturii, și fără „consoartele“ întru sporovăială și travesti, Lena (Ionel Mihăilescu) și Zoia (C-tin Cojocar), piesa pierde din timpul alert, de parcă atmosfera de încremenire din casa Dudulenilor le-ar fi molipsit tuturor mințile. Mă întreb oare cum ar fi fost dacă regizorul și-ar fi dus ideea travestiurilor pînă la capăt? Vă ofer și un răspuns, de data aceasta o emoție a Dorinei Lazăr: „(...) Ce animale ciudate sintem noi, actorii! Cînd lucrez o piesă, la prima urcare pe scenă am întotdeauna patru mîini și patru picioare. Întotdeauna mă simt stîmjenită. Atîta timp cît ți-e frică și atîta timp cît te simți tînăr e bine. După 41 de ani de teatru încă mai am emoții. Și îndoieli. Spectacolul «Gaițele» a fost pentru mine ca o lună de miere. L-am scos exact într-o lună. A fost ca într-un cantonament extraordinar. Mă regăsesc teribil în acest spectacol“.

Cu spectacolele Teatrelor de comedie și Național, am descoperit cum printre atîția bolnavi de vorbe, singur rîsul rămîne sănătos. „escu“ de Tudor Mușatescu, spectacolul Teatrului de comedie, a adus în prim-plan lumea politicianilor. Reprezentantul ei brav: Decebal Necșulescu (Vladimir Găitan), deputat sadea, ministru și președinte de partid. Lumea de manevre politice, de canalii, de parveniți încilciți în intrigi, pe care ne-o oferă, cu generozitate Mușatescu,

s-a concretizat greoi într-un spectacol trăit, temperamental, în ton cu manevrele, cu aranjamentele dubioase ale politichiei de capitală. Vladimir Găitan și Ion Lucian (Iorgu Langada), așa cum și-au conceput personajele la Arad, nu au avut forța, vitalitatea lumii intrigilor pestrice de pe scena politică. Un plus de energie a adus jocul atent studiat al Gabrielei Popescu, o Miza focoasă și posesivă pînă la disperare, însă pasionalitatea ei n-a ajuns pentru tot întregul. Cuplul Fane-Pișlică (Șerban Georgevici și George Grigore) a avut haz, a simțit (con)textul, ceea ce n-am putut spune despre ceilalți parteneri din scenă.

Replicile sînt actuale, și chiar dacă piesa a fost scrisă ca o satiră politico-socială pentru anul 1933, pe *escu* oportunistul, ipocritul, canalia, îl regăsim atît de aproape de noi, în loje, în sală și în afara ei, în parlament ... N-aș greși, cred, dacă aș spune că, în final, publicul arădean generos, care a plaudat minute în șir, a aplaudat mai ales textul lui Tudor Mușatescu, mai viu ca oricînd!

În anul Caragiale, montarea lui Gelu Colceag, la Teatrul Național, stă cheazășie pentru adevărul că marele clasic nu moare pentru că nu are nici timp și nici spațiu pentru așa ceva. *Timpul și spațiul* sînt două coordonate exploatate de regizor, care e conștient de toate riscurile unei montări Caragiale cu atîtea și atîtea „variante“ scenice și interpretative, mărturisind: „Dacă fără să vrem am ajuns la similitudini cu rezolvări anterioare sau am făcut pe ici – pe colo, și cite o nouă descoperire, declarăm *pe onoarea noastră de familiști* că elementul intențional nu ne-a aparținut“. *Timpul* propus de regizor pentru desfășurarea acțiunii a fost seara de Lăsata secului, de sărbătoarea Cucilor, cînd românii din Balcani fac carnaval. Acum, o ceată de feciori mascați, cu clopote și bețe, aleargă după oameni să-i bată, pentru a-i curăți de păcate. Așa se explică dansurile cu măști care au invadat scena și au spart monotonia montării, fiind totodată și momentul ideal pentru schimbarea decorurilor din spatele cortinei. În această ambianță cu aromă de poveste de demult, are loc povestea de amor și de *traducere* pe care o știți, desigur, și goana după Bibic. Triunghiurile amoroase

din „D'ale carnavalului“, așa cum le-a văzut regizorul, au mizat foarte mult pe verva, pe hazul actorilor. Marius Florea Vizante (Iordache), Alexandru Gerogescu (Iancu Pampon) și Vlad Ivanov (Crăcănel) s-au achitat cu brio de roluri. Totuși, comicul de acțiune și cel de limbaj nu au fost de ajuns pentru a ne face să ridem cu poftă.

Regizorul ne-a propus și un artificiu de *spațiu*, imaginând frizeria lui Nae ca un ecran deschis înspre public. Ca la un film, spectatorul e făcut complice la acțiunea care se desfășoară în interiorul frizeriei. Din tehnica cinematografică, Gelu Colceag preia stop-cadrul, o soluție reușită pentru momentele când goana după Bibic atinge paroxismul bătăilor și țipetelor. Dacă e să folosim câteva replici care s-au tot repetat în *carnavalul* prezent în festivalul arădean, spectacolul bucureștenilor n-a fost unul care să ne „magnetizeze“. Ne-a „tachinat“ nițeluș și ne-a dovedit cât de tînăr e longevivul Caragiale.

*

Există umor bun sau prost? Există umor și lipsă de umor. Cu umor privește situația de acum și tînărul actor Marius Florea Vizante: „Umorul e singurul care te ține. Umorul și cu speranța sînt ultimele care mor. Speranța și cu luminița (de la capătul tunelului) se iau de braț și mor ultimele“. Reprezentația de la Arad cu „D'ale carnavalului“ a fost și ultima cu Marius Florea Vizante în rolul temperamentalului Iordache. Actorul și-a dat demisia de la Teatrul Național, colaborînd, în prezent, la Teatrul Bulandra, Teatrul Mic, cel de comedie și Teatrul „C-tin Tănase“. „Există în Teatrul Național, ne-a spus Vizante, o atitudine tovărășească care trebuie să dispară cu orice preț. Trăiesc un sentiment de disperare pentru că simt că teatrul e la dispoziția conducerii, iar actorii sînt marginalizați. Nu sînt nebunul din baie care își dă demisia dintr-o atitudine de frondă, ci pur și simplu pentru că eu consider că teatrul ar trebui să se reorganizeze în condițiile noii societăți. Cred că direcțiunea actuală n-a pariat pe mine, dovadă că m-am văzut distribuit în vreo câteva roluri de figurație“.

*

Spectacolul „Rege, preot și profet“ (piesă scrisă de Radu Stanca în 1946) al teatrului arădean, prezentat în premieră națională în festival, încearcă să aducă în

fața publicului ideea credinței, a transcendentului care poate coborî oriunde, dacă există vie nădejdea. „Spectacolul își propune, după regizorul Rudu Dinulescu, să ajungă la mit pornind de la emoția cotidiană. Personajele sînt vii, își trăiesc cu patos clipa, crezînd că-și pot ocoli destinul. Oare nu chiar din astfel de pilde vii este alcătuită Biblia? Cred astăzi (...) că teatrul – ca artă complexă și directă – are puterea tulburătoare de a fi o scenă vie pentru aceste pilde și că le poate fi un al doilea Templu“. Desfrîul, aglomerarea de corpuri fremătînde, aburul plăcerii sînt elegant tratate scenic, decorul (Onisim Colta) și muzica (C-tin Fleancu și Cristian Tarnovețki) foarte bine aleasă punctînd evoluția poveștii. Între un rege cuprins de extazul trăirii clipei, un preot „dibaci“ și un profet purtător de moralitate, gata oricînd pentru sacrificiu, ce se va întîmpla cu biata cetate bîntuită de fantezmele plăcerii trupului? Sacrificiul profetului reface echilibrul unei lumi care „tulburată“ de trecerea prin lume a divinului, încearcă o re-compunere într-o ordine mai senină. Montarea, în care vizualul are un rol important, dă frîu liber imaginației spectatorului care poate (sau nu) fi contaminat de „aripa“ îngerului.

Zoltan Lovas e convingător în rolul Împăratului degenerat, abandonat în instinctual, îmbătat de aburul plăcerii. Scav al „porcului de trup“, el se risipește în opiumul plăcerii, abandonare care se putea, credem, nuanța prin intervenția ingenioasă a regizorului, a muzicii, salvîndu-se, în acest fel, momentele statice, în care textul singur nu își este sieși suficient. Poate tocmai de aceea, sesizăm la Împărat o ușoară notă de exces. Alături de Împărat, Preotul e mediatorul între teluric și transcidental. În interpretarea actorului Ion Văran, Preotul găsește calea „ocolită“ pentru salvarea cetății. La granița dintre puterea divină pe pămînt și complacerea în puterile trecătoare ale trăirii clipei, între zidurile cetății corupte, Preotul îmbracă haina șovăririi. Un rol bine lucrat face Claudia Ieremia (Abigael), „toiagul“ Profetului, fecioara neprihănită, gata de sacrificiu în numele dreptei credințe a cetății. Oltea Aciocărlănoaiei Blaga, dansatoare din buric, și Bogdan Costea, în rolul Elișa, sînt o fericită opțiune regizorală.

În rolul Profetului, Radu Dinulescu optează pentru actorul Valentin Voicilă. Apariția acestuia, în chiar prima parte a spectacolului, aduce o notă de stridență, în dezacord cu ideea montării. Profetul, glasul Domnului într-un immanent bolnav, se dovedește a fi, așa cum îl interpretează actorul, un justițiar înainte de toate. Tonul declamativ, muștrător, lipsit de blindețea înțelegătoare a firii umane, face din Profetul lui V. Voicilă un personaj neconvingător. Unul care-î judecă pe ceilalți înainte de a-i simți cu inima.

Finalul piesei încearcă o apropiere (la propriu, prin înaintarea decorului) a publicului de „cetatea” Domnului, prin îndemnul de a ne trăi viața curat și demn, întru adevăr. Divinul este pretutindeni, camuflat. Depinde de fiecare dacă avem puterea, talentul, dorința și credința de a-l descoperi.

Am simțit starea de grație a jocului de cea mai bună calitate cu spectacolul Teatrului din Craiova, „Revizorul” de Gogol, unde precizia regizorală și talentul actorilor (Ilie Gheorghe, Iulia Lazăr, Sorin Leoveanu, Valer Delakeza, Iosefina Stroia, Natașa Raab, dacă e să-i amintim doar pe câțiva din protagoniștii spectacolului) și-au dat mâna într-o montare pe care n-o vom uita prea curînd. „Revizorul”, în varianta lui Claudiu Goga, a fost un spectacol care ne-a vorbit curat și sincer despre tarele sufletului, despre sistemul corupt, despre ... cineva care, acolo sus, ne privește, iar noi, pînă la urmă, trebuie să dăm socoteală pentru cum ne trăim viața. „Spectacolul nostru, este de părere tînărul regizor, nu și-a propus să facă morală și nici să dea verdicte, ci să sugereze că o lume atît de ticăloasă care trăiește în afara legilor moralei, justiției sau bisericii, nu se mai poate îndrepta din interior. Ea trebuie să dispară”.

Marită amintit aici, la capitolul spectacole care ne-au surprins din punctul de vedere al direcției de scenă, și spectacolul lui Silviu Purcărete de la Teatrul „Radu Stanca” din Sibiu, după texte de S. Purcărete și Alain Garlan din „Cartea celor o mie și una de nopți”. „Pilafuri și parfum de măgar” a fost un adevărat corn al abundenței scenice. Dincolo de impresionanta recuzită (kilograme – 45 – de pilaf, făină, zahăr, pești, grăunțe

...), spectacolul lui Purcărete ne-a demonstrat cum *povestea* țesută sub ochii noștri poate fi privită, trăită, multiplicată, continuată, și ... gustată în final. Și cîți dintre noi vor putea uita tava imensă, aburindă, plină cu pilaf, din final? Simbolistica abundentă care a invadat fiecare părticică a scenei, muzica, mișcarea, culoarea celor 1001 de nopți te-au solicitat la maximum, dîndu-ți de gîndit, scuturîndu-te din convențiile teatrale călduțe. Ți-a pus întrebări. Nu e oare aceasta menirea spectacolului de teatru, de a te pune pe gînduri, de a te trezi din amorțeala cotidiană, din rutina plicticoasă?

Dan Puric cu spectacolul său „Vis“ ne-a reamintit importanța comunicativă a gesturilor, subliniată, pentru prima dată de profesorii de retorică ai Antichității. Chiar Cicero spunea că gesturile sînt primul limbaj pe care îl înțeleg și barbarii, și, ca atare, atunci cînd vorbim în fața unui public „absolut toate mișcările sufletului trebuie însoțite de mișcări ale trupului“. Într-o lume care își inhibă reacțiile emoționale sau simulează reacții contrare, spectacolul lui Puric a adus Emoția proaspătă, tulburătoare a artistului care, dezbrăcat de haina clișeelelor textului, ne-a dăruit inima lui. În penultima seară a festivalului, comunicarea a fost specială, de la inimă la inimă, de la cortex la cortex. Contruit dintr-o serie de imagini gestuale expresive și dans antrenant, „Vis“-ul a avut meritul că a surprins publicul, l-a incitat să descifreze tablouri dansante. Am înțeles mesajul actorului? Poate nu de fiecare dată. A fost un risc asumat de artist, e riscul acestui gen de spectacol, tocmai din cauza ambiguității unui asemenea tip de limbaj.

*

Am dorit și noi să aflăm cîte ceva despre *visele* și *insomniile* lui Dan Puric: „N-am insomnii, am vise. Vise ce mă trezesc din starea de somnolență care e cea zilnică. Visul la mine este un act de trezire. Și, bănuiesc, că și pentru cititori ar trebui să fie așa. Dar e exact invers. Noi, nu știu de ce, desconsiderăm visul și spunem că visul este ceva ce n-are legătură cu realitatea. Să nu uităm ce spunea Shakespeare: *Sîntem făcuți din plămada visurilor noastre*. Așadar, visurile

au un factor constructiv, tainic constructiv. Insomnia este un alt punct de vedere asupra vieții“. Din punctul de vedere al cetățeanului, mărturisește Dan Puric, visul meu ar fi ca România să treacă la normalitate. Să ne racordăm la un model de Românie interbelică. Într-un stat normal, european, în care intelectualitatea e una lucidă și poate să gestioneze bine destinele acestei țări, unde oamenii politici sînt responsabili și marcați de dragostea de țară mai mult decît de interese personale. Acesta ar fi visul meu de român. Un vis al meu ca om ar fi ca lumea să treacă la normalitate. Să descopere împreună cu internetul, care e o invenție colosală, în plină epocă informațională, într-un adevărat linșaj informațional pe care îl trăim, că e important să aibă parte de o comunicare la nivel sufletesc, care, deocamdată, e handicapată. De asta și fac acest spectacol, care emancipează teatrul dincolo de cuvînt și caută să instituie un alt canal de comunicare. În ceea ce mă privește, îmi continui opera împotriva mîrlăniei și a mitocăniei care e generalizată în țara aceasta. Trebuie să-mi fac treaba bine, orice ar fi“.

*

Privind retrospectiv la spectacolele din festival, am descoperit adevărul teatrului ca o *altă viață*, la care am ajuns punîndu-ne în mișcare curiozitatea, imaginația, fantezia. Ce consistent și adevărat mărturisea regizorul Vlad Mugar: „Teatrul e ca o viață care ni s-a dat s-o descoperim și trebuie s-o descoperim printr-o transă, printr-o stare anormală, printr-o inspirație permanentă. Dumnezeu ne-a dat acest privilegiu, să creăm concentrat o altă viață și viața aceasta concentrată nu poți s-o crezi foarte rațional, trebuie s-o treci printr-o stare specială. Și starea aceasta se cheamă inspirație și e provocată de fantezie“. Și cum am simțit și noi, cu cîteva dintre spectacolele prezente în festival, acea *stare specială* de care vorbea maestrul, îmi amintesc, acum, o confesiune a lui Sorin Leoveanu, Hlestakov din „Revizorul“: „Cum e teatrul? – Te omoară, te îmbolnăvește, te urăște ... E ceva de care niciodată nu scapi“. Și, aș adăuga eu acum, ceva de care nu încetezi să vorbești ...

Cristian bus Buzneanu

Născut în Arad, 19 iulie 1969

Absolvent al Universității de Vest din Timișoara,
Facultatea de Arte, secția Pictură

Din 1998 e membru al Uniunii Artiștilor Plastici
din România

Expoziții de grup:

Studentfest, Timișoara, edițiile: 1993, 1994, 1995,
1996, 1997, 1998, 1999.

Muzeul de Artă Timișoara, Forumul Revoluției din
Decembrie 1989, tema „Libertatea” – 16 decembrie 1992,
1993, 1994, 1995, 1996, 1997.

25 noiembrie 1997 – „Galeria 28”, Timișoara.

1995, Salonul Bienal de desen, Arad '95.

1996, Salonul bienal de sculptură mică, Arad '96.

7 iunie 1998, Muzeul Național Cotroceni.

15 noiembrie 1998, Festivalul de instalații,
„INTERMEDIart”, Oradea.

1999, expo Lugoj.

1999, Salonul de iarnă, galeria „Delta”, Arad.

Aprilie, 2000, CARNAVALUL DE LA VENEȚIA, tema:
„MĂȘTI”.

16 martie 2001, galeria APOLLO, București,
„NEOREALISMUL NEUROTIC ROMÂNESC”.

15 noiembrie, 2001, Bienala de Desen Arad.

16-22 ianuarie, EXPOZIȚIA DE GRUP JAPONEZĂ-
ROMÂNĂ (ANUL BRÂNCUȘI) din TOKYO METRO-
POLITAN ART SPACE, TOKYO, JAPONIA.

Expoziții personale:

iulie 2002, expoziție de fotografie, Muzeul de Artă,
Bistrița.

1 aprilie 1996, galeria Delta, pictură.

16 ianuarie 1997, Galeria First, Timișoara, pictură.

3 septembrie 1999, Galeria „MENSCH KUNST“, Hamburg, Germania, pictură.

19 iulie 2000, K&CUM“ & PIJAMA’S EXHIBITION LINE, Arad, pictură.

14 decembrie 2000 – 16 ianuarie 2001 – CUBA – schimb cultural + expoziție, HAVANA.

13 martie 2001, Galeria 35, București, „bus VS prieteni“, pictura.

1 mai 2001, galeria „BLACK&BLACK“, Budapesta, expoziție de fotografii din Cuba, „MONEDA NACIONAL“.

6 august, galeria „KOBO“, GINZA, TOKYO, JAPONIA, pictură.

15 iulie, ART BEN’S CAFÉ, TOKYO, sculptură mică.

1 februarie 2002, „PINK COW“, TOKYO, JAPONIA, pictură.

15 februarie 2002, ART BEN’S CAFÉ, TOKYO, sculptură mică.

26 septembrie 2002, CASA AMERICII LATINE, București, expoziție de fotografii din Cuba.

A participat la tabere Naționale și Internaționale de pictură, sculptură și fotografie

Contact: Str. Voinicilor, Bl. 246, Sc. B, Ap. 8, Micalaca-Sud, Arad, 2900, Jud. Arad.

Tel: 0723 208057

E-mail: subneanu@hotmail.com

El Bus*

Înainte de toate, El Bus îmi este prieten, așa că voi cei ce intrați aici, lăsați orice obiectivitate.

Mi s-a întâmplat să merg prin ceață, să am certitudinea că merg fără curbe, și totuși, după un timp, am ajuns în același loc. Atunci m-am speriat un pic, dar parcă am prins ceva din vraja spiralei. Dacă ceva din acea mică spaimă a mai rămas în mine, El Bus a reformulat-o. Nici urmă de strângere de inimă n-a mai rămas, sau poate doar cât trebuie. Spiralele lui, cu precizia unui vis proaspăt, capturat cristalin, învârt povești, omuleți melancolici și veseli, locuri și moduri de viață, cu modestia unor ornamente. A făcut școala de arte în Timișoara unde, de exemplu, chiar în centru, există o intersecție a străzilor Florimund Mercy cu Eugen de Savoia, departe de intersecțiile Mihai Viteazul cu Avram Iancu. De aici a plecat direct în Cuba. I s-a dublat fondul de bucurie. Bicicletele încălțate de figurile prietenilor de toate culorile din Cuba devin vehiculele veseliei noastre, căci proști sunt doar aceia care nu se lasă înveseliți. Pus astfel pe bicicletă ajunge în Japonia, i se mai dublează o dată bucuria, evită zâmbetul profesional cu mult alcool, bicicletele din Cuba iau curbe poate necontrolate pe spații mărunț controlabile, dar supremația dorinței de a se îndrăgosti de lume adună centrifugal acele curbe și devin spiralele EL BUS SAN, pe spații infinite, cât de mici ar fi ele. A câștigat bucuria și dreptul de a se juca și pentru noi. Cât despre tehnică, culoare, compoziție sau instrumentar plastic, faceți o mică comparație, fericit adimensională, cu ultimul cvartet pentru corzi al lui Beethoven, și veți găsi milioane de căi paralele de înseninare. Drum bun și atenție la curbe!, ele sunt spuma drumurilor lungi.

(Francisc Mraz, mitteleuropeanul)

* Adică pictorul Cristian Buzneanu, supranumit „El Bus“

Poezie

Ivan Miroslav Ambruš

Fără bijuterii sonore

Hai să-i iubim pe acești oameni
de trandafir cu gust de mentă
spunea un alt înțelept
gândindu-se la poeți
Platon a greșit
când a deschis porțile cetății
și-a mai spus
acele vorbe nesăbuite
Căci cum să lași femeile necântate
cum să lași femeile fără bijuterii sonore
cum să lași femeile să care
doar molozul vorbelor deșarte

**Ivan Miroslav
Ambruš,**
poet în limba
slovacă și
română,
Nădlac

Regăsește-ne

Ne redescoperim
ne reinventăm
ne naștem
Dar Doamne regândește-ne
căci noi nu putem fi reduși
la cele zece porunci
Nu vezi că noi trăim doar din împrumuturi
din indiscreția sorții
și iubiri drămuite
Doamne nu ne transforma
în statui carnale

Hrana cocoșilor

lui Francisc Vinganu

El mai hrănește
cocoșul cu versuri
mai ispitește o femeie
îmbrăcată în blănuri rare
mai decide o dezinfecție
totală a cerului
ocolind blestemul
Fără prejudecăți lasă
să decidă hazardul.

T.S. Cașiș

Un alt poem

certitudinea că mâine voi ști totul
despre ziua de astăzi, acea culoare
imprecisă, bănuită a pielii
va căpăta nuanțe mai clare,
în urma mea, cu mîna pe gură
umbra trece din ziuă în noapte.

Interior

nu știu cât eram de triști
însă la marginea cărții se ivea noaptea.
Asta ne-a îndemnat să vorbim, să ne uităm în stînga
și-n dreapta
ca doi canari într-o colivie

despre ce pot vorbi doi oameni triști
a întrebat unul dintre noi
și celălalt (pentru că întotdeauna există un celălalt)
a căutat ceva nespus de trist în jur
(cei mai mulți ciini latră din obișnuința de a vedea
luna)

T.S. Cașiș,
poet, Lipova

mi se pare că a scris o scrisoare
pe care a bătut-o în cuie, în masă. Simplă,
mîna îi tremura ca un animal rănit.

Dorina Dobroi***Dispariție sau reîntoarcere***

lui Antoniu Francz

Sfârșit amenințător de viu.
Luntrașul profanează apa grăbită
spre tărâmurii oboșite de furtuni,
toamnă în rostogol de clipe.

Odihna te învăluie,
e mult prea largă.

Liniștea își bate morțile în trup
își pândește cenușa ca să o vândă
la vreme de sărăcie.

A fi – a încetat să fie.
Împotrivire, renunțare, împăcare...

Cine a călcat pe urme noaptea?
Cine nu mușcă din ziua ce vine spre tine?

E un mort... viul nostru,
prietenul trecut și plecat din
azi în ieri...

Păcatul se răzbună.

Dorina Dobroi,
poetă, Oravița

Delirul cortegiului dintre noi
curge tainic spre adâncul
de la suprafața ochiului plâns.

Proză

Marius Daniel Popescu

INEDIT

Pepeni galbeni, dovlecei, vinete. Vișine

Marius Daniel Popescu s-a născut în 1961 la Craiova (România). A studiat silvicultura la Brașov, unde a înființat ziarul *Replica*, după căderea lui Ceaușescu. Stabilît la Lausanne din 1990, a publicat la Editura „Albatros“ o primă culegere de texte sub titlul *4 x 4 poeme tot-teren* și are în pregătire alte cărți.

Erai în curtea bunicii tale cu trei dintre prietenii de pe aceeași stradă, începuserăți să demontați bicicleta unuia dintre ei, tu stăteai în genunchi pe pământul bătătorit al curții, pantalonii vă erau plini de praf, mâinile murdare de unsoare neagră, vorbeați de spițele rupte ale roții din față și de pinionul cu doisprezece dinți al roții din spate care era blocat.

Bunica a venit spre voi, v-a adus niște cârpe ca să vă puteți șterge, era cald și voi stăteati la umbră, sub ramurile cireșului.

**Marius
Daniel
Popescu,**
prozator
Lausanne,
Elveția

Unul dintre prietenii tăi curăța cadrul bicicletei cu ajutorul unei pensule pe care o înmuia în petrolul pe care tu îl puseserai într-o cutie goală de conserve, te uita la picăturile de petrol cum alunecă pe metal, apoi cad pe pământul bătătorit care le absorbea. Aerul înainte de amiază stătea neclintit deasupra cartierului și, pornind de la sol și până în înalt, vă înfășura picioarele goale, hainele și chipurile. Vă mișcați ca și cum ați fi înotat în acest aer neclintit în timp ce răsuflarea îl sculpta și vă elibera ușor-ușor din strânsoarea lui.

Bicicleta era dezmembrată și mai multe din componentele ei se odihneau pe filele unui ziar vechi găsit în dosul sobei din bucătărie. Vedeai picăturile de petrol alunecând pe metal și căzând pe articolele și fotografiile în alb-negru ale ziarului, te uita la portretele membrilor importanți ai partidului unic care se îmbibau cu petrolul murdărit de grăsimea și de praful pieselor bicicletei. Priveai la chipurile prietenilor tăi împetrișate de umbrele frunzelor de cireș, ei stăteau toți pe vine în jurul pieselor bicicletei, vorbeau și se ocupau de aceste piese fără să se privească. Priveai zidurile casei bunicii, erau uscate și de un brun deschis ca acela al sâmburilor de piersică, te gândeai la zidurile casei și la această bicicletă în pană, care zăcea în bucăți la picioarele voastre, și ai auzit zgomotul copitelor pe pietrele drumului și ai strigat către prietenii tăi: „Țigăncile! Țigăncile! O s-avem baloane!”

La reacția celorlalți trei puști, care se ridicaseră brusc și ciuleau urechile la zgomotele de pe drum, aerul v-a eliberat pe toți din strânsoarea sa, a început să se fragmenteze în mase mobile și mai răcoroase, frunzele cireșului s-au pornit să freamăte încet, iar umbrele lor defilau în oglinda retrovizoare a bicicletei căreia tu îi demontaseși ghidonul.

De două ori pe lună, o țigancă bătrână, însoțită de două femei tinere din șatra ei, străbăteau cartierul într-o căruță cu loitre cu patru roți de automobil trasă de un cal negru. Treceau pe stradă și strigau „sticle goale!, baloane!, sticle goale!”, „sticle goale!, baloane!, sticle goale!”, cocoțate în căruța lor în care erau instalate, potrivit muncii pe care o îndeplineau:

bătrâna, în față, ținea hățurile calului, așezată pe o scândură de lemn, pusă de-a curmezișul loitrelor; una dintre tinere, stând în spate, în genunchi, pe fundul de lemn al căruței, împărțea baloanele, iar a treia, în picioare, în partea din față a căruței, primea sticlele luate cu garanție pe care le aduceau puștii.

Ele dădeau baloane gonflabile în schimbul sticlelor murdare pe care le aduceați de la bucătărie, din pivnițe și din podurile caselor voastre, își umpleau căruța cu sticle murdare obținute la schimb cu baloanele colorate, apoi se duceau cu încărcătura lor la malul râului și spălau sticlele cu un produs de curățat diluat cu apă pe care îl vărsau în ligheane de plastic.

Cunoșteți cu toții zgomotele copitelor acestui cal negru, știți că cele trei țigănci își opreau căruța cu loitre în fața fiecărei case și recunoașteți de departe glasurile și cuvintele lor care vă fermecau: „sticle goale!, sticle goale!, sticle goale!“, „sticle goale! Baloane!, sticle goale!“

În papetăriile și magazinele cu jucării ale partidului unic, arareori găseați baloane gonflabile și, când întâmplarea făcea ca într-unul dintre aceste locuri să găsiți de vânzare baloane colorate, ele nu satisfăceau niciodată cererea puștilor din orașel și se vindeau toate în numai două-trei ore. Până la vârsta asta, n-ai putut niciodată să-ți cumperi baloanele dintr-o papetărie sau dintr-un magazin de jucării, aveai întotdeauna la tine câțiva bănuți ca să-ți cumperi baloane, dar, de fiecare dată când intrai într-o papetărie sau într-un magazin de jucării și întrebai „aveți baloane, vă rog?“, vânzătoarea sau responsabilul răspundea „nu, n-am mai primit de mult timp!“ și ieșea puțin cam trist că n-ai găsit, nici de data asta, mult râvnitele baloane.

Ca mai toți puștii din orașel, vă procurați baloane de toate culorile de la țigăncile care le dădeau în schimbul sticlelor murdare luate cu garanție. Făceau ce făceau și găseau mii de baloane la piața neagră și le dădeau pe sticlele pe care le spălau la malul râului și cu care recuperau banii dați ca garanție.

Cei trei prieteni ai tăi au rupt-o la fugă, fiecare spre casa lui, ca să caute câteva sticle goale și-apoi să

se întorcă la căruța țigăncilor și să le schimbe pe baloane.

Alături de bicicleta făcută bucăți etalată pe filele ziarului *Scânteia* al partidului unic, aerul care te înconjură dansa și bătea darabana ușor pe fiecare mușchi al corpului tău, apoi ai luat-o și tu la fugă, spre bucătăria bunicii, ai plecat să-ți cauți sticlele și ți-ai spus, ca să te audă bunica: „sticle goale! Baloane! sticle goale!“

Ai ajuns în bucătăria de vară a bunicii, o bucătărie cu pământ bătătorit pe jos, te-ai îndreptat spre locul unde bunica ta așeza sticlele murdare, ai găsit vreo duzină de sticle și ai început să alegi: o sticlă de ulei de floarea-soarelui pe fundul căreia mai rămăseseră câteva picături din lichidul vâcos folosit la bucătărie, două sticle de bere cu etichetă pe care bunica ta și unchiul tău le băuseră împreună într-o seară, o sticlă de oțet cu dop și ai auzit-o pe bunica spunându-ți: „e destul, ajunge!“, aveai dreptul la cinci sticle murdare când cele trei țigănci treceau cu baloane, aleseseși patru sticle, bunica îți spunea: „e destul“, tu i-ai răspuns, „încă una, n-am decât patru!“, ea ți-a spus „arată-mi-le!“, tu i-ai arătat cele patru sticle goale și murdare ale tale, ea le-a numărat din ochi, ți-a spus „mai ia una, uite, ia-o pe-asta, ia sticla asta de lapte!“, tu ai luat cele cinci sticle ale tale, le țineai vârându-ți câte un deget în gâtul fiecăreia, ai ieșit din bucătăria de vară impregnată cu miros de supă de pui și de clătite, ai traversat curtea alergând și ai ajuns la marginea drumului când căruța țigăncilor era la câteva case de a ta. Cei trei prieteni ai tăi erau acolo, fiecare cu mai multe sticle în brațe, așteptau, ca și tine, să se apropie căruța cu loitre ca să facă schimbul. Prietenii tăi și cu tine le așteptați pe cele trei țigănci cu baloanele și strigați odată cu ele „sticle goale!, baloane!, sticle goale!“. Aerul din cartier dansa printre zidurile caselor, printre frunzele copacilor, trecea dintr-o curte în alta printre șipcile gardurilor, mângâia sticlele pe care le țineai în mâini și gâdila corpul calului negru și chipurile țigăncilor.

Sticlele trebuiau să fie în bună stare; cele trei țigănci le luau murdare, dar n-acceptau nici o zgârietură pe

ele, tu te uitai la sticlele tale și căutai din ochi să n-aibă nici una vreun defect.

Ai înaintat câțiva pași pe caldarâmul drumului, căruța s-a oprit în fața ta cu țiganca tânără care lua sticlele, ai ridicat brațele cu mâinile și degetele care țineau sticlele și femeia a luat sticlele una câte una, a verificat în ce stare se află fiecare sticlă, a răsucit fiecare sticlă, de mai multe ori, prin fața ochilor, le-a pus una câte una în căruța cu loitre în care mai erau încă vreo câteva sute.

Aveai aproape nouă ani, ochii tăi ajungeau până la înălțimea loitrelor și ai putut să vezi cum tânăra țigancă așeza sticlele murdare, unele peste altele, unele lângă altele, la picioarele ei. După ce a terminat a verificat starea în care se aflau sticlele tale, a spus: „zece baloane!“ Primeai două baloane pentru fiecare sticlă. Te-ai dus spre stânga, ai făcut trei pași spre stânga și te-ai pomenit în fața celeilalte țiganci tinere, cea care dădea baloanele, ai strigat „zece baloane!“, femeia te-a privit în ochi, a spus: „am auzit!“ și ai văzut-o cum căuta cu mâinile într-un sac de pânză, un sac care ți se părea enorm și făcut dintr-o pânză gri ca pânza sacilor mari în care venea zahărul en gros la băcani, ai văzut cum a lărgit cu mâinile gura sacului care conținea mii de baloane colorate, ai văzut-o pe această țigancă vărându-și mâna dreaptă în sac și scoțând cu ea din sac mai multe zeci de baloane pe care le ținea între degetele ei arămii. A scos mâna plină cu baloane și a ridicat-o în fața ochilor tăi, spunând: „ia-ți cele zece baloane!“, vedeai baloanele roșii, galbene, albastre, albe, portocalii, verzi, ai început să-ți alegi baloanele, unul câte unul, prindeai un balon cu degetele tale și vedeai cum tânăra țigancă își retrăgea degetele ei, unul câte unul, lăsând într-ale tale balonul pe care îl croiai, luai un balon după altul, și-ți numărai baloanele în același timp în care țiganca număra în limba ei baloanele pe care te lăsa să le iei, ai ajuns cu numărătoarea ta la zece, ea și-a strâns mâna în care avea baloanele care îi mai rămăseseră, tu ți-ai strâns mâna cu cele zece baloane ale tale, ai dus la nas cele zece baloane ale tale și ai început să le

miroși, să adușmeci mirosul lor fin de cauciuc. Când ai îndepărtat baloanele de la nas, căruța cu loitre era cu trei case mai încolo și alți puști preschimbau pe baloane sticle luate cu garanție, goale, murdare și fără nici o zgârietură.

Aleseseși un balon alb, un balon verde, trei baloane roșii, trei baloane albastre și trei baloane galbene. Ai intrat în curte cu baloanele tale. Ai ajuns chiar lângă bicicleta descompusă în bucățile curățate cu petrol lampant și așezate pe filele ziarului *Scânteia*, ți-ai pus baloanele pe o foaie de ziar.

Bunica te chema la masă, pentru prânz, îți spunea: „hai, o să-ți umfli baloanele după ce mănânci!“, tu i-ai răspuns „nu acum, mănâncă singură!“, te-ai așezat lângă filele ziarului partidului unic, ai luat în mână balonul verde, l-ai dus la gură, ai suflat de mai multe ori aer în interiorul lui, vedeai cum acest balon se umflă și-ți acoperă câmpul vizual, aveai în gură gustul de cauciuc al balonului, te-ai oprit din suflat, ai strâns între degetul mare și arătătorul mâinii drepte partea de balon verde care era la gură, ți-ai lins buzele, te-ai ridicat și te-ai dus în bucătăria de vară ținând într-o mână balonul verde umflat.

Bunica era la masă, începuse să mănânce singură supă de pui, te-ai apropiat de ea, i-ai spus poftă bună și i-ai cerut niște ață de cusut ca să-ți legi balonul verde. Ea ți-a spus să stai la masă, tu ai refuzat din nou, ea s-a uitat în ochii tăi și, cu umorul de care nu ducea lipsă, ți-a spus „tu, cu baloanele tale, trebuie să păstrezi câteva pentru înmormântarea mea, trebuie să-ți faci o provizie din baloane schimbate la țigănci pe sticle goale și să le umfli pentru înmormântarea mea, trebuie să faci asta, trebuie să-mi pui de jur împrejurul sicriului baloane colorate, oamenii vor veni să mă conducă pe ultimul drum, vor vedea baloanele și vor râde, vezi tu, mi-ar plăcea ca oamenii să râdă la înmormântarea mea. Și tu îi poți face să râdă, umflând baloanele tale colorate și legându-le cu ață de coroanele pe care le vor pune pe mormântul meu, vino, să-ți dau ață, câtă vrei să-ți dau, vrei un mosor întreg?“

S-a ridicat de la masă lăsându-și lingura de lemn în strachina de lut unde mai fumega supa de pui, a dat scaunul înapoi, a ocolit masa lipită de perete, a trecut între tine și masă, a ieșit din bucătărie și tu ai urmat-o.

Ai ajuns mergând în spatele ei la ușa de intrare în casa cea mare, știai că această ușă e închisă cu cheia, bunica a scos cheia de la această ușă dintr-unul din buzunarele șorțului ei, ai văzut mâna ei dreaptă vâra cheia în broască și ai văzut gesturile făcute de această mână care întorcea cheia pentru a descuia ușa ce ducea spre odăile bunicii unde se afla, într-un săculeț agățat pe un perete, mosorul cu ață de cusut cu care vroiai să legi balonul tău verde pe care-l țineai în continuare între arătător și degetul mare al mâinii tale drepte.

Ai intrat după ea în holul casei, ai urmat-o în dormitorul ei, ai simțit aerul răcoros din casă, acest aer te spăla de mirosul de cauciuc al baloanelor, îți curăța de pe mâini mirosul de petrol lampant, aerul din odaia bunicii tale era cel al dulapurilor de lemn și al perdelelor cusute de mână, era cel al batistelor de pânză și al scândurelelor care formau parchetul, aerul pe care îl respirai alături de bunica ta trecea de la o fotografie de familie la alta, te uitai la camera asta ca și cum n-ai fi cunoscut-o, ai văzut mâna bunicii deschisă în fața ochilor tăi și ai văzut în palma acestei mâini un mosor cu ață de cusut albă și i-ai spus: „te rog, dă-mi niște ață verde, am un balon verde și vreau să-l leg cu ață verde!“

Ea ți-a spus „sigur, la înmormântarea mea trebuie să folosești ață de toate culorile, trebuie să umfli baloane de toate culorile și trebuie să le spui oamenilor care vor fi acolo că eu sunt cea care a vrut o înmormântare în culori!“ și a înlocuit mosorul alb cu un mosor verde, bunica ta din partea mamei avea ochii verzi, ai luat acest mosor verde din mâna ei, i-ai spus mulțumesc și ai ieșit din cameră aproape alergând și te-ai dus să te așezi alături de piesele bicicletei și de celelalte baloane, alături de filele ziarului *Scânteia* și ai început să-ți legi balonul verde cu ață verde.

Țineai balonul între degetul mare și degetul arătător al mâinii stângi, iar cu dreapta treceai firul de ață în jurul extremității balonului umflat, ai văzut-o pe bunica ta întorcându-se în bucătăria de vară, ai reușit să-ți legi balonul și l-ai lăsat să-și ia zborul ținându-l de firul pe care-l desfășurai de pe mosor.

Aerul din curte era cel al clătitelor bunicii și tu văzuseși aceste clătite în bucătărie, ele erau puse pe o farfurie întinsă mare ca niște bușteni la marginea unei păduri. Ți-era foame, balonul tău depășise înălțimea cireșului, ai legat ața verde de pompa bicicletei și ai pornit spre bucătărie.

Ai intrat și bunica ți-a spus să te speli pe mâini, tu ai ieșit și te-ai spălat pe mâini deasupra unui lighean de plastic plasat lângă zidul bucătăriei, te-ai spălat pe mâini turnându-ți apă, când pe o mână, când pe cealaltă, cu un ulcior de lut pe care-l puneai pe pământ pentru a-ți săpuni degetele și a le freca unele de altele. Te-ai spălat pe mâini întorcând uneori capul spre vârful cireșului unde balonul tău verde se legăna la capătul firului de ață legat de pompa bicicletei.

Te-ai șters pe mâini cu un prosop agățat de un cui bătut în perete, te-ai întors în bucătărie, supă ta era fierbinte într-una dintre străchinile de lut, te-ai așezat în fața bunicii, la celălalt capăt al mesei, ai văzut-o pe bunica ta mușcând dintr-o pulpă de pui friptă, pe care o ținea între degetele celor două mâini și ai început să mănânci supă cu o lingură de metal.

Măncați amândoi fără să vorbiți. Tu mușcai din felia de pâine, mestecai pâinea pe care o aveai în gură, țineai în mână lingura de supă, o băgai în strachină și o scoteai cu lichidul pe care-l înghițeai imediat și care avea gust de pătrunjel și gust de ou, un gust de pui, un gust de cartof, un gust de roșie și un gust de sare. Bunica ta rodea osul copanului de pui, avea dinți buni, și rodea zgârciul de pe os, o vedeai pe bunica ta luând sarea cu vârful degetelor și sărând o altă bucată de pui fript, ea pusese restul osului capanului într-o farfurie unde nu puneai decât oase, a pus sare pe o aripă de pui fript și-și mănca, fără să scoată o vorbă, bucată ei de carne.

După ce ți-ai terminat supa, ai văzut-o ridicându-se și venind spre tine ca să-ți ia strachina goală, tu i-ai făcut un semn cu mâna că putea să rămână pe scaun, te-ai ridicat și ai pus strachina la un metru de tine, într-o salatiară mare de lut, așezată pe plita cu gaz, care servea drept recipient pentru spălatul vaselor.

Bunica ta mânca încet, tu mâncai repede și când ea a început prima clătită, tu o și mâncaseși pe a cincina. Te-ai ridicat, i-ai mulțumit pentru masă și ai ieșit din bucătărie cu alte trei clătite în mâna dreaptă, apoi te-ai îndreptat spre cireș. Te-ai așezat alături de foile de ziar pe care erau piesele de bicicletă ale unuia dintre tovarășii tăi și baloanele luate la troc de la țigânci. Ai pus clătitele lângă baloane și ai început să assemblezi piesele bicicletei ajutându-te cu cheile împrăștiate pe filele ziarului. Cei trei prieteni ai tăi au ajuns toți în același timp și fiecare dintre ei avea un balon umflat în mână, unul dintre ei avea un balon roșu, altul alb și al treilea un balon negru. Baloanele negre erau rare, te uitați la acest balon negru și te gândeați la vorbele bunicii tale care ți spusese râzând că trebuia să umfli baloane pentru înmormântarea ei. Ai auzit-o pe bunica ta ieșind din bucătărie, le-ai dat câte o clătită fiecăruia dintre prietenii tăi, ai văzut-o pe bunica ta pornind pe drumul care ducea la cireș, te-ai uitat pe foile ziarului *Scânteia*, ai căutat cu privirea cleștele cu care puseseși la loc bilele rulmentului de la roata din spate a bicicletei, ai văzut cleștele, l-ai luat cu mâna dreaptă și ai ciupit balonul negru al prietenului tău. El a spus „ești nebun!“, tu i-ai răspuns „taci din gură, am să-ți explic imediat!“, bunica ta a venit spre voi, balonul negru devenise o bucătică de cauciuc negru printre petele negre de petrol de pe filele ziarului *Scânteia*, ea v-a spus „noroc că se gândesc țigâncile la voi, ele se gândesc la multe lucruri de care primarul orașului a uitat cu desăvârșire!“, s-a aplecat spre unul dintre prietenii tăi ca să-l întrebe ce mai făcea bunica lui, după care a pornit spre bucătărie. Când a ajuns la jumătatea drumului dintre voi și bucătăria de vară, l-ai privit în ochi pe băiatul al cărui balon pocnise, i-ai spus „nu se pun baloane negre la o

înmormântare!“, apoi ai luat trei baloane din grămada ta și le-ai dat în locul celui distrus.

Le-ai arătat balonul tău verde de deasupra cireșului. Țigăncile treceau din nou prin fața casei cu căruța lor cu loitre plină cu sticle murdare, țiganca bătrână întorsese calul în câmpul de la capătul străzii și acum îl mâna în direcția opusă, spre râu. Tovarășii tăi și cu tine ați început să recompuneți bicicleta. Piesă cu piesă, ați reconstruit-o, ați umflat fiecare câte un balon, v-ați legat baloanele cu ață de cusut de portbagajul bicicletei și ați făcut fiecare mai multe curse pe stradă, pedalând repede și privind în urma voastră cum se zbăteau baloanele în aerul care vroia să se întindă pe caldarâmul drumului, pe dalele de beton ale trotuarelor, pe pământul bătătorit al curților ca se să odihnească.

V-ați întors acasă pe la ora nouă seara, aerul adormise în jurul balonului tău verde pe care nu-l mai distingeai în întuneric de frunzele cireșului, ai intrat în camera ta și te-ai băgat în pat fără să te mai speli pe picioare.

Ai închis ochii gândindu-te la ziua de mâine, când aveai să le revezi pe cele trei țigănci în căruța lor cu loitre trasă de un cal negru și încărcătura lor de sticle curate, strălucitoare, spălate pe malul râului în timpul nopții, la lumina focurilor aprinse pe mal. Te gândeai la imaginea acestor sticle curate, făcute din sticlă albă, galbenă, roșie, verde, portocalie, albastră și neagră, vedeai aceste sticle reflectând nuanțele culorilor fiecăreia în soarele dimineții și-ți spuneai că această căruță încărcată cu sticle curate, fără etichete, trecea pe stradă ca vitraliul ambulant al unei mănăstiri în care se roagă și se închină țigăncile.

în românește de
Sanda Mihăescu Cârstean

Petru M. Ardelean

Zile arse. O biografie recuperată

Capitolul VI

Copii de țărani în amfiteatre

Cluj. Strada Kogălniceanu

Fragment

„Tare mi-a fost dragă strada asta
Și de-aceea, poate, m-am pozat
Lângă Alma Mater Napocensis,
În raglanul vechi și demodat“

(Pastișă după Beniuc și Esenin)

(În prima parte a acestui capitol, autorul își istorisește pătaniile din preajma și din timpul admiterii la facultate, descrie pe scurt ambianța universitară și viața de căminist, evocă, apoi, o întâlnire a studenților cu Lucian Blaga, din toamna anului 1957. În finalul acestei evocări, prezintă câteva portrete de colegi, dintre care unii sunt, azi, scriitori consacrați. N.a.)

Câțiva dintre colegii mei de facultate fuseseră acceptați, se pare, în cercul celebrităților sau cel puțin așa susțineau ei ori numai lăsau să se înțeleagă. Printre aceștia, se făcuse remarcat, după Gheorghe Grigurcu, și un oarecare D. Andrașoni, un tânăr mic de statură, puțintel la trup, cu capul disproporționat de mare¹,

¹ Ceea ce, de regulă, constituie o anomalie putând avea consecințe grave uneori, după cum ne încredințează doctorul Ion Nica, în cartea sa intitulată „Eminescu. Structura somato-psihică“.

cu părul creț, rebel, cu ochi fumurii, distilând un soi ciudat de melancolie. Avea „vechime“ ca balic, ceea ce vrea să spună că repetase anul I de nu știu câte ori, migrând de la o secție la alta a umanioarelor. Nu cred să-și fi încheiat vreodată studiile. În orice caz, în 1960, când am absolvit eu, nu ajunsese încă în anul doi. De la o vreme, l-am pierdut însă din vedere. Iubitor al lui Bacchus, dar bând cu măsură, căci nu-i lipsea o anumită distincție, pe care ținea, de altfel, să și-o etaleze, pozând în nonconformist și dezabuzat – poate că și era –, îl întâlneam mereu la cămin, unde venea să-și vadă colegii de an (de la Engleză). Pe Aurel Curtui, Ovidiu Motora (cu care, în anul IV, m-am nimerit în aceeași cameră la „Jozsa Béla“), Viorel Stana, Dragoș, Costică Dobrin (ajuns, spre sfârșitul carierei, inspector școlar) și ceilalți. Ne întreținea ore în șir cu povești fantastice despre aventurile lui livrești și despre scriitorii pe care pretindea că-i cunoaște personal și că-i vizitează acasă, îndeosebi despre Blaga. Bănuiam cu toții că fabulează, dar o făcea cu artă, părând atât de verosimil, încât cu greu l-ai fi putut contesta ca pe un colporteur ordinar de anecdote sau, și mai rău, ca pe un mitoman. Grigurcu, de care nimeni nu se îndoia că l-ar cunoaște și frecventa pe poet, vorbind despre cei ce gravitau în jurul lui, îl menționează în primul rând tocmai pe Andrașoni, creditându-l ca pe un ins cu vocație reală, iar nu ca pe un veleitar. Alți colegi însă, dintre cei ce și-l amintesc foarte bine, îl consideră, dimpotrivă, un cabotin, o paiață. Poate că adevărul e undeva la mijloc. În ceea ce mă privește, nu i-am întâlnit niciodată numele în paginile revistelor de cultură din ultimele patru decenii, și asta spune, cred, destul despre presupusa lui vocație. Destul, dar nu totul. Fiindcă, mă gândesc, nu este exclus să fi avut vreun ghinion – unul sau mai multe –, să fi dat peste el vreo nenorocire, ceea ce l-a făcut să se piardă. Căci „Multe flori sunt, dar puține/ Rod în lume or să poarte“.

Dumitru Radu Popescu mi-a rămas în memorie cu chipul său frumos, de o frumusețe statuară – așa mi s-a părut atunci –, cu privirea pătrunzătoare a ochilor săi de vultur. Băiat fin, manierat, aparent

binevoitor, îndeosebi cu colegii săi de an și de grupă. L-am cunoscut destul de puțin ca student, fiindcă venea rar la cursurile comune (de pedagogie, cu Dumitru Todoran, de psihologie, cu Al. Roșca sau de marxism), unde l-aș fi putut studia de aproape, și defel în ipostaza de aspirant la gloria literară. Aflasem că scrie de la Viorel Coman, un june brașovean cam flușturistic și boem cu priză la literatură, extrem de citit, cunoscând câte ceva chiar și din Blaga (nu numai poezie, ci și filozofie). Îl admira pe D.R.P., ba chiar avea – și întreținea, printre studenți – un cult pentru el. Despre colegul lor scriitor, mi-a mai vorbit și Cornel Robu, un alt mare împătimit de lecturi, pe care, timp de un an, cât am locuit împreună în aceeași cameră din aripa vestică a căminului „Racoviță“, îl vedeam veșnic tolănit pe pat, cu bocancii în picioare și cu nasul în „Gazeta literară“. (De concentrat ce era, uita adeseori să mai meargă la masă, amintindu-și că-i era foame abia după ce ultimii sușiți se întorceau de jos, de la cantină, cu suplimentul de felul trei.) Apoi, Ion Șeulean, folcloristul de mai târziu, un băiețandru pirpiriu, mărunțel, cu fața ușor pătată și cu dinții rari, bine frecăți cu periuța, cu păr de abanos, des ca peria; fire deschisă, francă și de-o hărnicie ieșită din comun, grație căreia a și făcut carieră universitară. Precum și concitadinul meu Jean Mierluțiu, fiu de fost polițist (exmatriculat, o vreme, din această cauză) și cu care am împărțit, la un moment, camera 85 de la mansarda aceluiași cămin „Emil Racoviță“.

Nu știam ca D.R.P. să fi fost în anturajul lui Blaga, dar colegii lui îmi spuneau că frecventează, ca și Breban, redacția „Stelei“ și a „Tribunei“, unde a și devenit, mai târziu, redactor-șef. Nu-l voi aborda însă în calitate de literator, căci nu este aici locul cel mai nimerit pentru așa ceva și nici nu-mi incumbă s-o fac. Deși, ca dascăl, mi-a dat suficiente motive să-i port sâmbetele tocmai în această calitate, fiindcă „duioasa“ lui Anastasia, pe care a trebuit, ani la rând, să le-o bag pe gât învățăceilor, mă cam plictisea, ba chiar m-a scos din sărite. Nu sunt și nici atunci nu eram tocmai convins că locul acelei false Antigone

era în programa de literatură pentru liceu. După cum nici locul autorului ei nu era chiar atât de în față. Evenimentele din decembrie '89 l-au împins puțin mai spre margine (și pe merit, se pare), după ce, înainte, ocupase, multă vreme (tot pe merit ori ca scriitor-activist devotat partidului?), centrul. Unii, supra-licitând, l-au făcut mare (scriitor mare), alții, minimalizând, au ajuns chiar să-l conteste, greșind și unii, și alții. Eu însă nu-mi bat capul cu clasificări, ci mă mulțumesc să constat că, indiferent de ce s-a spus până acum, bun sau rău, despre D.R.P, el, chiar nemaifiind în manual, este în literatură, de unde nu-l va putea scoate nimeni. Fostul meu coleg de facultate din urmă cu aproape o jumătate de veac a știut să-și asculte chemarea, împlinindu-și destinul. Ceea ce mi se pare esențial în cazul oricărui creator, fie el de mare sau de mai mică valoare.

Pe autorul „Bunevestiri“, îl vedeam adeseori pe coridorul de la etajul I al clădirii din strada Kogălniceanu, unde se afla decanatul Filologiei și l-am urmărit uneori stând de vorbă cu câte-un coleg sau citind cu atenție anunțurile de la afișier. Mi-a făcut impresia, rămasă neschimbată până azi, că era cam gomos, că se ținea cu nasul pe sus. (În sensul bun al cuvântului, dacă poate exista, în acest caz, vreunul. Își cunoștea, vreau să spun, încă de pe atunci, valoarea și menirea și nu se amesteca cu „plebea“). Părea izolat, ca și D.R.P., dacă nu va fi fost cumva un solitar din fire. Afectat, plăcându-i să persifleze și să te privească de la înălțime. Vorbea cam din vârful limbii (cum face și azi), graseind, ceea ce făcea impresie și, vorbind, filtra o salivă subțire printre dinții sănătoși, puternici, de un alb sclipitor. „Iată un tip interesant“, îmi ziceam în sinea mea, ori de câte ori îl întâlneam. Îl priveam de la distanță, nu fără admirație, o admirație în care se amesteca invidia discretă, ascunsă, neîndrăznind, de fapt refuzând, dintr-un orgoliu prost înțeles, să intru, vreodată măcar, în vorbă cu el. Am simțit că era deja matur când l-am cunoscut (pe la începutul anului doi). Oricum, mai bine înfipt în realitate decât cei mai mulți dintre noi. Știa a-și urmări ținta. Pe care, spre lauda lui, a atins-o.

Vasile Fanache, un flăcăiandru înalt, subțire, cu păr negru ondulat, cu ochii verzi și o roșeață ușoară în umerii obrajilor, modest și tăcut (vorbea arareori și puțin), era un obișnuit al bibliotecii seminarului de limba și literatura română. (Mai venea, câteodată, împreună cu Tata Mișa și pe la biblioteca noastră, a celor de la Rusă, unde răsfoia „Literaturnaia gazeta“). Își petrecea după-amiezile, până noaptea târziu, în sala de lectură a căminului, înzestrat, de asemenea, cu o bibliotecă. Nu cred că avea, atunci, preocupări literare speciale, nu scria poezii, ca Tata Mișa, colegul său de grupă, nici articole critice, ca Grigurcu, coleg, și acesta, cu el și tot de grupă. Se adâncise în studiu cu o tenacitate specific țărănească, vrând parcă să cuprindă și să devore, să asimileze totul. Gestația a durat mult, în cazul său, dar s-a dovedit de bun augur, asigurând cărților pe care le-a elaborat și tipărit o temeinicie la care orice critic literar ar putea să jinduiască.

Toți colegii pe care i-am evocat în paginile anterioare, dar și alții din perioada studenției mele clujene: Victor Iancu² (profesor universitar, lingvist), Mircea Popa (cercetător, istoric și critic literar), Mircea Braga (scriitor și publicist, redactor la „Transilvania“ și „Euphorion“), Eugen Onu (cercetător și muzeograf la „Bruckenthal“), Viorel Cacoveanu³ (ziarist și dramaturg), Ion Cocora⁴ (publicist), Constantin

² A locuit și el la „Racovița“, într-o companie de boemi tot unul și unul, care se țineau de cioace, aidoma catiheților de la „școala de popi din Fălticeni“, dar care, atunci când se puneau cu burta pe carte, erau în stare să facă minuni. Am fost la el acasă, la Baia Mare, însoțind o grupă de liceeni la practică pe un șantier de acolo, în toamna lui 1979, prilej cu care l-am evocat împreună pe neuitatul nostru prieten Vasile Știrbu, trecut de timpuriu în lumea dreptilor și care ar fi ajuns, cu siguranță, o somitate în știința limbii, dacă soarta nu i-ar fi fost potrivnică.

³ Pe care colegii mai mari, îndeosebi, îl lua pe picior, făcând haz de preocupările lui scriitoricești, ce se rezumau, pe atunci, la articole cu caracter sportiv. Peste ani, a întors batjocura în renume.

⁴ Purta freză tip creastă de cocoș, trecând, în ochii unora, drept un cosmopolit. Se propusese, nu știu dacă în glumă ori serios, să fie discutat în ședința U.T.M. sau dat la „Cactus“, gazeta satirică a facultății.

Cubleșan, de la secția Rusă, (istoric și critic literar, prozator și dramaturg), Adrian Dohotaru⁵ (dramaturg), Crăciun Bejan⁶ (fost redactor la „Familia“), Platon Pardău (romancier), aspiraseră, de bună seamă, încă din liceu, de nu chiar din gimnaziu, la lumea superioară, selectă, a literaturii și s-au apropiat simțitor de ea în acești ani. O lume la care și eu începusem să visez, dar care avea să rămână, pentru mine, încă mult timp, o țintă îndepărtată. Sper să nu fi greșit prea mult, caracterizându-i, după cum sper să nu exagerez nici în continuare vorbind despre alții de care îmi aduc aminte. O fac prin prisma vârstei de atunci, vârsta tinereții, care este și una a dreptei judecăți. (Atunci, n-ai ce pierde spunând adevărul, nici ce câștiga mințind, decât, eventual, disprețul camarazilor.) Dacă ar fi să-i judec cu mintea de acum, aş spune că ei ne ignorau fără să-și fi pus în gând s-o facă. Așa că narcisismul lor, egolatria chiar, nu trebuie musai trecute la capitolul păcate. (Care ins nu ține la imaginea sa, nu și-o iubește și cultivă?) Erau, înțeleg acum, deosebiți, în felul lor și au rămas, cei mai mulți, astfel. Iar acest lucru înseamnă – nu știu dacă mai e cazul s-o spun – un câștig pentru noi toți, pentru literatură.

⁵ Articolele sale din anii '80, apărute în revista orădeană, i-au iritat pe filozofii oficiali de la București, care au încercat să-i pună pumnul în gură, sub pretextul cantonării în idealism, câtă vreme, el încerca, de fapt, să despotmolească filozofia autohtonă, reconectând-o la marea tradiție clasică, recte europeană (Platon, Aristotel, Hegel). A sfârșit prematur, răpus de o boală care nu iartă.

⁶ Era, alături de D. Ef. Mateescu, unul din cei mai buni interpreți din echipa de teatru a Universității și, certamente, ar fi putut deveni un strălucit actor, dacă se dedica în exclusivitate acestei arte. Decedat, din păcate, într-un stupid accident de circulație.

Restituiri

Johannes Waldmann

„Ca nouri lungi pe șesuri...“

Un frumos sonet eminescian din bogata recoltă a anului 1883, perfect încadrat în tradiția sonetului francez de la poezii Pleiadei încoace, începe astfel: „trecut-au anii, ca nouri lungi pe șesuri / Și niciodată n-or să vie iară.“

Am ales, cât se poate de firesc, fragmentul de mai sus al primului rând din sonet, pentru o evocare care trebuia de mult scrisă și care încearcă, din deformată perspectivă a bătrâneții și a exilului, să „smulgă un sunet din trecutul vieții“, cum scria poetul cu câteva rânduri mai jos, în sonet.

Voi încerca să merg atât de departe, încât să mă străduiesc să păstrez distinsa melancolie, eleganța cu care poezia curge la Eminescu exact ca la Ronsard, du Bellay, Louise Labé sau Marguerite du Navarre, în cursul rememorărilor mele, fără a cuteza să apăs pedala în *fortissimo* din ultimul rând, cel hotărâtor al sonetului, care sună metalic, irevocabil, un teribil memento: „Iar timpul crește-n urma mea... mă-tunec!“

**Johannes
Waldmann,**
critic de artă,
Germania

Poate că, în ceasul tainei, al asfințitului de seară și de viață, reușesc într-adevăr (rămânând strict în cadrul expresiei eminesciene), „să fac, o sufler, ca din nou să tremuri.“

Dorința mea expresă e să induc o asemănătoare, puternică tresărire sufletească și la colegii mei din clasa a XI-a A și B, absolvenți ai seriei 1953, Liceul Moise Nicoară din Arad. Lor și amintirii dragilor noștri profesori le dedic această evocare care se vrea în același timp duioasă și critică. Faptul ieșit din comun este doar că această lacunară, voit subiectivă scriere, este opera unui nechemat, adică a celui mai slab elev al clasei la limba și literatura română. Fie ca memoria afectivă să compenseze slăbiciunea textului. Ar fi un efort sisific, în afara scopului că descriu toți anii de școală, toți profesorii și colegii din toți acești ani. Mă voi limita la câțiva, la diriginți, colegi de bancă, prieteni dragi și-i voi evoca doar în treacăt pe ceilalți, pe care-i rog să nu mi-o ia de rău.

Povestea adolescentului care-am fost, al elevului care și-a iubit școala, a început acolo unde s-a și sfârșit: pe treptele de marmură roșie dinaintea intrării principale. Un om de înălțime mijlocie, slab, îmbrăcat într-un relativ elegant costum cenușiu, cu o cravată roșie foarte decentă legată la gât, a urcat aceste scări, purtând de mână un copilandru gras, cu pantaloni scurți și pași nesiguri. Astfel, primul „sunet din trecutul vieții“ despre care scriu este cel al clanței porții, pe care, în compania tatălui meu, am lăsat-o în urma noastră în acea înainte de masă dintr-o zi de vară a anului 1946. Hotărâtoarea zi a înscrierii mele în clasa I B!

Atunci când am deschis ușa secretariatului, am fost întâmpinați de două perechi de ochi sticlind îndărătul ochelarilor.

Un om scund, viori, prietenos ni s-a recomandat drept Andrei Pogan, secretar al administrației liceului, omul de legătură între director, profesori, părinți și elevi. Un altul, mai în vîrstă, cu o figură impunătoare și cu o expresie a feței pe care n-am uitat-o până azi, s-a dovedit a fi Ascaniu Crișan, directorul prestigioasei

instituții. Dumnealui m-a privit cu interes și i s-a adresat părintelui meu:

– „Îmi permiteți, Domnule Doctor, să-i adresez câteva întrebări de logică elementară fiului Dumneavoastră?“, și la aprobarea acestuia mi-a pus câteva întrebări care mi-au părut relativ simple. Probleme de aritmetică și care-mi plăceau, iar eu i-am răspuns, cum s-a dovedit, corect, aproape imediat.

– „Totul e bine și să știți că va face o treabă bună aici la liceul nostru“, ne-a încurajat omul sever, cărunț și prietenos.

– „Are în schimb slăbiciuni la limba română, va trebui meditat înaintea intrării la liceu și va trebui să depună un efort ca să se încadreze printre ceilalți“.

Meditat n-am fost, cel puțin nu direct. În curtea casei în care am locuit, aveam drept prieteni numai copii români. Am emoții acum, când le scriu numele după decenii: Cornel, Dinu, Aurel, Mircea, Stelian. Cu toții au devenit distinși intelectuali, medici, ingineri, oameni de vastă cultură, directori de instituții, specialiști în domeniul lor. Cel mai iubit, mai apropiat ca vârstă a fost Cornel. Țin bine minte, ce uimit am fost, când ceva mai târziu, el m-a învățat cum se demontează și se montează din nou o bicicletă.

Odată, să fi avut vreo treisprezece ani, Cornel și cu mine ne-am urcat într-o duminică însorită în podul casei și ne-am uitat prin lucarnă. Orașul cu împrejurimile lui a fost ceva nou, inedit pentru noi. O primă aventură existențială.

La înmatriculare am primit numărul 747. Trebuia să purtăm pe brațul stâng al hainei inscripția LMN 747. Altfel, ne era interzisă intrarea în clasă. Ceia întârziați intrau pe mica poartă de metal din curtea de lângă ateliere și ușa sălii de gimnastică. Ei traversau în fugă curtea cu nisip și pietriș, coridorul, încă o ușă rotativă și un alt scurt coridor. Clasa noastră era la parter, avea ferestre ce dădeau în stradă. Dedesubtul clasei era o pivniță de vin cu butoaie mari și cu miros de vin. Mult mai târziu, după întoarcerea din pușcăria politică, am lucrat ca salahor în pivnița în care dormeau, ferecate, multe istorii. În întunericul acelei

pivnițe mi-am înmormântat, irevocabil, tinerețea, al cărei glas s-a stins ca un ecou într-o peșteră.

Numărul LM 747 s-a alăturat în memoria mea numărului G8852 de înmatriculare la închisoarea Gherla, din GULAG-ul românesc. Visez uneori că, neavând pe mână inscripția de înmatriculare, nu mi se mai permite să intru pe poarta noastră de acces la clasă și aștept zadarnic binefăcătorul care să-mi arunce o haină cu număr. Poarta e ferecată. Altă dată, mă văd așezat în a treia bancă a șirului din dreapta, lângă un copil trupeș, cu neverosimili ochi albaștri. Pe colegul meu de bancă îl chema Sava Cosma și venea din comuna Măderat. Era un băiat modest, liniștit, cu o comportare și vorbă domoale. Încet și neîndemănat în mișcări, leneș la gândire. Ceea ce atrăgea atenția era strălucirea ochilor săi de un albastru neverosimil de intens. Nu îmi aduc aminte să-l fi văzut vreodată nervos sau ieșit din fire, ci era veșnic senin. Inițial considerat un elev slab, inapt de a face față la liceu, și-a croit însă ulterior drumul, devenind avocat și am auzit că apărea drept procuror în anumite procese politice și de drept comun. Sava Cosma, Sava, cum îi spuneam noi, ne-a părăsit după primul an și s-a transferat la o altă școală.

În locul lui, în clasa a II-a, am stat în bancă cu Dan Horga, fiul unui judecător. Trista faimă de a fi fost primul mort al promoției noastre se leagă de numele și amintirea acestui simpatic, inteligent și așezat coleg. L-am avut drept coleg nu numai la liceu, dar și la Universitate, Dănuț terminând Chimia Industrială la Politehnica din Timișoara. Vestea morții lui ne-a lovit năprasnic pe toți colegii. Acum când însăilez aceste rânduri îi văd figura înaltă, îmbrăcată cu invariabilii pantaloni bufanți și pulovărul verde, fața smeadă cu părul blond, tuns scurt.

Prietenii din timpul liceului erau mai ales Ghiuri Messer, un băiat scund de statură, cu o inteligență sclipitoare și voință de oțel, și Tibi Dozsa, un om de o mare disponibilitate sufletească, putere de discernământ și un umor blajin, incapabil să supere pe cineva.

Îmi amintesc că primul nostru diriginte s-a născut la Arad, îl chema Augustin Fritea, a studiat la Budapesta, și era profesor de științe naturale. Domnul Fritea era în ultimul său an de învățământ, înaintea pensionării, și a educat generații de elevi înaintea mea. Trăia într-o căsuță pe strada Cuza Vodă, avea o fiică, profesoară la București, și iubea copiii, pentru care organiza mici excursii cu caracter de studiu pe malul Mureșului.

El ne-a încurajat să colectăm, să inventariem animale și plante, să ne întocmim ierbare, să iubim natura și florile. Dacă, mult mai târziu, am optat pentru o profesie legată de protecția mediului, meritul este al primului, îndrăgitului nostru diriginte.

Lista profesorilor de Științe naturale pe care i-am avut la liceu include doar alte două nume: Romulus Cioată, distins geolog și strălucit intelectual și Simion Rebedea, numit „Sam Rebelul“ de către un alt profesor, obiectul multor glume din partea elevilor. Cred că domnul profesor Rebedea mă vedea cu o oarecare simpatie, cuvenită unui elev bun și sărguincios (ceea ce, la drept vorbind, n-am fost). Atunci când mă aflam la Weimar, într-o cafenea frecventată de Goethe, având evocatoarea denumire „Gingko Biloba“, după un minunat sonet, mi-am amintit de domnul Rebedea, căci dânsul ne-a vorbit de atâtea ori despre această plantă miraculoasă, care a înfruntat mii de ani și a rămas neschimbată, nu a pierit. Astfel, domnul Rebedea mi-a deschis, prin lauda plantei Gingko Biloba, și referința la sonetul lui Goethe, o capodoperă prea puțin cunoscută, apetitul pentru cultură, pentru literatură.

Intrarea mea la Liceul Moise Nicoară a însemnat începutul acelei lungi și puțin fructuoase relații de unilaterală, platonice iubire pentru cultura țării mele de baștină. Toți profesorii mei de limbă și literatură română, și îi citez în ordinea în care i-am avut dascăli: Ion Bălănescu, Ion Pălincaș, Ursu Pascu, Cornel Boșcaiu m-au considerat un elev slab, dar sărguincios, care trebuie lăsat să treacă clasa. În conformitate cu acest minimalist principiu, nu am rămas corigent la

limba română, dar nici notă mai mare decât cea de trecere n-am avut. Un rol favorabil l-a avut originea mea etnică, faptul că eram totuși fiul unui medic, notele mele bune sau foarte bune la alte obiecte sau limbi străine sau că nu eram recalcitrant.

Cu următorul meu coleg de bancă, Victor Aldea, supranumit Bazil, am putut întreține, vreme de mulți ani, vii conversații pe teme literare. În sfârșit, am fost luat în serios. Am primit împrumut de la el cărți pe care le-am savurat, spre exemplu postumele lui Eminescu (țin minte, ediția Colorian) sau viața și opera lui Eminescu de George Călinescu, pe atunci interzise (de ce oare?). Bazil Aldea era înalt, corpulent, blând și inofensiv. Își urmărea cu consecvență împlinirea profesională. Voia să studieze medicina, să vindece oameni. Numai oarecum împotriva voinței lui a fost ales drept șef al organizației de tineret. Interesul lui era cu totul altul. Dar, iată că la un moment dat, organizația orășenească de tineret a partidului comunist l-a desemnat întocmai pe Bazil să plece la București, la facultatea de comerț exterior, la care aveau acces doar copii de comuniști fruntași.

Bazil nu a terminat liceul, părăsindu-ne în ultimul an. A ajuns un înalt funcționar cu multe contacte profesionale în străinătate, în special în Occident. Și-a întemeiat o familie, și-a făcut un rost, și-a păstrat talentul și disponibilitatea pentru prietenie.

Îmi aduc aminte de ultima noastră întâlnire la București, în ajunul plecării mele definitive din țară, acum aproape treizeci de ani. L-am căutat la serviciu în Piața Universității. Bazil a venit jos la poartă, m-a îmbrățișat. Auzind că voi pleca din țară, nu a căutat să mă influențeze, ci mi-a urat tot binele și curaj, pe drumul ales. Un act de omenie pe care nu-l voi uita. Tot de numele lui Bazil Aldea se leagă amintirea plimbărilor noastre pe malul Mureșului, serile sau la sfârșit de săptămână, înființarea (neoficială, bineînțeles) a unei așa-zise „academii interne“ a promoției noastre.

Descoperirea lumii, a înțelepciunii secolelor, a culturii a coincis cu descoperirea propriei personalități.

A fost un impuls, în plin comunism, pe care ni l-a dat școala, dar pe care trebuia să-l continuăm noi, cei atinși de setea de a trăi și cunoaște, în afara școlii. S-au discutat, spontan, cele mai variate subiecte. Am învățat enorm de la ceilalți, și ne-am împărtășit dorințele, interesele. A fost inițial un grup restrâns: Bazil Aldea, Sașa Haiduc, Ghiuri Messer, Tibi Dozsa, Emil Cradigati, Octi Sida, subsemnatul. Apoi, pe măsură ce anii au trecut, ne-am adunat tot mai mulți, discuțiile fiind tot mai îndrăznețe, mai libere. Mentori deosebiți în această strădanie de a ne descoperi pe noi înșine au fost ultimii doi diriginți, profesorul de istorie, Eduard Găvănescu, și profesorul de limba română, Cornel Boșcaiu. Un alt profesor la care am ținut mult și care cred că m-a înțeles foarte bine a fost profesorul nostru de limbă franceză, Tudor Bellu. Aș fi un nerecunoscător dacă nu aș pomeni măcar în această sărmană evocare numele, deosebita personalitate a profesorului de Fizică și Chimie, Vasile Popescu Bălănești.

Tot ce am învățat în domeniul științelor exacte se datorează lui, căci el a pus fundamentele.

Dar cum aș putea uita din această enumerare numele dragilor mei profesori: Tiberiu Grozescu, Caius Lepa, Mihai Popa (numit, foarte lipsit de respect de către noi, „malaezul“)? Sau Anton Drăgulescu? Într-o perioadă de tranziție între o școală denumită, când orgolios, depreciativ, „burgheză“, și una care se contura și se denumea „comunistă“, noi eram generația de sacrificiu (expresia iubiților mei dascăli, Romulus Cioată și Tudor Bellu).

În această vreme, despre care acum, vorba poetului, „se învrednicesc cronicarii și rapsozii“, școala a încercat să ne ofere un fond de cunoaștere, să ne formeze pentru viață. Atunci când, în momentul terminării liceului, am stat, împreună cu toți colegii mei pe scări, pe treptele de marmură și am cântat „Gaudeamus igitur“ pe un text improvizat, comunist, am fost cuprins de o imensă teamă și m-am gândit, evocând cuvintele poetului Mihai Eminescu: „Dintre sute de catarge, care lasă malurile/ Câte oare le vor sparge/ Vânturile,

valurile?“ – oare câți vom reuși și câți ne vom scufunda, vom capota în viață? Retrăiesc acum acele momente, aud clar sunetul flautului colegului Dan Sezonov, scurta cuvântare a lui Emil Novacovici. Am fost obligați să ne retragem tabloul absolvenților, pe motivul că acesta, adică tabloul și expunerea lui publică, măcar pe coridoarele liceului, ar fi un obicei burghez. Tabloul a fost tăiat, fotografiile dispărute sau înapoiate elevilor, așa încât nu a rămas, pe semne, nici o urmă a generației noastre.

Întâlnirile noastre n-au avut loc pentru că nimeni nu s-a ocupat serios de ele. Și, cu toate acestea, amintirea persistă, e neștersă din sufletele noastre. Cine dintre noi ar putea uita, bunăoară, cum a doua zi de la înmânarea diplomei de bacalaureat, vestea a trecut ca un iureș, ca o furtună între noi și cum ne-am adunat, toată promoția noastră, pe aceleași zece trepte de marmură în fața intrării principale, pe care, cândva, tatăl meu m-a dus să mă înscrie la școală. Și atunci, dragul nostru profesor și diriginte, Eduard Găvănescu, ne-a citit, cu vocea lui stinsă, poezia „Veneția“ de Eminescu:

„S-a stins viața falnicei Veneții.
N-auzi Cântări, nu vezi lumini de baluri;
Pe scări de marmură, prin vechi portaluri,
Pătrunde luna, înălbind păreții“.

Iată că aici se întrerupe filmul, se sfârșesc amintirile bravului școlar nr. 747 al veșnic tânărului Liceu Moise Nicoară. Și nu pot crede că totul s-a petrecut acum cincizeci de ani și nu ieri. Oare să fi avut dreptate iubitul nostru dascăl, Eduard Găvănescu, citind ultima terțină din sonetul „Veneția“:

„Cu glas adânc, cu graiul de Sibile,
Rostește lin în clipe cadențate:
«Nu-nvie morții – e-n zadar, copile!»

sau poate, totuși, mai există o flacără sau măcar o scânteie a speranței în supraviețuirea morală a generației noastre?

Iulian Negrilă

Mircea Eliade – proza fantastică (II)

O încercare de a părăsi proza de tip fantastic se observă la Mircea Eliade în romanul *Lumina ce se stinge*, despre care el spunea că a apărut „ca o reacție inconștientă împotriva Indiei, ca o tentativă de a mă apăra chiar împotriva mea”¹. Romanul este aproape joycian, cultivând monologul interior ca în *Ulysse*. El mărturisește că și-a intitulat astfel cartea, ca și Kipling (*The Light That Failed*, 1891), datorită „unei oarecare asemănări între cele două personaje centrale”².

Romanul are două volume. Primul este alcătuit din opt capitole (**Prolog în cer, Capitol cu șerpi, Plecarea lui Don Quichotte, Fantome, Ziua întâi, Gloria domnului George, Balul, Înec**), iar cel de-al doilea volum are nouă capitole (**Emmaus, Omul care a fost ieri, Aventura domnișoarei Marta, Negru, Memoriile lui Manoil, Porțile, Budoar, Candelă, Ispitire**).

Personajul de prim-plan este Caesar, un bibliotecar foarte inteligent. El ajunge erou al orașului deoarece salvează câteva persoane dintr-un incendiu care izbucnește la bibliotecă. Este, apoi, internat în spital datorită arsurilor și aproape orbește. Se hotărăște să

Iulian Negrilă,
istoric literar,
poet, Arad

¹ Mircea Eliade, *Fragments d'un journal*, Ed. Gallimard, Paris, 1973

² *Idem, L'épreuve du labyrinthe. Entretien avec Claude-Henri Rawest*, Paris, Pierre Belfond, 1978

plece din oraș la mare. Pe tren, face cunoștință cu George, în casa căruia va rămâne cât timp stă la mare.

Caezar își dă seama că pe zi ce trece vederea lui e tot mai slabă și încearcă să se sinucidă, aruncându-se în mare, dar scapă. George observă că prietenul său e bolnav și îi cheamă un doctor, care îl încurajează că își va recăpăta vederea. A doua zi George vrea să-l ducă la un sanatoriu, dar Caezar fuge din casă și lasă impresia că s-a sinucis. Orașul este în căutarea lui. Este găsit până la urmă și va rămâne cu domnișoara Marta, care-l iubea.

Romanul *Nuntă în cer* (1938) aparține genului fantastic și este o fascinantă poveste de dragoste. El e pătruns de poezia Bucureștilor de odinioară. Ne întâmpină plimbările la șosea în după-amiezile de iarnă. Cișmigiul și locul devenit patinoar, reclamele luminoase ale bulevardelor, oferă decorului autenticitate.

Într-o lungă și frumoasă toamnă, îndrăgostiții colindă împreună Bucureștiul, încântați de belșugul strugurilor și al prunelor, minunându-se de varietatea cromatică a peisajului:

„Sunt unul dintre puținii bucureșteni care-și cunosc și-și iubesc orașul. Plecam aproape de apusul soarelui, căutând străzi încă nestrăbătute de noi, oprindu-se mai mult în fața unor anumite case, descoperind mahalale noi, cartiere crescute peste noapte, regăsind colțuri preferate, mici grădini publice uitate de Dumnezeu sau ale singuratece, cu trandafiri agățători și zorele.

Două săptămâni am cutreierat numai Cotrocenii. Alegeam case în care am fi voit să trăim, urmăream cum dispar platanii pe o anumită stradă, regăsindu-i tocmai la capătul celălalt al cartierului, urmăream mai ales cum se stinge verdele aspru și zi de zi năvălesc nuanțele galbenului și ale portocaliului, până la roșu aprins.

Ileana era neobosită, iar orientarea ei, fără greș. De altfel, cunoștea orașul după o seamă de amănunte concrete pe care fantezia ei le asocia în toate felurile. Anumite cartiere le cunoștea de departe, după un

anumit parfum, după vizibilitatea mai mare sau mai mică a văzduhului. Îi plăcea bunăoară cartierul acela nou care răsare între Foișor și statuia lui Pache Protopopescu.

Nicăieri cerul nu i se părea mai aproape ca de dealul Cotroceni, iar în jurul Cetății universitare ne-am plimbat nenumărate seri, căci acolo mirosea puternic bălăriile și bozul... Credeam că, după ce lipsise atâția ani din București, și după ce descoperise Italia, orașul o va apăsa și-și va aduce mereu aminte de locurile de curând străbătute.

Dar, Ileana învățase să iubească, întocmai ca mine, Bucureștiul. Îl descoperea în fiecare zi, îndrăgostindu-se de melancolia amurgurilor sale, de limpiditatea nefirească a cerului său, de trotuarele sale vechi, roase de ploii, pe care pasul se aude trist, singuratic. Sunt atâtea nuanțe de vânăt și cenușiu pe anumite străzi și trapul cailor de la trăsură răsună atât de clar pe caldarâm, încât inima ți se strânge la gândul că insulele acestea de melancolie și tăcere vor pieri într-o zi, înecate de fluviul cel mare³.

De o factură aparte, în ciclul indian, este *Secretul doctorului Honigberger*, roman de mică întindere, apărut în 1940. Dacă în *Maitreyi* învinge elementul narativ, idila fiind rezolvată în ultimă instanță, după formula clasică, în acest roman materialul cultural este dispus într-o vagă schemă epică. De aceea, el poate fi considerat drept o „experiență”, o încercare temerară de a așeza niște date de erudiție sub draperia românească.

Mircea Eliade pare a fi vrut să verifice în ce măsură poate da aparența unei povestiri verosimile atunci când are la dispoziție o sută de „fișe” narator. Tânărul care viețuise câțiva ani în Orient, primește prin toamna anului 1934 o scrisoare de la doamna Zerlendi, prin care e rugat să cerceteze niște colecții rămase de la soțul ei, doctorul. Acceptând, află că acesta se îndrăgostise de India sub influența cărților lui Johann Honigberger, un sas brașovean mort în 1869. Doctorul Zerlendi a ajuns la concluzia că viața lui Honigberger ascunde mai multe taine:

³ *Idem, Nuntă în cer*, E. P. L., București, 1968

„Adevărul este că anevoie te puteai sustrage farmecului misterios al acestui doctor sas, doctor prin buna lui hotărâre, căci nu avusese oficial decât o diplomă de farmacist. Honigberger își petrecuse mai mult de jumătate din lunga lui viață, în Orient. Ajunsese într-un rând medicul Curții, farmacistul, directorul Arsenalului și amiralul maharajahului Ranjit-Singh din Lahore...Era un om cultivat în foarte multe științe, profane și oculte și prin colecțiile sale etnografice, botanice, numismatice și artistice au îmbogățit multe muzee ilustre“.

Pus să afle câte ceva despre secretul doctorului Honigberger, tânărul cărturar constată că un „secret“, literar vorbind, mai viu învăluie viața și munca doctorului Zerlendi:

„Când am auzit – îi mărturisește doamna Zerlendi tânărului cărturar – vorbindu-se despre dumneavoastră că ați petrecut atâția ani în India studiind filozofiile și religiile de acolo, mi-am spus că poate dumneavoastră știți ceea ce soțul meu își propusese să învețe“⁴.

Tânărul lucrează săptămânal câteva după-amiezi în bibliotecă, între aproximativ treizeci de mii de volume pe care doctorul Zerlendi le adunase, vânzând în acest scop și câteva moșii. În bibliotecă, eroul e vizitat de fiica doamnei Zerlendi. Cititorul poate bănui că de aici începe o idilă, că atmosfera savantă e spartă de un „ce“ erotic. Nu este așa, tânăra Smaranda îi aduce orientalistului la cunoștință că biblioteca a mai fost cercetată de câțiva temerari, dar că de la un punct încolo nu mersese nimeni: misterul rămăsese neatins.

Hans, ultimul cercetător, ajunsese și cel mai aproape de „taină“, dar murise: „într-un accident de vânătoare“. Tot de la fiică află eroul și resortul râvnei doamnei Zerlendi: „Mama se interesează mai puțin de Honigberger decât bănuiești dumneata, vorbi ea. Și are toată dreptatea, dealtfel. O interesează, în primul rând să afle ce s-a întâmplat cu tata“⁵.

⁴ *Idem, Secretul doctorului Honigberger*, Ed. Socec et Co. S.A., București, 1941

⁵ *Idem, ibidem*, p. 17

Smaranda pune situația într-o stranie ecuație, prin mărturiile ce le face:

„Tata n-a murit. În orice caz, nu știu dacă și când a murit. În ziua de 10 septembrie 1910 a dispărut de acasă și de atunci nimeni nu l-a mai văzut și n-am mai auzit nimic de el“⁶.

Prin urmare, e vorba de o dispariție. Doamna Zerlendi e de părere că fiica ei „e o fire fantastică“ și că nu trebuie crezută. În fine, o ultimă vizită a tânărului orientalist la casa cu pricina sporește „secretul“: biblioteca nu mai există, doamna Zerlendi nu-l mai cunoaște, casele din zonă sunt demolate. E sugerată modificarea dimensiunii temporale...

Cuvintele de ordine ale acestui roman destul de atrăgător, sunt mai ales mister, surpriză, taină, întâmplări obscure, fascinații, teamă. Într-un desen sumar, trasat cu multă subtilitate, antrenant, sunt pasate date „culturale“, interesante prin ele însele. Faptul că sunt prinse într-o plasă narativă cu suspansuri le „îndulcește“, le adaugă un spor de interes.

Atmosfera romanului e difuză, un amestec de real și fantastic. Elementele de erudiție și datele culturale din acest roman constau în faptul că eroul povestitor dispunea, înainte de întâmplarea cu biblioteca doctorului Zerlendi de cărți și reviste despre China (Cele șase volume de *Memoires historiques de Se-Ma-Ts'ien* în traducerea lui Edouard Chavannes, revista „T'oung Pao“, volume de **Varietes sinologiques** apărute la Sanghai etc.

Citise o traducere engleză din cartea doctorului Johann Honigberger, *Thirty five years in the East* și se ocupase de tehnicile Yoga. Biblioteca doctorului Zerlendi includea cărți de medicină, istorie, religie, ocultism, indianistică. Erau acolo volume de călătorii de la Marco Polo, Tavernier, Pierre Loti, până la „farsorul“ Louis Jaccolliot, colecții din **Journal asiatique** și **Journal of the Royal Asiatic Society**, acte academice, memorii savante în legătură cu limba,

literatura și religiile din India, marele dicționar petersburghez, edițiile de texte sanscrite, apărute la Calcutta sau Benares.

Doctorul pătrunsese „temeinic secretele limbii sanscrite“, căci comentase Siddhante Kaumudi. Studiase tratatul lui Medhadeti asupra legilor lui Manu, textele vedantiene, medicina, mistica indiană, ascetismul. Zerlendi fusese un veritabil savant indianist care „ar fi făcut gelos pe un Roth Jacobi sau Sylvain Levi“, el procurase și cercetase, alături de cărțile lui Leadbeater și Annie Besant, pe Rudolf Steiner, Fabre D'Olivet, Stanislav de Guaita, Hartman, vechi ediții din Swedenborg, Paracelsus, Cornelius Agrippa, Della Riviera, Pernety, texte atribuite lui Pitagora, colecțiile alchimiștilor celebri tipărite de Salmon și Magnet, cărți de fizionomie, astrologie, chiromancie.

În bibliotecă, tânărul dă peste opuri rare, ca *De aquae vitae simplici et composito* de Arnand Villeneuve. Manuscrisele rămase de la doctorul Zerlendi atestau că acesta exersa sanscritea, traducea din **Hitopadeska** și **Panchatantre**, făcea însemnări asupra filozofiei *Vedānta*, transcria din *Upanishade*, traducea în sanscrită pasaje din *Evangelhia lui Ioan*. Zerlendi făcuse experiențe de „salvare din nimicnicie, din ignoranță și din durere“. El cunoștea literatura yogică, tratatul lui Pantajali, trecuse chiar la pranayama (ritmarea respirației), obținuse trezirea din somn (trecerea de la conștiința stării de veghe, la conștiința stării de somn) și prin catalepsie, reușise să pătrundă în gândurile oamenilor asupra cărora se concentra. Erudiția romanului e constituită în mare parte de jurnalul doctorului Zerlendi, pe care tânărul orientalist îl citește cu sufletul la gură, cu strângere de inimă, emoționat.

Data fiind identificarea străvezie a eroului narator, cititorul poate crede că Mircea Eliade își „citește“ propriul jurnal și scoate efecte artistice din această lectură. Chiar dacă lucrurile stau așa, regula jocului trebuie respectată. Jurnalul se referă la următoarele:

Doctorul Zerlendi, autorul însemnărilor, căutase Shambala și pornise pe calea cea mai bună; el ajunsese

la concluzia că acest tânăr este nevăzut numai pentru ochii celor profani, că spațiul existenței profane este total diferit de spațiul cunoașterii obișnuite; el vede vidul ca pe un plin și invers, lucrurile dense i se par goale. Descoperă că lumea cunoscută în extaz nu seamănă cu cea pe care o vedem curent. Realizează ceea ce s-a numit moarte aparentă, îmbătrânește mai lent prin transă cataleptică⁷.

Unele pagini din jurnal sunt confuze și atunci tânărul orientalist vine cu explicația sa: Pantajale spune că yoginul, prin samyama se face nevăzut; prin ochiul Shiva poate fi contemplat direct spiritul. Jurnalul e supus astfel unui examen, prilej cu care tehnica yoga e lămurită nu la modul didactic, ci en passant, prin corectări aduse însemnărilor, prin completări.

Acest roman nu creează oameni sau ceea ce numim în mod obișnuit acțiune. Este roman „indirect“, înflăcărat de erudiții cu o neascunsă ambiție de a demonstra lucruri mai puțin familiare spațiului nostru spiritual. Însă, în ciuda acestor impedimente, talentul prozatorului se simte în fiecare capitol. O nelămurire planează peste întreaga construcție. Efectul literar este cert. Cu mijloace relativ crispate, Mircea Eliade a scris o poveste pasionantă, antrenantă, aflată sub semnul fantasticului.

Formând un volum cu *Secretul doctorului Honigberger* (1940), proza *Nopti la Serampore* aparține mai mult reportajului și eseului decât literaturii de ficțiune. Fantasticul de aici este expozitiv și nu emană din structura narațiunii ca fapt artistic constituit. Povestitorul sau reporterul, „singurul român din toată Universitatea din Calcuta, este, desigur, Mircea Eliade, iar interesul prozei stă în evocarea unor nopți feerice și unor întâmplări senzaționale petrecute în împrejurimile marelui oraș indian. Prietenii romanului sunt doi învățați, Bogdanof, fost consul al țarului din Teheran, apoi profesorul de persană și Van Manen, un olandez, bibliotecar în Senegal, celibatar și tibetanist de marcă.

⁷ *Idem, Fragments d'un journal*, Paris, Gallimard, 1973

Nedespărțiți în plimbările lor prin Serampore și Titagarh, cei trei studiau ziua la Biblioteca Societății Asiatice; Bogdanof revizuaia traducerea din Mohammed Dhara Shikup, Van Manen cataloga manuscrise tibetane, iar românul descifra *Subhāshita Samgraha* – un text dificil.

Descrierea are pregnanță și e făcută cu intensă participare:

„Mai ales către mijlocul toamnei, nopțile Calcutei ajungeau neînchipuit de frumoase. Nu le poți asemui cu nimic, căci se împletea în văzduhul lor melancolia. Nopțile mediteraniene și sonoritatea nopții nordice, cu sentimentul de risipire în neființă, pe care ți-l sădește în suflet noaptea mărilor orientale și acele tari miresme vegetale care te întâmpină de cum pătrunzi în interiorul Indiei. Pentru mine, îndeosebi, nopțile acestea erau însuflețite de o magie față de care nu mă puteam în nici un chip apăra“⁸.

Comportamentul indienilor are o sumă de curiozități, iar scriitorul observă cu ochiul atent: „Pentru un neprevenit, indienii din această parte a Calcutei n-au somn. La orice oră te-ai întoarce spre casă, îi găsești pe prispă sau pe marginile trotuarului, ori în odăițele lor cu ușile deschise spre stradă, cântând, muncind, stând de vorbă sau jucând cărți. E cartierul oamenilor nevoiași, și larma nopților, aici, e atât de împletită cu muzică și tam-tam, încât ai crede că întotdeauna e sărbătoare. Lămpile cu acetilenă răspândesc o lumină stridentă, mirosul de Kuka și fumul dulceag al opiumului se împreună cu acele neuitate miresme ale cartierelor indiene – flori de scorișoară, grajd umed, lapte, orez fiert stătut, dulciuri făcute cu miere și opărite cu unt și alte sute de nuanțe cu neputință de identificat, în care ți se pare uneori că recunoști mirosul frunzelor de eucalipt, uleiuri grase parfumate cu attar“...⁹.

Doza de mister crește când sunt evocate două personaje, straniul Budge, proprietarul unui bungalow, celibatar bogat și vânător nenorocos și Suren Bose,

⁸ *Idem, Nopti la Sermapore*, E. P. L., București, 1970

⁹ *Idem, ibidem*, p.52

distins profesor universitar la Calcuta, cunosător al practicilor tantrice. Prin Budge e întreținut pericolul trezirii „Marelui șarpe“. Bogdanof rezumă astfel tema: „Să nădăjduim că Dumnezeu nostru cel adevărat ne va bine-păzi și de data aceasta!“¹⁰

În ceea ce-l privește pe Suren Bose, acesta era inițiat în Tantra, frecvența locurile unde se ard morții, cimitirele, pentru a putea medita profund. Europeanii discută eseistic despre religii: budism, ortodoxism, protestantism.

Elogiul nopților de la Serampore însumează pagini de vibrație autentică. Văzduhul lunar are un farmec indescriptibil, tăcerea e înfiorătoare. Cărturarii veniți în peisajul bengalez mirific au parte de întâmplări senzaționale: incursiuni prin pădure, asistarea la scene crude, popasul la casa bătrânului Nilamvara Dasa, care le vorbește de fiica lui defunctă.

Proza e plină de culoare exotică și pare a fi un epilog al romanului *Maitreyi* sau un reportaj paralel:

„Împrejurările care n-au nici o legătură cu povestea de față – scrie autorul spre final – m-au silit să părăsesc pe neașteptate Calcuta și să-mi caut liniștea într-o mănăstire din Himalaya apuseană, în regiunea Hardwarului“¹¹.

¹⁰ *Idem, ibidem*, p. 57

¹¹ *Idem, ibidem*, p. 59

Petru M. Haș

Gardă la clasici

Există în Actul II, scena I din comedia „O scrisoare pierdută” o fermecătoare succesiune de șase replici, pe care ne permitem să o reproducem întocmai:

„**Brînzovenescu:** De-aia noi astăzi cînd am mirosit ceva...

Farfuridi: Ceva cumva...

Trahanache: Ceva cumva?

Brînzovenescu: Dacă e ceva la mijloc...

Farfuridi: Ceva la mijloc...

Trahanache: Ceva la mijloc?”

Exegeții de pînă acum ai lui I.L. Caragiale, aproape unanim au disprețuit cele trei personaje pe temeiul prostiei incurabile ce le-ar caracteriza, cînd, de fapt, este vorba de trei oameni serioși, foarte preocupați de o problemă, la fel de serioasă, și care, în secvența respectivă chiar îi pune pe gînduri, le trezește unele dubii, întrebări, neliniști... Am putea spune că, pe moment, sunt chiar confrunțați cu misterul. În fond, peste tot în lume și în toate timpurile se întîmplă să existe indivizi cărora să le miroase „ceva cumva...” și care să aibă impresia că respectivul „ceva cumva...” s-ar putea să nu miroase a bine din punctul lor de vedere și, din moment ce nimic nu poate fi mai important decît punctul lor de vedere, indiferent ce ar crede alții despre el, să-i cuprindă o oarecare agitație,

să-și pună, inevitabil, întrebări. Desigur, fiind vorba de comedie, în acest gen literar, pe orice meridian ne-am afla, astfel de probleme se aplanează, părțile se reconciliază și, în final, observăm cum bănuiala „ceva cumva...” nu era ceva iremediabil sau, cum se mai spune, un cap de țară. Venerabilul T. îi liniștește pe onorabili B. și F. cu vorbe înțelepte: „Ce sunteți dumneavoastră, mă rog? Vagabonți de pe uliță? Nu... /.../ Dumneavoastră, adică noi, suntem cetățeni, domnule, suntem onorabili...”

Și în schița „Situațiunea” premonițiuni grave se adună ca norii înainte de ploaie: „– Dumneata nu vezi cum se încurcă lucrurile în politică, care nu poți pentru ca să știi de azi pe mâine cum poate pentru ca să devie o complicațiune... Dumneata nu vezi ce se petrece în China cu boxerii, și toată Europa nu poate pentru ca să se-nțeleagă; asta e o chestie mare, nu vorbi așa, îmi pare rău!” Dar în cele din urmă, după o veste bună, situațiunea incandescentă se regulează de la sine, într-o birjă sau la simigerie.

În „Jurnalul fericirii”, regretatul N. Steinhardt, unul dintre criticii noștri care încearcă un altfel de lectură a comediiilor lui Caragiale, relatează cum, vizionind împreună cu mama sa o reprezentație cu „Scrisoarea pierdută”, la sfârșitul spectacolului, au plîns cîteșidoi de bucurie, după ce onorabilul Agamemnon Dandanache a întrunit toate sufragiile și toți s-au împăcat sărbătorind laolaltă succesul în sunete de fanfară. Important este de fiecare dată să existe un succes. Restul e mofturi și moftangii de ambele sexe.

Regretabil că G. Călinescu a rezistat tentației de a oferi un roman al vieții lui I.L. Caragiale, după modelul „Viații lui Mihai Eminescu”. Personajul interesant prin originalitatea și complexitatea lui care a fost I.L. Caragiale ar fi meritat osteneala. Dar monografia carteziană a lui Șerban Cioculescu răspunde curiozității și interesului pentru imaginea marelui scriitor. Exegeza caragialiană a sporit considerabil în ultimele decenii ale secolului trecut prin aportul noilor critici, între care eseistul Ion Vartic a adus contribuțiuni importante.

Dar opera lui Caragiale nu se rezumă la operele cel mai mult discutate, ea este diversă, iar abordarea ei în întreaga-i diversitate ar fi profitabilă. Nici dracii și drăcușorii din proza acestui scriitor nu sunt atât de negri, ba, dimpotrivă, adesea arată a fi mai săritori, mai eficienți, mai umani decât oamenii propriu-zisi. Un studiu avînd ca obiect „Kir Ianulea“ de Caragiale, „Calul dracului“, de același, și „Povestea lui Stan Pățitul“ de Ion Creangă s-ar structura ca un frumos capitol dintr-o „demonologie“, o presupusă demonologie românească. S-ar putea avea în vedere și povestea „Dănilă Prepeleac“ a lui Creangă, o dovadă în plus că românii l-au păcălit și pe dracul. Ivan Turbincă a mers chiar mai departe.

Recent, inspirată poate și de anul Caragiale sau mai mult ca sigur, o editură din Cluj („Grinta“) pune pe piață o nouă ramură a oftalmologiei, și anume **oftalMOFTologia**, ramură căreia i se consacră o carte cu titlul *oftalMOFTologia sau ochelarii lui Nenea Iancu*, carte semnată de prozatorul, poetul și gazetarul ilustru **Vasile Gogea**. Domnul Gogea se arată a fi o redutabilă gardă la clasici, deoarece, cu ocazia anului Eminescu a editat o carte dedicată marelui poet român.

Din consecvența apreciere ce o acordăm tînărului autor și spre a încerca încă o undă de fidelitate pentru stilul marelui Caragiale care, cu ocazia uneia dintre conferințele ținute, se pare la Ateneu, spre a rezista cu succes grupului de ciraci ai lui Macedonski, trimiși acolo în mod special, ca să-l fluiera, a scos din buzunar un fluier (un „șignal“) cu care a fluierat pînă ce gașca s-a potolit, și părăsind sala le-a spus că pînă atunci nu s-a mai pomenit public fluierat de conferențiar, ci doar conferențiar fluierați de public; facem plăcuta constatare că, în cazul cînd calendarul literar românesc va continua și în anii viitori, Vasile Gogea va avea un vast cîmp de lucru.

OftalMOFTologia, după cum se menționează într-o **Precizare** la pagina 5, reia „cu mici modificări“ un serial de tablete avînd ca suprintitulare „Ochelarii lui nenea Iancu“, tablete publicate în „Informația de

Cluj“ și un text, tot despre Caragiale, publicat în revista „Steaua“. Cartea mai este echipată cu o *Postfață* succintă, dar la obiect, semnată de distinsul profesor universitar și critic literar Mircea Muthu.

Spirit riguros prin excelență, Vasile Gogea procedează cu metodă. În mai multe tablete el face o alertă fenomenologie a **moftului** exersându-se în familia lexicală a termenului; nu înainte de a defini, în prima tabletă (**oftalMOFTologia**), disciplina „medicală“ de care se ocupă.

Oftalmologul clujean ia în studiu nu ochii propriu-ziși sau ochelarii lui Caragiale, ci privirea mentală, estetică, sensibilă, aplicată asupra a tot ce e MOFT, lumea asupra căreia poartă simțul enorm și văzul monstruos ale marelui scriitor („Simț enorm și văz monstruos“ spunea Caragiale.). Autorul reproduce definițiile moftului, moftangiuului, așa cum le-a dat Conu Iancu în revista „Moftul român“. Astfel, V. Gogea și-a intitulat tabletele „Moftangiuul român“, „Moftangioaica română“, „Moftangiuul savant“, „De unde vin moftangiii?“, „Cu ce se ocupă moftangiii?“, „ O definiție eminesciană a „moftului“. Definiția eminesciană a moftului ar corespunde uneia dintre definițiile clasice ale comicului. G. Călinescu ne informează că, uneori, Eminescu îl numea pe Caragiale și Caraieli, că îl numea „cinic“, iar în 1878 îl propunea „ministru al tuturor mascaralelor din țara turcească“. În schimb, Caragiale, în discuțiile sale cu Eminescu, îl considera pe filozoful german Kant „un mare moftangiu“. Deducem de aici că **moft** și **moftangiu** devin foarte simplu categorii universale, universal-aplicabile, și, ca atare, Hegel, citat de Vasile Gogea pe considerente de dialectică, e un moftangiu și mai mare, cel puțin dacă e să ne luăm după Schopenhauer, Nietzsche și Kierkegaard. Așadar: AUFHEBUNG!

Vasile Gogea se străduie la tot pasul să dezvolte, acolo unde consideră că este cazul, aria semnificațiilor. El spune că moftangioaicele române sunt „elitiste“, apoi citează din „dicționarul“ lui Caragiale: „Moftangioaica română vorbește românește numai avec les domestiques, încolo franțuzește – acum ia lecții de limba engleză.“ Pe unde-mi umblai, Prutene?

Cartea semnată de Vasile Gogea e construită filologic, cu bibliografia, aparatul critic, la vedere. Stilul incită pe cititor. Ni se pare periculos a-l lega prea strâns pe Caragiale de destinul poporului român. Să nu ne facem superstiții. Fiind universal, I.L. Caragiale este mereu actual în spațiu și timp, oricând și oriunde. Asta ține și de sensul clasicismului lui Caragiale.

Nici un bai că ne mai războim câte-un pic cu actualitatea românească, cum face și Gogea, luându-l în ajutor pe Caragiale, adesea inspirat, cu umor și justificat. Să nu uităm însă că toți putem fi oarece moftangii, pe ici, pe colo, prin punctele esențiale. Prostia atunci începe cînd, rîzînd cu prea multă patimă de Jupîn Dumitrache, de venerabilul Zaharia, de Ghiță, Mangafaua și toți ceilalți, uităm **să rîdem de noi**, sensul prim și ultim al comediei.

Vorbînd de spiritul meloman, cu adevărat admirabil, al scriitorului și de „omul vechi“ ce se considera a fi (N.B.: Să nu uităm că, la urma urmei, modernii ar fi niște pitici, de nu se cățarau pe umeri de uriași); ca un erudit ce se află, Vasile Gogea ne informează asupra faptului „că în vechime pînă și ordinele militare se dădeau «muzical» (sacadate)!“ O fi, ce să zicem, dar, muzical sau nu, ordinul rămîne ORDIN. Sau cu ce te-ncălzește că te-mpușcă oarecine cîntînd și nu în tăcere.

Dar spațiul se restrînge și nu punem punct înainte de a evoca o dată în plus bogăția de informație, adusă la zi, a acestei cărți despre Caragiale, tendința de a fi actual, divers și original a autorului, chiar dacă, inevitabil, e nevoit să abordeze o infimă parte din **CARAGIALE**.

Semn și rostire

Ștefan Munteanu

Limba și realitate

Titul de mai sus are nevoie de o explicație. Nu va fi vorba în cele ce urmează despre raporturile între limbă și realitate în sensul teoretic al cuvântului. Această poziție ține de abordarea filozofică a obiectului cercetării, în speță de logică și de teoria cunoașterii. În secolul nostru s-a și impus o ramură nouă a științei, în care cele două discipline se întâlnesc și se completează una pe cealaltă, și anume filozofia limbajului. Prin *realitate*, se înțelege în rândurile de față societatea omenească, istoria și situarea geografică a unei comunități de vorbitori, precum și ocupațiile lor. Se adaugă la acestea cultura și fondul rațional, afectiv și volitiv, ca determinante ale reacțiilor noastre prilejuite de relațiile specifice conviețuirii sociale. Din examinarea sub aceste aspecte a faptelor va trebui să rezulte în ce măsură este îndatorată limba condițiilor și împrejurărilor vieții, care contribuie la influențarea, îmbogățirea și evoluția limbajului în general.

**Ștefan
Munteanu,**
profesor
universitar dr.,
Timișoara

Căci orice limbă poartă, dincolo de fondul vechi, moștenit, și reflexe ale originii „concrete“ a cuvintelor,

intrate mai întâi, multe din ele, ca termeni „tehnici“ și devenite cu timpul de uz general, fără „conotații“ profesionale. Limba nu este, așadar, numai ceea ce se înțelege prin fonetică, gramatică și lexic, luate separat, adică „în sine“, ci și un bogat material de semnificații diverse, izvorite din realitate, apoi uitate pentru a putea fi întrebuințate din nou, dar cu un conținut generalizat, mai cuprinzător. Avem a face cu o evoluție de la particular la general și de la concret la abstract, trăsătură esențială și definitorie a limbajului, în care împrejurările, dar și fantezia, precum și atitudinea afectivă joacă un rol deseori fundamental.

Să luăm câteva exemple pentru a ilustra cele spuse acum, începînd cu agricultura, una dintre principalele și străvechile îndeletniciri ale oamenilor. În latină *lira* însemna „brazdă“, iar „a ieși din brazdă“, cum li se întîmplă uneori vitelor de la plug, se spunea în latinește *delirare*. Verbul desemna deci, inițial, ceva concret și specific domeniului agricol. Mai tîrziu, cum se vede și din limbile romanice apusene, verbul a juns să piardă înțelesul special de „abatere de la brazdă“ și să însemne „a delira, a aiura“, adică a vorbi alături de drumul normal și obișnuit al minții. Din același sector profesional este și lat. *rivalis*, care vine din substantivul *rivus*, cu sensul de „rîu“, dar și de „canal de irigație“. *Rivalis* era vecinul de țarm al canalului ce servea și ca hotar între două proprietăți. Dar și atunci, ca și acum, din *vecini* se ajungea la *concurenți* și de aici la *rivali*, la *rivalitate*. Numeroase exemple similare găsim și în limba română, care și-a îmbogățit prin astfel de împrumuturi din domeniul agricol și zoologic vocabularul și frazeologia. Spunem în limba noastră *îl paște norocul*, sau *mă paște gîndul*, *s-a dat pe brazdă* „s-a obișnuit de voie de nevoie“, *îl caută în coarne*, „îl răsfață“, *nu-i sint toți boii acasă*, „e prost dispus“ etc.

O altă parte a mijloacelor lingvistice ale limbii române își are originea în limbajul industriei casnice. Ele intră în compunerea unor locuțiuni, expresii sau frazeologisme, ca și cele amintite mai înainte, conferind exprimării o notă de pitoresc și de concretețe. Exemplele ce urmează sunt luate din industria casnică a prelucrării lînii. Folosim deseori

verbul *a încîlci* și antonimul său *a descîlci* cînd vorbim despre un lucru sau despre o acțiune neclare. Cuvintele își au originea în substantivul *cîlți*, „materia primă” pregătită pentru tors. Aceștia sînt înfășurați într-o formă numită caier (de aici verbul *a se încăiera*, „a se lua la bătaie”) și montată pe o furcă de tors sau *drugă*. Cuvîntul din urmă, chiar dacă nu este întrebuințat curent, supraviețuiește în derivatul verbal *a îndruga*, dar cu sensul depreciativ de „a vorbi mult și fără rost”. Sensul acesta nou, care l-a eliminat pe cel vechi și propriu, *a toarce*, se explică prin împrejurarea că în șezătorile sau în clăcile de la țară, unde se adunau (poate că se mai adună și azi) femeile în nopțile de iarnă, se vorbea de toate, vrute și nevrute. Cînd ajung să fie puse în războiul de țesut (sau în *stative*, în Moldova) firele de borangic (*urzeala*) împreună cu cele rezultate de pe urma torsului (*bătătura*) întinse și trecute prin ițe se întîlnesc și se încrucișează formînd o deschizătură, un unghi numit *rost*, prin care trece suveica. Cuvîntul românesc ne-a rămas din latină, dar acolo avea inițial sensul de „cioc” (de pasăre) apoi de *ciocul* (prora) unei corăbii. În limba noastră, substantivul moștenit și-a schimbat, cum se vede, înțelesul și, pe lîngă acesta, a intrat în compunerea multor expresii, adică a devenit, cum se spune, productiv. Să amintim mai întîi că el a dat naștere sinonimului popular *a roști* pentru „a exprima” (așa cum de la *cuvînt* româna a creat verbul *a cuvînta*, în limbajul solemn). Dintre locuțiunile și expresiile – cu un termen general – în care substantivul a intrat ca element component se pot aminti: *a lua la rost* „a certa, a cere socoteală”, *a face rost* „a procura, a obține”, *a-și vedea de rostul* (lui) „a-și vedea de propriile treburi”, *fără rost* „zadarnic”, *pe de rost* „pe din afară” etc.

Tot din terminologia industriei casnice, de astă dată a croitoriei, fac parte expresiile idiomatice *a avea ac de cojocul* (cuiva), *a fi cusut cu ață albă* ș.a. al căror înțeles „figurat” este clar pentru orice vorbitor de limba română.

Ce este de remarcat în legătură cu faptele de genul celor aduse aici în discuție? Înțelesul originar al cuvîntului se estompează și se pierde ca termen „special”, dar pierderea este compensată prin lărgirea

ariei de circulație semantică a cuvântului intrat într-o îmbinare lexicală nouă și autonomă. Cuvântul își îmbogățește conținutul, iar limba face economie de mijloace lexicale, întrucât atribuie aceleași vocabule valori multiple și, în plus, se îmbogățește prin elemente „concrete“ și se înviorează prin expresivitatea comunicării, care poartă în subtextul ei reflexe ale vieții sociale, ale realității. Aceasta nu este, se înțelege, și singura caracteristică a limbajului.

Tangaj

Florin Bănescu

Jurnal francez (II)

...**O** altă dimineață pariziană. O perdea ușoară de ceață acoperă vederea spre Sena. Suntem pe Pont-Neuf. Jos, la cheu, sunt ancorate elegantele nave care-și așteaptă pasagerii. Coborâm pe trepte înguste de piatră, cam abrupte pentru mine. Nu-i bai (imi zic, cu accent... parizian!), înarmat cu noul meu baston, le pot înfrunta. Se pare că suntem primii pasageri ai unei vedete care ne va plimba pe sub podurile Parisului. E încă răcoare, dar ce mai contează? Mă încălzește gândul că mi se va împlini un vis vechi – în urmă cu 17 ani, când am stat o zi la Paris, n-am avut nici bani nici timp pentru o călătorie pe apele bătrâne ale Senei; privesc, acum, de bună-seamă alte ape (ce descoperire senzațională!) dar ele vor îmbătrâni la rândul-le în amintirea-mi. Mă așez, cam zgribulit, pe o bancă și iscodesc ce se întâmplă pe puntea ambarcațiunii. Cu ochi de... de vechi marinăru. Pe punte nu se întâmplă nimic. Dacă nu sunt programate curse astăzi, dacă echipajul și-a luat lumea în cap, dacă ceața nu se ridică împiedicând navigația? Mă bântuie tot soiul de spaime. În mintea-mi speriată mi se deapănă firul unei

**Florin
Bănescu,**
prozator,
traducător,
Arad

povestiri: îi „văd“ pe matrozi, în frunte cu al lor căpitan de vas, așezați în jurul unei mese pe care tronează o uriașă sticlă cu rom; marinarii beau direct din sticlă, rînd pe rînd („zarea lumii – ’ntunecînd“... – de unde a mai apărut și versul acesta?), în bistrou e un fum să-l tai cu cuțitul, careva scoate un pachet de cărți de joc soioase...

– Iar fumezi?, mă întrebă soția, de pe Sena răsună țipătul unei sirene de vapor (sau e semnalul unei „sirene de ceață“?). Care ceață? Povestirea din minte s-a risipit precum ceața învinsă de soare, întrebarea și sirena mă trezesc de tot, de pe punte răsună invitația pentru îmbarcare.

Zarea-i liberă, puntea strălucește de curățenie, un tinerel ne invită să alegem pliante frumos colorate, iau la repezeală unul pe care scrie „Les Vedettes du Pont-Neuf“. Titlul era în regulă, dar abia acasă voi constata că textul era tipărit în suedeză și japoneză. Nici o pagubă. Pliantele se ofereau gratuit, ca peste tot (muzee, castele, restaurante etc.).

Vasul se desprinde de cheu și Parisul... defilează pe ambele maluri, prin fața ochilor noștri. Trecem pe sub Pont Saint-Michel, iată Catedrala Notre-Dame (căreia i se redă albul strălucitor original), urmează alte poduri înainte de podul Austerlitz, vedeta face o voltă și o luăm de-a lungul celuiilalt mal, alte poduri aceleași ape..., salutăm Luvrul, pe malul opus muzeul d’Orsay, Pont Royal, podul Concorde, podul Alexandru al III-lea, podul Alma, profilul emblematic al Turnului Eiffel, alt pod și iată replica pariziană a Statuiei Libertății, și mai plutim destul până ajungem din nou la Pont-Neuf. La cei 9 euro cât a costat biletul, mai adaug câteva monede, plata voluntară pentru ghidul călătoriei, un student care face și el un ban. Călătoria însă face toți banii, ba chiar ceva în plus.

După drumul pe ape, un drum cu mașina spre rue de la Huchette. Spre seară vom merge la teatru. La teatrul cu același nume (de la orele 19⁰⁰, „La cantatrice chauve“, iar de la orele 20⁰⁰, „La leçon“ – să mai numesc autorul?).

Până la spectacol, căscăm ochii (și... gura) la localurile de pe renumita stradă: grecești, libaneze,

turcești, chinezești, japoneze, tailandeze, o „bucătărie universală“.

Strada e un furnicar. Turiști de toate națiile și culorile, francezi din provincie, țigani din România, cântăreți soliști, o fanfară întreagă, patroni de bistrouri, cafenele și restaurante care te trag de mânecă, plimbători de câini în lesă. Larmă.

La ora potrivită, coadă în fața teatrului. Intrăm. Sala e mică, 50 de scaune. Toate ocupate. Ca de obicei, de zeci de ani.

Nu voi vorbi aici despre teatrul lui Ionesco. Atmosfera, însă, este extraordinară. Între spectacole, rumoare. Ies unii, intră alții. Noi rămânem. Și un negru elegant, cu părul cărunt și guler tare. Eu și fiul meu am trage o țigară. Fumăm în culise. Laolaltă cu actorii. Unul din ei se duce la intrare să rupă biletele. Societarii teatrului fac totul.

Mi s-a mai împlinit un vis. Știam de teatrul acesta încă din adolescență. Și cât mi-am dorit să văd un spectacol acolo! Iată că am văzut. Două spectacole. Când ieșim, ne amestecăm iarăși în agitatul furnicar al străzii. După replicile auzite în teatru, numai vacarmul din jur lipsea. Am impresia că ascult un dialog absurd de proporții apocaliptice. Unde să găsești un refugiu? Prefer să-mi răsune în urechi doar replicile ionesciene. Așa că ne îndepărtăm de zgomotele străzii ajunse la paroxism.

Flanăm, o vreme, pe bulevarde mai pașnice. Cel puțin asta am fi vrut. Ți-ai găsit! Circulația vesperală a mașinilor devine infernală. Dacă se poate închipui un infern... disciplinat. Se poate. E incredibilă arta de a conduce a parizienilor. Mă refer la conducătorii automobilelor. Motocicliștii fac excepție. Există și diavoli nedisciplinați! La un semafor, opriți „pe roșu“, ne pomenim flancați de doi motocicliști echipați precum cosmonauții. Cobor geamul portierei și celui din dreapta mea îi arunc o replică de-a lui Ionesco. Tipul întoarce spre mine capul, nu-i văd chipul mascat de ochelarii enormi, fumurii, de sub casca-i strălucitoare. „Ce doriți, domnule?“ , mă întreabă în timp ce-și ambalează motorul care geme ca un rinocer rănit („rinocerii“ lui Ionesco?). „Merdel!“ , îi arunc eu

(asta-i de la mine!). Individul dispare făcând slalom printre mașini. Ducă-se!

Peste acoperișurile orașului cerul este brăzdat de fulgere. Nu vine furtuna. Sunt razele puternicului reflector de pe Tour Eiffel.

Destul de obosiți ne pregătim pentru cină. La „Chinezul din colț“. Patronul e chiar un chinez, volubil care se complică în politețuri orientale. Cina e un (alt) spectacol. Folosim bețișoarele tradiționale, spre încântarea chinezului care ne pândește de după... colț. Înțeleg că fiul meu e un obișnuit al localului. Drept care patronul ne sufocă de-a dreptul cu politețurile lui și cu sofisticate feluri de mâncăruri. Noroc că suntem ultimii clienți. Așa că părăsim micul restaurant conduși până la mașină de patron. Nu s-ar mai despărți de noi.

La hotel, directorul ne întreabă dacă am cinat. El ne aștepta cu masa pusă. Mulțumim pentru atenție și-i urăm noapte bună.

De la fereastra camerei privesc Sena și mă bucur de câte ori zăresc luminile de poziție ale câte unei ambarcațiuni. Călătoria continuă...

Lecturi paralele

Mircea M. Pop

Secvențe literare germane

Două cărți de și despre Cioran în Germania

Cu titlul *Cahiers 1957 – 1972*¹ au apărut la editura Suhrkamp din Frankfurt, cea care a publicat aproape toată opera filosofului român în Germania, într-o formă prescurtată, cele 34 de caiete găsite de Simone Boué după moartea lui Cioran.

După cum bine se știe, „Cahiers 1957-1972“ au fost tipărite inițial la Paris, la editura Gallimard, în 1997, pe 998 pagini, editate de Simone Boué, tovarășa de o viață a lui Cioran. Ea nu a avut însă prilejul de a se bucura de apariție, fiindcă s-a înecat în Atlantic cu puțin timp mai înainte.

Doi ani mai târziu, în 1999, apar în limba română în traducerea lui Emanoil Marcu și Vlad Russo, la „Humanitas“ în trei volume însumind aproape 1200

Mircea M. Pop,
eseist,
Heidelberg

¹ E. M. Cioran: *Cahiers 1957 – 1972*. Ausgewählt und aus dem Französischen übersetzt von Verena von der Heyden-Rynsch, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2001, 265p.

pagini (Vol. I Caietele 1957 –1965, 368 p., vol. II – 1966 –1968, 404 p., vol. III 1957 –1972, 408 p.).

Traducătoarea în germană Verna von der Heyden-Rynsch, a fost timp de douăzeci de ani prietenă cu Cioran și a ales paginile reprezentative (doar 250) pe baza următorului criteriu: prezentarea temelor fundamentale, ca de pildă filosofia germană și franceză, cafardul, mistica, muzica. La acestea se adaugă fragmente personale cu caracter anecdotic: despre insomnie, sănătate, călătorii, observații și întâlniri zilnice, care „*îl oglindesc pe omul Cioran în complexitatea și umorul său niciodată epuizabil*“ (Notiță editorială, p. 9)

De menționat că paginile nu sunt pagini de jurnal, ci schițe, notițe. Întîlnim anecdote, relatări ale întîlnirilor cu diferite persoane, portrete sau schițe mai mult sau mai puțin dure despre prieteni sau dușmani. Pentru Cioran au constituit aceste „Caiete“ materia primă pentru aforisme ori eseuri. Ele sunt interesante întrucît sunt neprelucrate, nefinisate. Ele ne dezvăluie un Cioran viu, gînditor și simțitor, care trece cu dezinvoltură de la una la alta, lăsîndu-ne să-l regăsim în propriul labirint.

„Caietele“ se citesc aproape pe nerăsuflăte și ne oferă un Cioran nou, care exersează în paralel pe mai multe planuri.

Cioran glosează inteligent pe marginea morții și vieții, credinței și necredinței, invidiei, îndoielii („*Îndoiala este începutul și probabil sfîrșitul filosofiei*“, p.189), ironiei („*Ironia este moartea metafizicii*“, p.185) și ni se dezvăluie fără menajamente: „*Cea mai importantă întîlnire a vieții mele: Bach. Apoi Dostoievski, apoi scepticii greci, apoi Budha...*“ (p. 191), „*Mi-am căutat salvarea în utopie și doar în apocalipsă am găsit puțină consolare*“ (p. 14), „*Paradisul pierdut – obsesia tuturor clipelor mele*“ (p.17).

Nu-l savurează pe Goethe, el „*rămîne pentru mine rece și apretat, cineva la care într-o clipă de disperare nu te poți îndrepta*“ (p.50), ci pe Kleist.

Și, în final, o recomandare de care ar trebui să țină seama oricare scriitor: „*Un scriitor în cel mai bun caz să nu publice decît o treime din ceea ce a scris*“ (p. 106).

Friedgard Thoma din Köln, profesoară de filosofie la liceu, în 1979, când a cunoscut opera lui Cioran, a fost de îndată încântată de arta acestuia de a reda cîntarea cîntărilor morții în briliantă aforistică. Interesul ei pentru Cioran se materializează, doi ani mai târziu, într-o scrisoare pentru el, trimisă prin editură (probabil Suhrkamp din Frankfurt), la care filosoful răspunde pe data de 6 februarie 1981. Corespondența continuă (ea îi trimite și poza), iar în săptămîna Paștelor, între 14 –16 aprilie, ea îl vizitează. Apoi corespondența, vizibil înteețită, este dublată de îndelungi apeluri telefonice, iar între 8 –10 mai vine Cioran la Köln.

Pe 17 iunie vine iarăși Friedgard la Paris, și Cioran i-a rezervat cameră la hotelul „Brésil“, unde a locuit Sigmund Freud în secolul al XIX-lea, și ea stă aici pînă pe data de 21 iunie. Profesoara de liceu Simone Boué, tovarășa de viață a lui Cioran, era din nou în localitatea ei natală, St. Gilles Croix de Vie, unde s-a înecat la doi ani după moartea lui Cioran. La „Pricope“ au sărbătorit ziua de naștere a lui Friedgard, și Cioran îi scrie pe un șervețel următorul text: „*Pour rien au monde elle n'eût renoncé à l'usage lyrique et vagabond de son extrême automne*», cuvintele pe care Colette le-a scris despre octogenara Marguerite Moreno și care dau și titlul cărții: *Pentru nimic în lume*² cu subtitlul „o dragoste al lui Cioran“ apărută la Bonn.

În Paris, tînăra doamnă cu înțeleptul filosof bătrîn fac plimbări în doi peste tot, Cioran, bun cunoscător al limbii germane, era bun ghid, locul său preferat fiind Jardin du Luxembourg. Tînăra doamnă, mama unui copil de 11 ani, divorțată, trăind cu un prieten, era îndrăgostită de filosofie, literatură, muzică și Paris.

Volumul de față e realizat pe bază de scrisori, ale lui Cioran sunt aproape toate redade integral, iar ale ei doar unele, altele fiind redat pe scurt conținutul, corespondența fiind însoțită de comentarii și explicații suplimentare. Ea scrie o mică însemnare realist-comică cu privire la camera de lucru a lui Cioran, care-i atrage

² Friedgard Thoma: *Um nichts in der Welt. Eine Liebe von Cioran*, Bonn: Weidle Verlag, 2001, 140 p.

simpatia lui Simone și care apare pe ultima pagină a volumașului „O discuție purtată de Gerd Bergfleth“, la o editură din Tübingen..

Pe data de 2 iulie 1981 îi scrie ea printre altele: „*Acolo unde „Tratatul“ dumneavoastră se apropie de filosofie îmi este îndepărtat. Dar minunat și unic în felul lui este acolo unde rupeți totul în bucăți cu înaltă poezie. Ați scris vreodată o poezie? Îmi pot imagina că ați pune în umbră toate poeziile lumii*“ (p. 61)

Vacanța de vară o petrec împreună La Soglio cu Simone, cu fostul ei soț, Günter Schulte, cu fiul lor, Leontin, cu fiica acestuia Clarissa (dintr-o altă căsătorie), cu prietenul ei Walter și fiul acestuia, Florian. În octombrie e invitat Cioran la Centrul cultural european de limbi din Köln, unde vine pentru două zile.

În 1982, în vacanța de Paști, cu puțin înainte de a 71 aniversare a zilei de naștere a lui Cioran, îl vizitează la Paris împreună cu pretenul ei Walter. Apoi Cioran călătorește mult: Lugano, Roma, Florența, Toledo. Friedgard are un nou prieten, pe Klaus, om de afaceri, cu care vine la Paris și-i invită pe Cioran și Simone în restaurante și baruri de lux.

Pe 18 octombrie 1983 îi scrie Cioran din Toledo pe o ilustrată: „*Să ne întoarcem înapoi la Paris e o prostie. Spania trebuia să fie patria mea*“ (p.104).

La 6 octombrie 1985 scrie Cioran de pe insula Corfu: „*Insula ne place, dar Atena a fost o deziluzie*“ (p. 108). La începutul lui februarie 1987 vine Cioran la Köln într-o vizită scurtă.

La 18 august 1987 îi scrie din Paris: „*În sfârșit, înțelepciunea. Nu mai fac planuri și nu mai scriu nimic. Cincisprezece cărți, cincisprezece cadavre – ajunge*“ (p.110).

La sfîșitul lui august 1988 se constată că Friedgard are cancer și ea urmează o jumătate de an de radiații și chemoterapie. În mai 1989 îi vizitează pe Simone și Cioran, iar în toamna aceluiași an îi scrie Cioran ultima scrisoare. În continuare va scrie Simone în franceză și el va adăuga ceva, cum face de pildă pe data de 3 decembrie 1990.

La a 80-a aniversare a lui Cioran, deci la 8 aprilie 1991, vine Friedgard din nou la Paris; la fel revelionul 1991 / 1992 îl petrec împreună.

La 19 octombrie 1992 iarăși vine Friedgard la Paris și se plimbă cu Cioran în Jardin du Luxembourg. Asistăm la un comic de situație când în cimitirul Montparnasse, unde Simone cumpăraseră locuri de veci pentru ei doi, Cioran își caută zadarnic numele pe piatra funerară.

La 5 martie 1993 a căzut Cioran în locuința sa, probabil împiedicându-se de vreun prag, a fost internat în spitalul „Cochin“ și operat la picior. Friedgard îl vizitează în spital. Apoi Cioran este internat în azilul de bătrâni „Broca“ și nu mai poate rosti propoziții întregi în germană dar nici în franceză. Pe data de 11 august 1993 scrie numai Simone. În vara lui 1994 Cioran nu o mai recunoaște pe Friedgard și e transportat cu căruciorul de Simone în parcul azilului.

Marie-France, fiica lui Ionesco, organizează în iunie 1995 înmormântarea în ritual ortodox.

Simone își cumpără o mașină electrică de scris și dactilografiază cele 1000 de pagini din „Cahiers“ dar se înecă în Atlantic, în stațiunea Vendée, cu puțin înainte de apariția lor.

„Povestea“ este relatată de o tinăără admiratoare. Interesant ar fi fost să o putem compara cu relatarea lui Cioran (păcat că și-a întrerupt, în 1972, les „Cahiers“!)

Pentru multele, interesante și inedite informații aduse, această carte merită cu prisosință să fie tradusă.

Un document istoric

*Clepsidra cu bolovani*³ cu subtitlul „Lucrători silnici evrei în România 1940 –1944“, semnată de Andrei Voinea și de către János Kovács, a apărut, în 1999 la

³ Andrei Voinea: *Sanduhr aus Steinen*. Jüdische Zwangsarbeiter in Rumänien 1940 –1944. Aus dem Rumänischen von Dr. med. Mirjam Bercovici-Korber; William Totok: *Der revisionistische Diskurs*. Herausgegeben von Erhard Roy Wiehn, Konstanz: Hartung-Gorre Verlag, 2000, 153 p.

editura „Hasefer“ în București. Textul tradus în germană de dr. Mirijam Bercovici-Korber din București a fost scurtaț, acolo unde se putea renunța la anumite pasaje pentru cititorii germani.

Profesorul dr. Erhard Roy Wiehn, îngrijitorul ediției, în studiul **Despre Shoah în România** arată că printr-o decizie a regimului român din 9 iulie 1940 au fost concediați evreii din serviciul public iar la 16 octombrie 1940 apare legea depozedării și „românizării“. Între 22-23 ianuarie 1941 are loc un pogrom sîngeros la București, iar la 29 iulie 1941 la Iași. La 13 octombrie 1941 populația evreiască a fost deportată în Bucovina de Sud și Transnistria.

Feroce acțiuni antievreiești au loc în Basarabia și Bucovina după recuperarea acestor ținuturi de către români. În ținutul Odessa și Golta au omorît românii 150.000 de evrei autohtoni.

Textul propriu-zis însumează 64 de pagini (pp.23-85). La 11 august 1941, autorul participă la construirea unei șosele pentru armată la Vârciorog. Apoi la linia ferată la Cănepiști, la începutul lui februarie 1943 între Turda-Abrud la încărcat bolovani, în noiembrie 1943 pe șantierul Mintia-Deva, iar mai tîrziu la Timișul de Sus. La jumătatea lunii iunie 1944 sunt duși la Suraia, în Moldova, spre a săpa șanțuri de legătură între buncăre. Au fost cazați la cetățeni, în case de lemn. Iar la 17 august 1944 li se spune că sunt liberi.

În loc de postfață este inserat un al doilea material, **Discursul revizionist** (pp. 91-117) semnat de șvabul Willim Totok (născut la 21 aprilie 1951 în Comloșu-Mare), din 1987 cu domiciliul în Berlin. Sub acest generic, „Discursul revizionist“, a susținut autorul un ciclu de emisiuni la postul de radio Deutsche Welle. W. Totok este bine documentat asupra activității legionarilor din România și realizează o sinteză a încercărilor de reabilitare a lui Antonescu și a foștilor săi miniștri. Citează și comentează disputele din presa română și străină. Încercările de reabilitare ale lui Antonescu s-au lovit în două rînduri (și în timpul primei președinții a lui Iliescu și în cea a lui Constantinescu) de scrisori de protest adresate președintelui respectiv, semnate de senatorii americani Christopher Smith și Alfons d'Amato.

Cînd unei străzi din Timișoara i se dă numele lui Antonescu, Markus Meckel, deputat la Camera federală (SPD), îi scrie primarului Gheorghe Ciuhandu că Timișoara a denumit unele străzi „după personalități antidemocratice”. În acest context arată că „o stradă a fost denumită după aliatul apropiat al lui Hitler, generalul Antonescu”. Meckel crede că aceasta este „foarte problematică” și îi „roagă” pe primar și consiliul municipal „să mediteze pe marginea hotărîrii” deoarece „În preajma intenției apropiatelor tratative cu Uniunea Europeană ar putea fi acest apel pozitiv pe o tradiție antidemocratică un fals semnal” (p.113)

Scrisoarea – arată Totok – a fost transmisă la postul de radio Europa Liberă, la 10 ianuarie 2000, dar trecută sub tăcere de presa din țară.

În continuare, urmează o **Bibliografie selectivă** (pp. 118 – 132), incluzînd 265 de lucrări cu caracter general despre evrei, în majoritate în limba română, apoi o **Bibliografie aleasă** (pp.135-138) cu 77 lucrări despre evrei, majoritatea în germană, citeva în franceză și engleză și una în română (I. Maleru: **Vei mai scăpa de aici.** Jurnalul unei fetei deportate în Transnistria, Yad Vashem, 1980)

În încheiere, sunt prezentate pe 9 pagini titlurile cărților despre *Shoah & Judaica* (120 la număr) apărute la editura Hartung-Gorre din Konstanz.

Aceste liste bibliografice vin în sprijinul cercetătorului acestei complexe problematice.

Un nou roman de Mircea Eliade în germană

La Insel Verlag din Frankfurt am Main a apărut anul trecut, romanul lui Eliade, *Isabel și apele diavolului*⁴. De menționat că acesta este primul roman al lui Mircea Eliade și că a apărut în 1930 (cînd autorul

⁴ Mircea Eliade: *Isabelle und die Wasser des Teufels*. Roman. Aus dem Rumänischen von Richard Reschika, Frankfurt am Main und Leipzig: Insel Verlag, 2001, 221p.

avea doar 23 de ani), a fost re-publicat în 1993, iar în 1999 a fost publicat în franceză, la Paris, la l'Herne et Librairie Arthème Fayard.

Traducătorul ediției germane este sasul Richard Reschika, originar din România. El s-a născut în 1962, la Brașov, și a studiat germanistica, istoria artei și filosofia la Freiburg și Heidelberg. R. Reschika trăiește în Freiburg și a mai tradus din Eliade: *Huliganii* (1993) și *Lumina ce se stinge* (1995) (cu titlul în germană schimbat, *Bibliotecarul posedat*) și a mai realizat și o monografie Eliade, publicată în 1997, cu titlul *Introducere Mircea Eliade*, la Junius Verlag din Hamburg.

Mai puțin cunoscut decât celelalte romane, *Isabel și apele diavolului* are 12 capitole și un epilog, este scris la persoana I, fiind o amplă confesiune a doctorului, un tânăr de 25 de ani, personajul principal, aflat în India spre a-și aprofunda cunoștințele despre această țară. Este un roman țesut din mitologie și sexualitate. Eroul povestitor se simte un artist ratat, care în loc să-și reverse energia în opere de artă, o revarsă în emoții și plăceri. Dotat cu o capacitate de atragere și influențare neobișnuită, reușește să-l determine pe Tom, fiul gazdei Axon, să călătorească spre a cunoaște lumea și a se îmbogăți. Tânărul institutor de 19 ani fuge de acasă la Manila, urmînd ca de acolo să ajungă în America. O influență nefastă are eroul și asupra celor trei fiice ale gazdei, Lilian, Isabelle și Verna, culminînd cu pierderea fecioriei Isabellei, de 16 ani, care i se dă soldatului Algie. Deși înainte a respins propunerea mamei, doamna Axon, de a se căsători cu Isabelle, o face după întîmplarea cu Axon, doar spre a afla de ce i s-a dat Isabelle soldatului. De-abia la nașterea copilului aceuia, ea îi dă de înțeles că de fapt lui, doctorului, cel care a trezit în ea cîndva instinctele, i s-a dat atunci. «*Ție m-am dăruit atunci*» (p.214). După aceea ea moare, dar el merită să trăiască acum, cînd are un fiu și simte «*că este al meu!*» (p.215).

„*Isabelle și apele diavolului... este comparat cu D'Annunzio, Huysmans și André Gide. Chiar în această operă timpurie este dezvoltată „tema trăiristă“ a*

renumitului romancier și cercetător al religiilor Eliade: pătrunderea fantasticului în cotidian, a iraționalului în rațional, lupta demonicului cu sacrul“, se notează pe supracoperta interioară a cărții, iar pe supracopertă scrie: „*Povestea unui tânăr între cunoașterea de sine și autodistrugere...*“

De menționat că, deși romanul este îndeajuns de dificil, Richard Reschika izbutește să ne ofere o traducere impecabilă. De remarcat, apoi, cele cinci pagini de „Note ale traducătorului“, în care sunt explicate pentru cititor o serie de noțiuni și denumiri din carte.

Un debut promițător

Cătălin Dorian Florescu s-a născut în 1967 la Timișoara. În 1976 face împreună cu tatăl său o călătorie în Italia și America, revin, iar în 1982 emigrează împreună cu ambii părinți. A studiat psihologia și lucrează acum ca psiholog în Elveția, la Zürich, unde i-a apărut și primul roman, *Epoca minunilor*⁵.

Scris la persoana întâi, romanul este o amplă confesiune făcută din perspectiva unui copil și este constituit din mai multe părți inegale: „Roșu“, „Cu tata la drum“, „America“, „Reîntoarcerea și „Despărțirea“, însoțite de câte un succint prolog și epilog. Copilul poartă pantof ortopedic la piciorul drept din cauza unei atrofieri a musculaturii, boală numită „Charcot-Marie“, fapt pentru care obține aprobarea unei consultații medicale în străinătate. Din Italia, unde au fost la Roma la o familie numeroasă și ospitalieră, merg în America, la un fost vecin, Toni, care decăzuse moral, devenise alcoolic și-și bătea fără motiv nevasta. Intervenția chirurgicală făcută acolo este fără rezultatele așteptate. Dezamăgit de confruntarea cu realitatea periferiei americane din Brooklyn, tatăl, inginer român care se săturase de spălatul vaselor

⁵ Cătălin Dorian Florescu: *Wunderzeit*. Roman, Zürich: Pendo Verlag, 2001, 284 p.

într-o cârciumă abjectă, decide reîntoarcerea. Apoi vor aștepta trei ani și jumătate până când, prin punerea în funcționare a mecanismului românesc de pile și relații, vor reuși să plece toți trei cu mașina în Italia, cu copilul la tratament.

Sunt redată în carte întâmplări din viața tatălui, povestite de acesta, viața de bloc din Timișoara cu toate mizeriile ei cauzate de politica falimentară a tovarășului de sus (cum se exprimă autorul), cutremurul din martie 1977 și consecințele sale, aspecte din viața școlii, dragostea adolescentină a eroului și primul eșec.

Întâlnim însă și două inadvertențe: în Italia e redată dragostea dintre Antonia și Alfonso (p. 88), pentru ca mai apoi aceiași doi să fie Antonia și Massimo (p. 141), iar Cătălin din „Luceafărul“ lui Eminescu devine Alin (p. 268).

Adesea avem de-a face cu un ton șugubăț. Cartea este scrisă în germană și este interesantă pentru cititorul din Vest pentru că lumea prezentată (de acasă, din Italia sau America) este văzută cu ochii copilului din Est, deci într-o optică nouă. Pe deasupra, copilul – narator e handicapat, deci posedă o sensibilitate ieșită din comun. Autorul are vocația amănuntului și romanul său se înscrie ca tematică și ca mod de realizare epică alături de cel al bucureștenei Aglae Veteranyi, *Când fierbe copilul în mămăligă*, și ea stabilită tot în Elveția, iar prin caracterul picaresc al acțiunii duce cu gândul la *Hotel Europa*, celebrul roman al lui Dumitru Țepeneag.

„Florescu, un narator înzestrat, însuflețește cu vorba de spirit și ironia subtilă lumea magică a copilăriei și povestește cu mare sensibilitate despre dificila căutare a identității.

Epoca minunilor este un roman de debut demn de luat în seamă, bogat în întâmplări, plin de farmec și atmosferă, emoționant și spiritual totodată“, se notează pe supracoperta interioară a cărții.

Cultura și literatura română în centrul atenției în Germania

În cadrul Institutului de romanistică a Universității Humboldt din Berlin a avut loc o sesiune de comunicări științifice cu tema „Transformare și dialog“, la sfârșitul anului 2000, la zece ani de la evenimentele transformazionale din decembrie 1989.

La sesiune s-au prezentat 27 de comunicări științifice publicate în volum, cu titlul *În dialog: cultura și literatura română*⁶ incluse în trei secțiuni: I: **Iluzii și utopii** (2), II. **Specific național și străin** (18) și III. **Mijloc de căutare și reconstrucție a unei identități** (7), scrise de doisprezece autori români și cincisprezece germani. Dintre români unsprezece au fost din București și doar unul din Iași (nimeni din Cluj sau alte centre universitare din țară).

Referatele cu tematică literară au pus în dezbatere diversitatea introspecțiunii în mărturii ca autobiografii, memorii, jurnale și tematizează în primul rând reflecțiile despre identitate. Alte comunicări sunt dedicate aspectelor lingvistice și comunicative ale discursului cultural.

Dietmar Müller (Berlin) în „Mihai Eminescu despre identitate și alteritate. O contribuție asupra construcției discursive a identității naționale în România“ se referă la presa politică și la ideile progade de Eminescu în cadrul acesteia.

Uneori se fac chiar paralele, ca în studiul „A fi politicos sau nu? Comportament prin vorbire și reflecție în două spații culturale cu caracteristici diferite“ al Doinei Sandu (București), care se referă la modul de adresare în mediul universitar german și român, uitând însă că româna are în plus formula semipoliticoasă, de compromis, **dumneata**, pe care profesorii o folosesc (cel puțin în alte centre universitare din țară) când li se adresează studenților.

⁶ *Im Dialog: rumänische Kultur und Literatur*. Hrsg. von Mircea Anghelescu und Larisa Schippel, Leipzig: Univeristät-Verlag, 2000, 273 p.

Michèle Mattusch (Berlin) în „Construcția identității ieri și azi – istorii ale lecturii în romanul lui Mihail Sebastian De două mii de ani“ urmărește întrebările puse de roman și care au dus la devalorizarea sa literară, în prima parte, iar în partea a doua va prezenta o lectură nouă a romanului. Ea citește romanul în lumina a trei puncte: propriul proiect scris, controversa cu ceilalți și noua scriere simbolică. Umbra unui plop întunecă copilăria eroului. Apare simbolul copacului ca puritate, odihnindu-se în sine însuși, odihnindu-se vegetal, existență fixată în pământ. Mai reține metafora casei pentru soare construită de erou la sfârșit.

O lectură interesantă apare și în studiul „Într-un orizont al așteptărilor divergente: noul jurnal al lui Radu Petrescu“ de Ilina Gregori (Berlin). E vorba de „Catalogul mișărilor mele zilnice“ din perioada 1946-1951 și 1954-1956. Doi factori avantajează recepționarea cărții: a) noua evaluare a discursului literar și împingerea interesului lecturii de la tradiționalul centru al sistemului speciei la fosta sa periferie și b) modificările privind considerarea noii istorii a literaturii române.

Este meritul Larisei Schippel de a fi tradus nouă dintre comunicările românilor în germană.

Prozele despre Bulgaria ale unui șvab bănățean

Ernest Wichner, poet, traducător și prozator, născut în 1952 la Zăbrani /Arad și stabilit din 1975 în Berlin, publică, în 1988, la editura „Suhrkamp“ din Frankfurt, volumul de versuri *Steinsuppe / Supă de piatră* și, anul trecut, la editura „Wunderhorn“ (Cornul fermecat) din Heidelberg, volumul de proză scurtă *Alte fotografii. Povestiri*⁷ în cadrul colecției „Călătorie germană la Plovdiv“ editată de Hans Thill.

⁷ Ernest Wichner: *Alte Bilder. Geschichten*, Heidelberg: Verlag Das Wunderhorn, 2001, 50 p.

Volumul de proză însumează patru texte de dimensiuni diferite, de la două (*O excursie de vacanță*) la optsprezece pagini (*Voci, ani*).

Prima, *Născut pentru metropolă*, descrie o călătorie cu trenul la Plovdiv, văzută din perspectiva lui Petkov, copil de trei ani.

Momentul regelui prezintă un eveniment neobișnuit din 1905, când studenți români din Dobrogea și bulgari din Cadrilater construiesc în doar câteva luni centrul civic din Europolis, capitala noului stat Euxenia, al cărui rege urma să fie scriitorul Balbanov.

Voci, ani este proza cea mai interesantă, construită din intervențiile (monologurile) a șase din opt surori din Plovdiv. Apar doar inițialele numelor și cuprinde câteva decenii. Fiecare voce cu fiecare intervenție se referă la cele două surori plecate în Italia și aduce ceva nou.

«Vocile» par cele ale unui cor tragic, care relatează despre război, bombardamente și nedreptățile care au urmat imediat după aceea .

O excursie de vacanță redă jocul hazardului: un profesor universitar de literatură din Sofia, proaspăt pensionat, renunță la călătoria cu un autobuz în care nu mai erau locuri și află a doua zi din presă că într-o curbă autobuzul s-a răsturnat și toți călătorii au murit, dar pleacă tot a doua zi și moare în drum dela stația de autobuz spre hotel, din cauza unui atac de cord.

Ultimele două proze stau sub semnul tragicului.

Autorul oferă spre lectură interesante texte, prin diversitate.

Lucian Suciu

„Timp și destin“*

Vasile Man, cunoscută prezență în lumea Aradului în dublă ipostază (una completându-se pe alta!), de profesor și poet, autor a mai multor cărți (dialoguri, poeme) apare cu o nouă carte de versuri intitulată *Timp și destin*. Cartea se vrea parcă o „recapitulare“ a aparițiilor poetice de pînă acum. Versuri clare, limpezi, avînd ambiția de a concura parcă cu niște cristale într-un raft luminat de etajeră sau poate cu lumina unei dimineți. Îi sunt desigur permise toate aceste doleanțe poeticești, pentru că lucrurile, gîndurile bune nu pot decît să ducă la bine și să mai înalțe starea lumii și a omului. Cartea este structurată în cîteva cicluri aparținînd unor ani de experiențe, dar, în ansamblu, este un întreg cu puține abateri de la ideile centrale, concentrate în „familie“, „prieteni“, „viață“, „Divinitate“. Accentul în această experiență (adesea) amară a vieții (cum era de așteptat) se pune pe partea combativă, pe pozitivitatea luptei sale în fața acestei existențe. Salvarea constă mai ales în Poezie.

Lucian Suciu,
poet, Arad

Răsfoind paginile cărții întîlnim texte limpezi, curățate de un eventual balast sau zgură de prisos pentru această formă de exprimare.

*Vasile Man, *Timp și destin*, Editura Gutenberg, Arad, 2002

„Părinții se duc, / demn și tăcut, / în liniștea cea mare, ... // Numai copiii / nu înțeleg, la timp, / bucuria de a fi împreună // Cît suntem în lumină!“ (*Părinții* p. 36) sau: „Nu doar duminica / să fim mai buni, / Nu doar duminica / să ne învingă lacrimile iertării, // Nu doar duminica / să fim noi înșine...“ (*Nu doar duminica*, p. 42) sau: „Cum putea opri / furia apelor / care ne inundă / pământul și casa? // Cum putem opri / focul / care ne arde din temelii / agoniseala de o viață? / Dacă nu putem opri / minciuna și ura, / desfrîul și înjurătura!“ (*Primăvara, 2000*, p. 61).

Pe marginea unor poeme*

O plachetă constînd din „12 +1“ micropoeme, 13 foi detașate, tipărite cu o ilustrație repetitivă, totul într-o casetă, cam în aceasta constă prezenta colecție de micropoeme *Clopote de cretă* aparținînd lui Marc Orheianu.

Un fel de „manuscris într-o sticlă“, mesaje ale unei singurătăți, lansate poate în cuprinsul larg al unei mări, unor alte suflete, poate la fel de singuratece...

Există în aceste micropoeme, se poate simți, „citi“ în stările lor, o chemare religioasă, o îndrăzneală de a o aborda, nu departe de lupte interioare, căderi, sușuri plătite prin sacrificiu interior, ceva mai neobișnuit în lumea spirituală, mai „căldicică“ de astăzi.

„Greierile cîntă / lacrimile / fără cauze“ (p. 2)

„Soarele negru / în lacrimi / ce frumusețe!“ (p. 3)

„Fără să vadă / orbul / plînge cu lacrimi“ (p. 6)

„Fără să vrea / melcul cu mine / urcă Golgota“ (p.7)

* Marc Orheianu, *Clopote de cretă*, Biblioteca Județeană Paul Iorgovici, Reșița, Seria Liliput, Nr. 7 bis, 1996

Desigur se cere meditat mult la cele câteva poeme de acest gen. Te poți umple de trăiri, concentrate în cele doar câteva poeme inserate în volum.

...Stări, ce stîrnesc la rîndul lor, profunzimea proprie, amintiri, multe lucruri ce păreau poate demult uitate acolo, și care, printr-o operație ciudată, revin...

*Profunzime și lirism**

În ciuda cutremurelor, neajunsurilor, problemelor cu care se confruntă poate o omenire întregă, de la bietul sărman cîntînd la muzicuță pentru un ban în tramvai pînă la reprezentanții luxului și ai bogăției materiale, poetul, artistul în general pare mereu proaspăt în căutările lui, mereu nevindecat adesea de melancolie...

Discursul poetic al autorului pare, pe alocuri, un fel de monolog cu sine însuși, altelei descrie în propriile stări, teme, de la copilărie, la iubită, Dumnezeu... Virgil Diaconu surprinde, nu atît prin tematica aleasă cu care poeții, artiștii ne-au cam obișnuit de o eternitate cît o viață de poet, cît prin felul original al prezentării. Citim adesea, în aceste poeme, profunzimi în care rămînem multă vreme.

„Doamne, care cu depărtarea Ta mă atingi uneori/ întoarce în casa mea Bucuria!/ Pe ea, care s-a îndepărtat de mine, de la o vreme./ De o bună bucată de vreme, parcă dintotdeauna) (*Călăuzește-mă Doamne*, p. 49)

Adesea, poeziile par foarte aproape de fiorul Psalmilor, dar poetul nu se sfiește să descrie imaterialitatea trupului iubitei precum un halou de lumină, iar concentrarea versului spre astfel de imagineri

* Virgil Diaconu, *Opium*, Editura Paralela 45

(deși în general sunt și multe poeme cu suflu lung) rețin atenția și ele ca și cum imaginile închipuite de poezie par aproape o străluminare îngerească. Rețin din poemul *Ea strălucește*: „Ea strălucește și nu știe că strălucește./ Ea vorbește întotdeauna despre altceva,/ din propria lumină se retrage./ N-ai s-o privești cu privirea, cu cerul, nu./ (...) / Până și din propriul ei trup am văzut-o plecînd“ (...)

Florin Bănescu

„Noroiiu greu al prozei“

„Sînt nevoia să spun *altfel* ceea ce port în ființă“, declara Valeriu Stancu.

Să fie (doar) aceasta explicația că un poet certamente înzestrat cu alese virtuți, unul care s-a bucurat de numeroase izbânzi pe tărâmul liric, având și satisfacția unor traduceri ale versurilor sale peste hotarele limbii noastre, scrie (și) romane?

Mai spunea Valeriu Stancu, poetul cu un statut privilegiat, că, uneori, „straiul poeziei devine strâmt și începe să pocnească pe la cusături“. Justificându-și migrarea, firească, spre „noroiiu greu al prozei“.

Nu prea cred în „eticheta“ de „proză a poezilor“, cum, de altfel, nu cred în multe din etichetările care îngheață anumite forme de exprimare literară. Astăzi, mai cu seamă. Literatura este un teritoriu spiritual liber, care nu poate fi... parcelat, divizat, subdivizat, în care te miri ce divizări să poată fi înregimentate sub câte un drapel aparte. Fiecare creator, în consecință, are nu numai puțința de a-și alege genul literar în care să se exprime, ci, acesta, oricare ar fi el, „simte“ genul pe măsura-i.

Despre o carte a lui Valeriu Stancu încerc să vorbesc, a prozatorului care scrie excelente romane și nu a poetului care scrie și proză.

*Valeriu Stancu, *Conspirația vagabonzilor*, Editura Cronica, 2001

I-am citit cu înfrigurare romanul „Pelerinul de cenușă“ și l-am comentat cu entuziasm. Acum i-am citit „Conspirația vagabonzilor“ , la prima vedere romanul unui roman (poftim de vezi, altă... etichetă!). Dar, din fericire, este mai mult decât atât.

Cartea aceasta am primit-o în timpul unui festival literar desfășurat la Deva. Într-o primă noapte, cu toată oboseala acumulată, m-am repezit asupra textului și am citit, pe nerăsuflete, câteva zeci bune de pagini. Mărturisesc, că după această repede citire m-au încercat oarece emoții. Pentru romancierul de forță pe care-l cunoscusem prin romanul său „Pelerinul...“. Mă derutase „tehnica“ citării unor manuscrise (ca text oarecum paralel) și mi-am spus, am mai văzut așa ceva, manuscrise „găsite întâmplător“ (chiar dacă, de data aceasta, păstrate de un amic al personajului principal), un truc, un artificiu, până la urmă, folosit ca pretext pentru o desfășurare epică. Și totuși, ceva era **altfel**. Simțind asta am încetat lectura... hotelieră, preferând reluarea ei în liniștea nopților de acasă. De la capăt. Și n-am mai lăsat cartea din mâini.

Mă încerca o senzație ciudată. Citeam un **altfel** de „Pelerin...“. Deși datele nu se schimbau.

Vocea naratorului se împletea cu vocea autorului, narațiunea curgea aidoma unui râu majestuos, cu ape adânci, cu involburări neașteptate, cu resfirări pe mai multe albi care se readunau într-una singură, cu înșelătoare stavile reprezentate de paginile manuscrisului pomenit ori cu de mirare inserturi, eseuri, pamflete, povestiri (părelnic independente), versuri care, toate, în loc să fragmenteze textul de bază îi dădea noi înțelesuri, integrându-se... fiziologic, așa spune, în fluxul narațiunii. Fiindcă, în fond acesta este romanul „Conspirația...“, o lungă confesiune a eroului său. Acesta „povestește“ propriul roman în fața unui posibil editor. Posibil, nu și unul oarecare. Editorul este un mare prozator care, ca să vezi, știe să-i asculte și pe alții. Cu înțelegere calmă, multă vreme, cu uimiri rare, explozive, cu o curiozitate nedisimulată (și cu o șiretenie... înțelept – țărănească), vrăjit (fără să ascundă asta) de magia textului (fie el

și povestit), cu mimări ale unor spaime datorită durtății exprimării personajului (nu fără a exclama interogativ: „ – Aoleu, cine-mi ești, cine-mi ești, băiete! Și tot ce mi-ai povestit nouă ai avut curajul să treci și pe hârtie?), cerând întruna depănarea firului: „ – Ei și cum fu mai departe? Ia zi, că parcă am fi în 1001 de nopți“. Personajul – autor numit (în roman) Radu Șendrea răspunde: „ – Cum să fie, domnule Praid?! Toate după rânduiala lor!“.

Și chiar urmează „rânduiala“ lui Valeriu Stancu. Până a vorbi despre ea, să menționăm că domnul Praid este, nici mai mult nici mai puțin decât Marin Preda. În legătură cu acesta întâlnim și o scenă halucinantă, trăită de Șendrea într-un closet înghețat și băntuit de vântoase, admirând pagini de revistă lipite de proprietarul numitului loc pe fața dinlăuntru a ușii, pagini de pe care îl privesc chipurile lui Nicolae Ceaușescu și Marin Preda. Prilej de amintire a unui episod spectaculos din „Pelerinul...“, în care un ins fură o privată, cărând-o în spate cu tot cu ocupantul ei. Să mai spunem că locul cu pricina, are semnificații evident simbolice, derizoriu și mizeria acestuia contrastând cu larva unor nuntași, dar și cu intențiile personajului principal – se retrăsese în gospodăria unui medic bătrân, dintr-o comună oarecare, pentru a-și scrie romanul. Cele câteva sute de pagini, mereu rescrise, distruse, rătăcite prin sertare, eroul principal fiind întruna ispitit de gândul renunțării, nu numai la scrierea romanului ci și la viață. După pilda mândrului boier de viță veche, poliglotului, înțeleptului Haralambie Șendrea. Mănat la sinucidere de tot ceea ce a însemnat pentru el (și pentru țară) comunismul.

Romanul lui Valeriu Stancu „povestește“ (cu pofta și harul moldovenilor) viața personajului principal Radu Șendrea, de la copilăria acestuia, trecând prin perioada adolescență a formării unui caracter și ajungând la maturitatea înțelegerii lumii în care rătăcește, se zbate, luptă pentru supraviețuirea principiilor sale. O viață supusă privațiunilor de tot felul care-l împing spre periferia unei societăți haotice. De „familie bună“, n-a avut timp să se bucure de avantajele la care ar fi avut dreptul, ca și cei din familie,

mama – la un al doilea mariaj nefericit prin decăderea din rangul social, tatăl – umil în modestia-i funcționarească, unchii – pieriți în război, bunicul – deposedat de toate bunurile materiale și spirituale, alte personaje care orbecăie în negura adusă de comuniști. Din „noroii cel greu“ romancierul plămădește un univers fabulos (dar nu din „noroii“ s-au plămădit toate cele, Atotputernicul făcându-l în cele din urmă pe om?!), o construcție solidă, bine așezată pe temeliiile ei, un teritoriu care poartă toate datele dăruite, generos, de autor, în lungul căruia curge, năvalnic, spuneam, fluxul narațiunii. Soliditate și curgere? De ce nu.

Valeriu Stancu are un stil al său, mai dificil de încadrat în „tipare“, alternând depănarea firului de poveste cu opriri părelnice, momente în care înalță, folosind mijloacele și câștigurile prozei moderne, ciudate alcătuirii epice, rotunzind, acestea, romanul (și acesta unul ieșit din comunul genului). Ba chiar sunt folosite și elemente din recuzita postmodernismului.

Departate de a fi un meta-text, însemnările, eseurile și articolele lui Radu Șendrea, prin valoarea și importanța ideilor vehiculate se scufundă adânc în... noroii primordial al textului.

Aici trebuie să atrag atenția asupra durității limbajului, mai cu seamă în „pamfletele“, vitriolant-acuzatoare la adresa stărilor social – politice de astăzi, cu referiri necruțătoare la potențații zilei. Ceea ce explică de ce a așteptat romancierul 20 de ani ca să-și vadă „Pelerinul...“ tipărit – curajul costă! (romanul ar fi fost, apărut atunci, imediat după scrierea lui, cel mai acuzator text literar al comunismului). Dar cât s-au schimbat lucrurile? Într-un dialog cu Ismail Kadare, susținut pe malurile de basm ale Meuzei, Valeriu Stancu îi înțelege mai bine pe... români: aceștia „nu învață nimic din pildele și lecțiile pline de suferință ale istoriei. Dovada? Readucerea prin vot la putere a comuniștilor în ambele state de pe malurile Prutului“. Concluzie trasă după o discuție cu un scriitor francez de origine albaneză!

Valeriu Stancu realizează și o „proză de atmosferă“ (bată-le vina de etichete!) – tensiunea cărții crește

amenințător în momentele cheie, stările premonitории ale personajelor sunt magistral descrise, iar două „povestiri“, „Crocodilul“ și „Chipul“, scrise în registru fantastic sunt năucitoare. Dacă voi alcătui vreodată o antologie a prozei fantastice universale, voi așeza la loc de cinste aceste texte. Ce să mai spun despre galeria personajelor cărții. Figura statuară a bătrânului boier, contrastând cu micimea unor personaje cenușii, portretul moral al lui Radu Șendrea alte personaje bizare, unele grotești, altele mișunând în umbră și la periferia lumii creată de Valeriu Stancu.

O lume în continuă devenire, „Conspirația vagabonzilor“ fiind doar cartea întâi dintr-un formidabil ciclu romanesc.

Petru M. Haș

Mica serenadă

Una dintre cărțile elegante apărute în ultimele luni este antologia lirică, în ediție bilingvă (română și germană), *Invocații și alte micropoeme* (Anrufungen und andere mikroepoeme) a poetului Mircea M. Pop. Antologia apare în colecția „Orfeu“ a Editurii România Press.

Mircea M. Pop este un condei bine cunoscut în lirica de vest a României. După ce s-a exilat în Germania, amploarea activității sale literare a fost în creștere. Din 1990 el se manifestă rodnic atât în spațiul german, cât și în spațiul literar românesc, prin colaborări constante la diverse reviste literare și de cultură, îndeosebi la revista „Arca“, și prin editarea unei culegeri de versuri.

Acest talentat poet scrie regulat, după cum adevăratul practicant al religiei frecventează biserica. El are un respect deosebit pentru poezie și acordă poetului un statut de o demnitate aparte.

Unitatea de stil este prima trăsătură ce justifică această antologie. Regăsim aproape peste tot în micropoemele lui Mircea M. Pop un anume echilibru al emoției lirice, echilibru care asigură poetului un control nedezmintit asupra respirației versului, asupra stilului.

Micropoemele sunt serii scurte de invocații adresate persoanei iubite. Serii în care se configurează structura

sufletească a adoratorului, cu o discreție care tinde la abstracțiune. Am spus adoratorului deoarece erosul acestor versuri se manifestă sub forma adorației pentru o feminitate misterioasă, ale cărei atribute nu se manifestă, se subînțeleg doar, dar care exercită o reală magie, chiar și absentă. Elixirul magic pe care i-l cere poetul, torturat de ideea ipoteticei plecări a Beatricei, Laurei sale etc., cum vreți s-o numiți, este „nostalgia”: „să-mi lași în dar / nostalgia“ (*Invocații*). Altfel, figurile acestui gen de eros sunt absolut ingenue, cărturărești. Poetul vrea să citească „inima“ Doamnei inimii sale: „ca pe o carte de preț“. Dar și *Kama Sutra*, în fond, e socotită de multă lume a fi carte de preț. De alții – deochiată.

De-ar fi să credem în patria interpretării simbolice a termenilor poetici, am descoperi elemente palpabile, concrete, în *Alternativă*, unde este invocat jocul „de-a șoarecele și pisica“. În limbajul cotidian pisica are conotații sexuale evidente pe care spontaneitatea expresivă a limbii populare le pune adesea în operă sub efigia carnavalescului, a risului popular. Sugestia este fie a îngurgitării nevinovatei rozătoare de către pisică (act eminent erotic), fie a actului prin care șoarecele, stresat de terifianta felină își află bucuria salvării într-o gaură providențială. Thanatos și Eros, în fond, sunt eternii protagoniști ai jocului vieții. Cert este că în versurile lui Mircea M. Pop două lumi diferite se conturează pînă la ilustrarea atracției contrariilor: „Pe un mal – eu/ pe celălalt – tu/ între noi – riul/ care curge liniștit/ ca seninul zilei/ înspre întunericul nopții“. Observația că persoanei întii singular i se conferă prioritar versul prim este argumentul unui ego bine consolidat.

Scriind despre un subiect delicat cum este *eternitatea*, poetul nu ezită să pună semnul egalității între suflet și trup, între tristețe și diabet. Ambele, aceste două articole, considerate incurabile, îți dau focul verde spre Drumul Bodrogului sau spre Strada Poetului.

Autorul *Invocațiilor* este amator de contribuții și permutări lexicale la vedere, un ludic melancolic, fermecat de viziunea metamorfozelor anodine: „Ce

poate face gerul/ pentru o foaie de hîrtie/ – indiferent de ce culoare –/ o poate albi./ / Ce poate face o bucată mototolită de hîrtie/ pentru iarnă?/ probabil să devină un pumn de zăpadă/ pe negrul pămînt“ (*Similitudine*).

Există în antologia de față și o întregă didactică și pedagogie a poeziei, o sociologie lirică, nu numai a scrisului, ci și a cititului. Poetul este preocupat de felurite motivații privitoare la citirea și scrierea poeziei: cine citește fără să-nțeleagă; cine citește și-nțelege; cine nici nu citește și nici nu înțelege; cei care citesc spre a se descoperi pe sine și cei care citesc spre „a-i înțelege pe ceilalți“; cei care citesc și scriu; cei care citesc și nu scriu... ș.a.m.d. Sunt semne vizibile că autorul conștientizează ironic sau dramatic impasul, criza sau apocalipsa artei, după cum, alții, are amintiri clare și precise: „În ochii amintirii/ e totul ca atunci“ (*Simfonia văzului*), știe că, într-o zi, își va „bifa viața“ sau trăiește grave emoții turistice în Pantheon.

Trăind în Vest, dar purtînd povara provenienței estice, asemeni atîtor iluștri meteci, care adesea s-au consolată în fața orgoliilor Vestului cu nostalgia onestității originare neperversitate, Mircea M. Pop își adjucecă plusul de lirism ce ar caracteriza poezii din Răsărit. Dar cît va mai dura?

Deocamdată trebuie să reținem că avem în față o antologie a unui poet matur, aflat în deplinătatea facultăților sale lirice, și care trăiește în continuare austerul sentiment al așteptării la granițele cunoașterii: „Să învățăm aspra lecție a tăcerii/ să privim mulțumiți/ lumea și lucrurile/ pînă dincolo de granițele/ posibilului cînd/ lucrurile nemaiputînd/ suporta atîta liniște/ vor începe de la sine/ să vorbească“. (*Didactică*)

O așteptare nici mai mult, nici mai puțin decît terestră, conștientă de limitele omului, contracarat deopotrivă de forța gravitațională și de temperatura imposibilă a stelelor: „Nu sunt/ decît o pasăre/ cu aripile arse“. (*Autoportret*)

Eva Bucur

Suntem 2 – antologie literară arădeană

Sub titlul de mai sus a apărut, în acest an, un volum de poezii (mai ales) și proză aparținând unor autori arădeni, sub egida EMKE (o organizație culturală-maghiară). Autorii antologați, obișnuiți ai cenaclului literar **Toth Árpád**, scriu – după cuvintele d-nei Matekovits Maria – președinta filialei județene Arad a EMKE, „la nivel arădean, cu un entuziasm european“. „Să scrie cei entuziaști, să citească – toți cei curioși“ – continuă aceeași prefațatoare.

Ei bine, am fost curioși.

După încă o prefață, a d-nei dr. Brauch Magda, Hábel Géza face un scurt istoric al cenaclului **Toth Árpád**, avînd o existență zbuciumată, de 55 de ani. Activitatea din ultima perioadă a acestui cenaclu a cuprins pe lângă obișnuitele lecturi din opera recentă și aprecieri critice ale acestora, conferințe, prezentări ale unor personalități ale vieții culturale arădene, prezentări ale unor volume publicate de aceste personalități.

Suntem un oraș mic – ne cunoaștem între noi, chiar dacă nu frecventăm aceleași cenacluri. Printre numele menționate în prefață am recunoscut câteva – fotograficul Kelen Ferenc, istoricul Kovách Géza, ziaristul Puskel Péter și fosta mea elevă, Regéczy Perle.

Eva Bucur,
eseistă, Arad

Este amintită și prima antologie „Vagyunk“ („suntem“), apărută în 1995.

Ambii prefațatori consideră antologia ca pe un semn de viață, pe care-l dă, despre sine, cenaclul.

Cine sunt cei antologați?

Bokor Ella și Kenyeres Pál, membri fondatori ai cenaclului, dintre care cel de-al doilea a publicat, începând cu 1950, șase volume pe care, mărturisesc, că nu le-am citit.

Szép Zoltan – arhitect, Szücs Sándor – artist plastic, Odry Maria – artist plastic și muzeolog, Britlich Erzsébet – grafician, prezenți nu numai, cum te-ai aștepta, cu ilustrații, ci și cu poezii.

Fregel Erzsébet – poetă, Pataky András – poet, Szabó Péter – fotograf și poet, Szep Maria Terezia – poetă, Szücs Eva – poetă, Mevesi Molnar József – medic, poet, Garusi Mihály – ziarist (stabilit în Ungaria). Régiczi Perle și, în sfârșit, surpriză... Vasile Dan – poet, redactorul șef al revistei „Arca“, în traducerea poetei Regéczy.

Textele antologate sunt, literar vorbind, onorabile – fără stridențe, fără note discordante. Citindu-le, îți spui, parafrazându-l pe acel „nasc și la Moldova oameni“ – da, avem la Arad poeți. Și maghiari, și români. Avem viață culturală.

Suntem. Și, sperăm, vom mai fi. Amen.

Gheorghe Mocuța

Era metamodernă *

În ciuda titlului derutant cartea învățatei indiene S.S. Shri Mataji Nirmala Devi, inițiatoare a metodei *Sahaja Yoga* prin care încearcă să obțină realizarea Sinelui la nivel colectiv, nu e o polemică la adresa postmodernismului, cum e la modă, ci o critică a modernismului văzut ca o epocă de confuzii, decădere și conflicte. După era Vârstei de Aur, *Kali Yuga* ar reprezenta decăderea morală și spirituală, fiind în schimb urmată, conform scrierilor indice vechi din care se inspiră, numite *Purana*, de Krita Yuga, o epocă de tranziție în istoria omenirii, o perioadă de asanare spirituală care ar fi început de peste 20 de ani și care va fi urmată, în viziunea autoarei, de *Satya yuga*, o eră a armoniei și iubirii divine.

Critica modernității, ca epocă de decădere spirituală e văzută prin prisma unui guru-femeie care afirmă, în tradiția lui Mahatma Gandhi, integrarea tuturor religiilor, care ar fi ca florile aceluiași arbore. Nu vom insista asupra activității bogate a celui care vede în *Sahaja Yoga*, experiența promisă de toate tradițiile, ci asupra ideilor interesante și provocatoare pentru ochiul și mintea europeanului modern sau chiar

Nr. 10-11-12 / 2002

ARCA

*S.S. Shri Mataji Nirmala Devi, *Era metamoderna*, Asociația Culturală „Sahaja Yoga”, 1999, Traducere de dr. Dana Sorana Urs

postmodern, școlit la învățătura dialecticii moderne europene, de negație a tradiției și afirmării noului, a unei filosofii pragmatice, în ultimă instanță, inspirată de școala americană. Cartea se adresează, într-un discurs simplu, împodobit cu precepte și învățături ale tradiției indiene, căutătorilor adevărului absolut, dar și occidentalilor în general. Este o expunere de fapte, motive și idei în sprijinul filosofiei proprii care susține că „vindecarea autentică și de durată a maladiilor prezentului se poate obține numai prin transformarea interioară și colectivă a oamenilor“ concretizată în trezirea energiei spirituale Kundalini care există în stare latentă în fiecare dintre noi. Ideea de bază a cărții de la care pornește critica modernității este aceea că „o cultură evoluată trebuie să se manifeste într-o societate morală și cu vederi largi.“ Chiar dacă vine din afara sistemului de valori europene, critica este binevenită, actualizantă și poate isca polemici. E o critică a istoriei recente a modernismului, rațiunii, a democrației și instituțiilor în general. Ceea ce o nemulțumește pe autoare este faptul că, prin modul ei de propagare, cultura modernă o provoacă pe cea orientală, convertindu-i pe mulți tineri la un mod de viață decadent și frivol. Credința pură și dragostea divină ar fi rămas în starea ei naturală numai în India rurală în timp ce în Occident ea a degenerat în contrariul ei: fundamentalismul, sectarismul, fanatismul, magia neagră și vrăjitoria. Autoarea nu uită să amintească episodul dominației engleze și a dezastrului pe care aceasta l-a provocat. Autoarea și respinge cu vehemență pe Freud și pe Sade, dar îl citează cu admirație pe Carl Jung. Trimite săgeți la adresa papei și a Bisericii Catolice. Combate religiile oficiale și de stat care nu pot oferi, ca în India, deplina libertate de a alege religia sau ideologia.

Nici civilizația americană nu e ocilită. Exemplul armatei americane care a subminat cultura thailandeză tradițională și a înlocuit-o cu o anticultură a prostituției, drogurilor și crimei organizate, este elocvent. În țările occidentale prospere are loc o ruptură de tradiția culturală a unei ierarhii a valorilor în care *dharma* (dreptatea) își avea locul bine stabilit. S-a

ajuns la un materialism incontrolabil care nu mai poate aduce pacea nici în sfera, nici înăuntrul ființei umane. Ideea declinului occidentului și a umanității pierdute în sistemul de valori occidental nu este nouă. Totuși, acum, el vine din afară și dintr-o viziune tradiționalistă, arhaică, ce nu mai supraviețuiește în Europa. Desigur că multe demonstrații se fac prin reducții sau cu argumente pe care omul „recent”, occidentalul instruit, nu mai poate fi de acord. Salvarea este pentru el o idee și nu o tehnică sau o filozofie de viață. Ne-o demonstrează chiar „omul recent” al lui Patapievici.

Critica autoarei demască și o serie de false credințe, de falși guru și de pseudo-propovăduitori ai salvării care manipulează opinia publică sau o mare parte din oamenii lipsiți de apărare. Renunțarea la valorile tradiționale ar semăna confuzie și haos, deoarece modernismul ar da naștere la situații paradoxale. Una este chiar exploatarea inadecvată a iraționalismului prin teoriile lui Freud, alta ar consta în rezultatele dezastruoase ale influenței iluminismului prin crearea modelelor sociale ale lui Hitler, Mussolini sau Stalin. Festivalul de la Rio sau sărbătoarea Halowenului sunt considerate ca manifestări ale inconștientului uman și a iresponsabilității. (În paranteză fie spus, teoriile lui Freud vin în contradicție cu conceptul „Mamei Primordiale” care stă, în concepția indiană, la originea tuturor lucrurilor.) Și nu sunt singurele reproșuri: criticile continuă la adresa idealului socratic, drepturile femeilor, războaiele mondiale, colonialismul, terorismul, civilizația bazată pe bani și profit, egoismul, proastele maniere, limbajul indecent și trivial, pornografia, educația, școala, drogurile, violarea drepturilor copiilor, ruina vieții private. Cartea abundă în exemple ale absurdității omenești și ale alienării.

Mărturisesc că în ciuda unor nedumeriri și limite personale, cartea se citește ușor și te acaparează ca cititor, e cursivă, persuasivă iar discursul alunecă decent de la o problemă la alta. De altfel, societatea modernă și postmodernă a avut parte în ultimii ani de critici serioase: marxiștii, de ex., au văzut în explozia mijloacelor mass-media manifestarea unui

imperialism cultural. Fenomenul globalizării își are dezavantajele și costurile lui: pe de altă parte, micile culturi participă la pluralismul cultural, dar nu e mai puțin adevărat că degradarea lor e iminentă și a început de multă vreme. Între dilemele lumii de azi intră experiențele psihice grave și traumatizante cum ar fi șocul accelerării exponențiale, alienarea pe care Toffler a numit-o „tranziență“. Gianni Vattimo atrage și el atenția asupra fenomenelor de depeizare a ființei umane prin pierderea simțului realității. Realitatea primară e înlocuită de o realitate virtuală. Așa cum arată Mircea Cărtărescu, „cele mai dificile par a fi dilemele morale și religioase ale unei lumi care, programatic, refuză orice fundamentare metafizică și orice valoare absolută.“ În fond, cartea de care ne ocupăm propune un dialog între Orient și Occident, un dialog ca soluție la „ciocnirea civilizațiilor“, teorie atât de vehiculată în ultima vreme. Pentru că, omul european nu-și poate trăda matricea, cum nici cel indian. Fiecare are dreptul la diferență și la salvare, așa cum și-o înfățișează în momentele de criză. Cu o luciditate care nu face abstracție de marile catastrofe ale secolului XX. Cu un simț al perspectivei și al responsabilității care condamnă reîntoarcerea gândirii totalitare, refugierea în naționalisme și terorisme.

Ca simplu cititor aș aduce cel puțin două obiecții. Una se referă la ideea că în epoca modernă nu s-ar mai produc capodopere, iar cealaltă, la inutilitatea criticii de artă. Tocmai de aceea lectura cărții e incitantă.

Un nou concept: psihologia transversală*

M-am obișnuit de la o vreme, cu ritmul infernal al prozatorului Gheorghe Schwartz de a scoate anual sau la doi ani o carte. Am și renunțat să-i contabilizez cărțile pe care le-am citit, de altfel, cu atenție, în ultima decadă. Mă încurcam mereu la numărătoare; oricum 18 cărți în peste 30 de ani de activitate literară înseamnă o muncă susținută și impresionantă. Prozatorul are forță și rezistență narativă, a încercat în tinerețe două sau trei formule narative și a rămas fidel romanului și povestirii parabolice. Nu mai punem la socoteală pasiunea pentru șah și spiritul jucăuș și ironic din care au ieșit pagini bune de literatură. Scriitorul e astăzi nemulțumit, cenzura economică i-a lovit și pe scriitori, ei nu pot trăi din scris, nici nu mai câștigă ca altădată, iar cititorii sunt tot mai puțini. Pentru activitatea sa de până acum, scriitorul arădean a primit, totuși, numeroase premii, cel mai important fiind premiul național pentru proză, în anul 2000.

După revoluție, Gh. Schwartz s-a îndreptat, ca atâția alți scriitori, spre învățământul universitar și, paralel cu activitatea de prozator (are, în curs de elaborare și publicare un impresionant ciclu romanesc în opt volume care are la bază o nouă viziune a istoriei, prin *Cei O Sută*, o sută de personaje, de la Moise până în prezent) și de persoană publică, desfășoară o bogată activitate de publicist, de observator critic al tranziției și de analist politic. Profesorul universitar a publicat anul trecut la prestigioasa editură Institutul European, *Politica și presa*, o amplă analiză a raportului presei cu viața politică, a impactului ei asupra opiniei publice, a deontologiei jurnaliste și a relației presei cu celelalte puteri.

*Gh. Schwartz, *Filozofia comportamentului (Introducere în psihologia transversală)*, Ed. Școala Vremii, Arad, 2001

Cea mai recentă carte, *Filozofia comportamentului (Introducere în psihologia transversală)*, concepută sub forma unui tratat/curs universitar, se adresează în primul rând studenților, psihologilor, sociologilor și economiștilor, iar în al doilea rând, filosofilor de profesie și „filozofului din orice om“. Este un studiu care îl preocupă pe autor de aproape patru decenii, el constituind subiectul unei teze de doctorat și a fost rezumat drept „una din ultimele încercări speculative ale unei preocupări supuse tot mai mult experimentelor și măsurătorilor exacte, față de care studiul sufletului tinde să rămână la nivelul observațiilor și a jocului inteligenței.“

Avantajul cercetării lui Gh. Schwartz este fără îndoială viziunea complexă, triplă, a fenomenului cunoscut sub numele de filozofia comportamentului, comportamentism sau behaviorism. În tripla prefață, psihologul, scriitorul și filozoful explică pe rând problemele fundamentale ale teoriei: *De ce psihologia transversală, Cât de mult trebuie arta explicată?* și *De ce „Sufletul ecologic“?* La început behaviorismul a fost considerat drept o concepție psihologică, elaborată inițial de J. Watson (1913) care consideră că obiectul psihologiei trebuie să se reducă la studiul exclusiv al comportamentului exterior. În felul acesta se ignoră conștiința din câmpul cercetării. Teoria a apărut ca reacție la psihologia introspecției. Prin eliminarea factorilor subiectivi ai vieții psihice, această teorie reprezintă în mod tradițional, psihologia obiectivă. În locul „devenirii“ și „evoluției“ propuse de psihologia tradițională, Gh. Schwartz propune o „psihologie transversală“, de o originalitate neîndoielnică, pe care o explică și o motivează astfel: „Tăind cablul amintit pe transversală, vom încerca să aflăm ce se întâmplă într-o anumită fracțiune de timp“. În felul acesta noul concept, spre deosebire de cel tradițional, încearcă să realcătuiească întregul, după ce acesta a fost atât de migălos disecat.

Acestea ar fi explicațiile psihologului modern. Scriitorul, la rândul său, și-a experimentat teoria și a încercat să o implementeze în structura unor romane, în *Martorul* (1972) de exemplu, sau în *Efectul P* (1983).

De fapt teoria psihologiei transversale, născută în datele ei primare, în tinerețea autorului, a fost prezentă mereu în subtextul operei în proză. Sugestia e de natură să arunce o lumină nouă asupra acesteia, ca ilustrare a teoriei și să constituie un moment de cotitură în interpretarea ei. Evident, lucrurile nu stau chiar atât de simplu pentru că un autor atât de speculativ nu putea să nu fie captat de psihologia abisală care, spre deosebire de psihologia descriptivă, – ajunge la o interpretare dinamică a psihicului persoanei. Aș spune că proza lui Gh. Schwartz nu își propune să ilustreze o anumită filozofie a comportamentului, ci o punere a ei în abis. Imaginând un „scenariu posibil al comportamentului uman“, cu cele două dimensiuni, dispoziția și comportamentul, cu parametrii lor, autorul ne introduce în miezul teoriei și al experimentului său speculativ.

Speculativ și nu științific pentru că artistul detestă „progresul“ științelor și sufocarea logicii prin limbaje tot mai criptice. El nu ignoră faptul că „ultraspecializarea pierde din vedere întregul“. Având mereu în față cele trei teme sau elemente pe care se bazează comportamentul uman: *dialogul cu eternitatea, sexul și nevoia de securitate*. Ajuns în acest punct nu poți ca cititor al romancierului, să nu faci analogie, din nou, cu ciclul *Celor O Sută* unde cele trei teme de studiu din acest tratat devin motive literare. Și căroră *tema supraviețuirii* spre care ele converg, le dă un sens existențial și artistic. Încercarea de sistematizare a comportamentului uman și de a-l circumscrie unei filosofii, pe cât de speculativă, pe atât de pragmatică, – la concurență cu știința, dar împotriva datelor ei, – e o întreprindere îndrăzneată. Ea poate isca polemici și dezbateri pentru că este manifestarea unui spirit liber care crede mai mult în coincidență și întâmplare decât în determinare. Este o călătorie palpitantă și plină de neprevăzut în domeniul cunoașterii sufletului omenesc.

Romulus Bucur

Limpeziri

La acest al doilea volum*, Adela Greceanu își dezvăluie afinitățile. Cu regretații Cristian Popescu, în ton – deși atenuat ca (auto-)ironie – și Iustin Panța, în tentativa de domesticire a obiectelor, a universului casnic. Ca de exemplu în următorul pasaj; dificultatea analizei acestei poezii e practică – poemul în proză, de regulă fără imagini spectaculoase, evident, fără versuri memorabile poate fi cu greu citat pentru a susține o idee:

„Când îmi construiam casa dintr-o pătură și patru scaune, s-a întâmplat să cuprind o pată de noroi de pe covor. În jurul ei mi-am așezat mărunțișurile din care se compunea interiorul. Căsuța avea și o fereastră: pătura era găurită într-un loc și pe acolo se vedea un colț din casa mare, adevărată. Casa o construiam dinăuntru: aranjam patru scaune în jurul meu și peste ele aruncam o pătură. Când voiam să ies, stricam casa.“

Mai poate fi văzută (aici ca și în restul cărții) o abordare marcată de psihanaliză, ideea de spațiu închis, protector, uterin chiar, și tentativa de a construi o replică la lumea reală.

Tentativă accentuată de **invocarea / provocarea / convocarea** realului prin cuvânt (o serie avîndu-l în centru pe latinul **voco, -are** din, ‘a chema’):

* Adela Greceanu, *Domnișoara Cvasi*, ed. Vinea, 2001

„Din mătasea deșirată a unei fuste vechi, din liniile subțiri ale cuvintelor dintr-un teanc de scrisori, dezlegate și ele de sensul vechi, am făcut un ghem. Am înconjurat cu această graniță de ață și de foste cuvinte un oraș. Curând au început să apară casele, străzile, locuitorii.

Orașul se cheamă Em. El crește mereu. Din orice își adaugă distanță. Și numele și-l va folosi în curând pentru a spori. Din „m“-ul descrețit își va croi o nouă stradă. Din liniile lui „E“ va mai ridica o casă. Aici totul devine oraș.

Am scris despre el și literele și-au părăsit formele și sensurile cunoscute pentru a desena altele uitate, pe care încerc să mi le amintesc. Literă după literă se deșiră cuvintele ce tocmai le scriu și se fac o singură linie continuă, mută. Linia se îndoaie și ies colțuri de străzi, se răsucesc și se nasc ființe, și copaci, și case cu fața la soare.“

Cum tot de această serie ține adresarea la persoana a doua dintr-o serie de poeme; problematică este identitatea acestui **tu** (din poeme altfel scrise la persoana întâi), ca și **sexul** aceluiași **tu** – feminin la început, apoi aparent sau neîndoielnic masculin:

„[...] am vrut să o mângâi, să-i dau un pic de curaj, când ai apărut în ușă, m-ai întrebat enervată «De ce-ți rupi pijamaua?» și mi-ai smuls-o din mâini. Mi s-a părut că ai așteptat până am terminat în gând melodia mea preferată și abia apoi ai plecat să-mi cârpești pijamaua.“

Sau:

„Cu timpul, grimasa de durere desenată de buzele tale pe chipul meu devine o linie dură ce trădează patima.“

Și:

„Barba ta lungă și brună îmi amintește de motanul alb, morocănos și taciturn. Îmi încipui: tu și motanul, dacă v-ați fi împrietenit, v-ați fi împărtășit multe în diminețile răcoroase. Ați fi vorbit despre mângâierile mele, sau despre cum ați ajuns așa de morocănoși.“

Mai e de observat sexualitatea infantilă ('naturală', sau ca sfidare a unui tabu, n-are importanță); găsim o mimare ludică a nașterii (* * * – Sunt o fetiță de zece

ani), sau un ritual al urinării, terminat, se pare, în ceea ce romanii numeau **irrumatio**, și în cazul căruia nu știm ce e de văzut, inocență, sau o perversitate precece:

„Ne încăierăm și simt în obraji degete care-mi desfac maxilarele. Printre dinți îmi pătrunde un animal umed și cald, fără blană. Soarele bate în ochii mei. Aud hohote de râs îndepărtându-se. Soarele îmi bate acum în piept și animalul s-a retras în pământ.“

Poezia Adelei Greceanu pare a-și fi găsit nu tonul – acesta era marcat încă de la început, ci opțiunea tematică: de la joaca textuală, trecînd prin cea seuxală, la construirea, prin real, a unei versiuni îmblinzite a unui real perceput prea agresiv.

Ars amandi

Am primit, vara aceasta, la redacție antologia *Ars amandi**, însoțită de un bilet care îmi aducea aminte de participarea la o ediție anterioară a Festivalului Internațional de poezie a lumii latine.

Cum numărul al treilea al revistei era încheiat (și, oricum, nu aș fi avut timp să scriu despre carte așa cum mi se părea că merită – o simplă semnalare cvasi-publicistică a acesteia părăindu-mi-se nesatisfăcătoare), am amînat aceste cîteva rînduri pentru numărul de față.

Ce pot avea în comun niște autori învecinați între copertele aceleiași antologii? Tematica, limba, vîrsta, opțiunile estetice, sexul, co-prezența într-un loc și timp (de exemplu, în cazul festivalurilor) – iată, nesistematic și incomplet, cîteva criterii de alcătuire a unei

* Ed. Fundației Culturale Române, 2002

antologii. De altfel, însăși lista poezilor prezenți în antologie e organizată alfabetic, după un dublu criteriu, acela al ordinii țărilor, și, în interiorul acesteia, a numelor autorilor: Waldo Rojas (Chile), Wladimir Pesántez (Ecuador), Gérard Augustin, Gérard Noiret (Franța), Fabio Scotto, Lello Voce (Italia), Nicolae Spătaru, Maria Șleahțișchi (Republica Moldova), Pedro Mexia (Portugalia), Constantin Abăluță, Horia Gârbea, Augustin Ioan, Ileana Mălăncioiu, Iulia Pană, Simona Popescu, Sorin Orșca, Mădălin Roșioru (România), Fernando Beltrán, Juan Carlos Sunén (Spania), Patricia Guzmán (Venezuela).

Am un anumit handicap lingvistic: nu mă sfîesc să recunosc că, deși înțeleg (în afara limbii franceze și, firește, a celei materne, româna), în proporții variabile, celelalte limbi, nu le vorbesc curent. Așa că lectura mea va fi afectată de acest lucru. Și, pentru a nu prejudicia pe nimeni, îmi proclam o preferință subiectivă: poemul lui Gérard Augustin, fragment din *Le voyage de Lao-tseu*. Aceasta nu înseamnă că îi desconsider pe ceilalți; poate altă dată voi scrie despre altul / alții...

Titlul însuși ar trebui să ne pună în gardă; încadrările sînt (probabil, pentru că nu am posibilitatea să verific **toate** traducerile franceze) fragmente din Lao zi.

Unul din procedeele principale este decupajul versurilor, fragmentînd și ambiguizînd gîndul, organizat, ca în *Daode jîng*, în jurul a două principii opuse **și** complementare:

„[...] puisqu'il n'a pas
encore commencé l'être
c'est la naissance
origine commune: rien n'est
moins natif que origine
la
naissance c'est la naissance
qui produit le creux le vide“

„[...] pentru că nu a
început încă să fie
e nașterea
comună: nimic nu e mai puțin
nativ decît
naște
rea nașterea e cea
care produce golul vidul“

Compoziția se bazează pe instantaneele ‘reale’ ale unei lumi levantine, ‘exotice’ în ochiul occidentalului, și intersecția imediatului, cotidianului cu (inter)textul filosofului / înțeleptului chinez. Rezultatul este asemănător, să zicem, cu poemul lui Ghiorghios Seferis *Di. Stratis corăbierul descrie un om*: confesiunea unui personaj care, dincolo de orizontul imediat al biograficului, se deschide marilor întrebări.

Rezultă un amețitor joc al contrariilor, al realităților complementare, ceea ce explică, justifică încă o dată apelul la textul întemeietor al daoismului:

„hebergeaient ensemble l'être et le non-être, joignaient le facile au difficile, le long au bref, confondaient le haut et le bas, les sons et la voix, l'avant et l'après, et ce qui lui était le plus pénible, ne cessaient de lui faire savoir que Dieu lui demandait des comptes, comme si Dieu écrivait le texte et le texte écrivait Dieu“

„adăposteau laolaltă ființa și neființa, alăturau ușorul greului, lungul scurtului, amestecau susul cu josul, sunetele cu vocea, înaintele cu după, și ceea ce era cel mai dureros, nu încetau să-i aducă la cunoștință că Dumnezeu îi cerea socoteală, ca și cum Dumnezeu ar fi scris textul și textul l-ar fi scris pe Dumnezeu“

Concretul lumii și cel al textului de înțelepciune se intersectează, rezultând un amestec cu parfum subtil de textualism și Mallarmé („N'AURA EU LIEU / QUE LE LIEU“ / „NU VA FI AVUT LOC / DECÎT LOCUL“):

„Mais il ne sait de quel élu ou de quel prétendant elle fait le bref et indistinct portrait. A l'écouter, on se rend compte que l'événement n'aura lieu que dès qu'elle pourra l'écrire, ou l'extraire, comme l'être aimé, de la filiation d'une langue indéchiffrable.“

„Însă nu știe cărui ales sau pretendent îi face portretul, scurt și indistinct. Ascultînd-o, îți dai seama că evenimentul nu va avea loc decît atunci cînd ea îl va putea scrie sau extrage, ca pe ființa iubită, din filiația unei limbi indescifrabile.“

Pe scurt, un simbol al lumii (post)moderne, un poem ambițios și care nu-și ratează ținta.

Bibliotheca Universalis

Annwyl Gyfeillion

Scrisoare de la Majestatea Sa

Casa Buck, Londra

8 martie 2002

Ziua Internațională a Femeii

Dragi prieteni,

„Sînt sigură că veți fi cu toții surprinși că ați primit această mică scrisoare de la mine într-un mod atît de neașteptat, astfel încît înainte de a continua ar fi mai bine să explic pe dată de ce vă scriu...”

Exact acestea sînt cuvintele pe care le-am încropit pe o hîrtie de Basildon Bond, cu peste 30 de ani în urmă, pe 19 noiembrie 1967 în prima mea scrisoare pe care v-am scris-o vreodată vouă, poporului galez. Parc-ar fi fost ieri! Cum zboară timpul cînd te distrezi! Nu a mers întotdeauna brici, desigur! Ca Familie și Națiune am trăit cîteva momente tulburi în ultimii 35 de ani, dar anul acesta hai să dăm uitării toate lucrurile neplăcute și să ne amintim doar de cele drăguțe, „toate bune să se-adune“ cum se spune, și au fost destule, nu-i așa? Izbînda asupra Grevei minerilor și în toate războaiele – Falklands, Golful,

**Annwyl
Gyfeillion,**
scriitor
contemporan
din Țara Galilor

Bosnia, Kosovo, Sierra Leone și acum Afganistan. Să nu uităm funeraliile Prințesei Diana și toate căsătoriile din familie. Știi că nici una n-a ținut (cu excepția celei a lui Neddie și a Sofiei, spuneți „Doamne-ajută!“) dar asta nu știrbește cu nimic frumoasele ceremonii sau risetele de la recepțiile care au mers ca unse, dacă nu punem la socoteală câteva remarci usturătoare și loviturile sub centură pe care ești obligat să le accepți atunci cînd familia și prietenii se adună la o băută. Și oricum, am convingerea că sînt o groază printre voi care au cheltuit ceva pe mîncare și băutură, rochie de mireasă și pentru domnișoara de onoare, costume și jobene de la Moss Boss pentru bărbați, pe muzică și formație pentru seara nunții și luna de miere în Bali sau Bangkok sau mai știu eu unde și apoi s-au despărțit după 6 luni. Ceea ce ilustrează că nu sîntem decît o familie obișnuită a zilelor noastre.

Mă rog, soțul meu Phil a fost cel care mi-a sugerat să vă scriu atunci în 1967, sperînd că asta vă va stîrni un pic de interes pentru fiul nostru Charles, pentru investiția lui în Castelul Carnarvon. (În ce mă privește, vechea ortografie). La vremea aceea eram numai noi, rudele sale cele mai apropiate, și Vicontele Andypany (de asemenea cunoscut ca George Thomas, Secretarul galez la respectivul moment) care au crezut că merită să ai unul. Erau zvăpăiații ani '60, nu-i așa? Imoralitatea de toate felurile, dezmațul și documentele cînd nu erau publicate hoardele de hipioți și studenți protestatari demonstrînd și rezolvîndu-și problemele prin rapoarte despre neînsemnați cancelari încuiați la minte și calici care revizuiesc prețurile și chiar punînd sub semnul întrebării dacă noi ca națiune avem nevoie de o Familie cum e a noastră să o conducă.

Mă rog, cînd a sosit Ziua cea Mare – 1 iulie 1969 – situația se întorsese cu 180 de grade, cu întregul popor galez (exceptînd cîțiva extremiști) monarhiști fanatici fluturîndu-și ca nebunii drapelele ori de cîte ori vreun membru al Firmei vizita Țara Galilor, cum cei mai în vîrstă dintre voi își vor aminti cu căldură, sînt sigură. Vreau să spun, aceia dintre voi acum la pensie bucurîndu-vă de o binemeritată pensionare, toate cele bune vouă – aș vrea să pot face la fel și s-o termin cu

munca asta ingrată dar nu îndrăznesc. Dacă Phil și cu mine am fi înțeles la timp că Charles va fi și acum atît de necopt, chit că este deja la vîrsta a doua, l-am fi pus pe Dl. Wilson (prim-ministru pe vremea aceea, fain băiat) să schimbe legea astfel încît sora lui, Annie (care e mai bărbat decît este el) să-mi fi putut lua locul cînd aș fi simțit nevoia să-mi agăț coroana în cui. Nu mă înțelegeți greșit. Ce-ți e și cu copiii ăștia, Carlo, cum e el știut cu drag de vorbitorii de limbă velșă e bine, sănătos. Îl iubesc pe bucățele, însă tatăl lui a fost cel care l-a trimis la aceea instituție de învățămînt în stil Borstal, în Scoția. „Îl vor căli și-i vor trage-un șut în fund cînd e nevoie“ au fost chiar cuvintele lui. (Deși a părăsit Marina cînd ne-am căsătorit, Phil încă mai vorbește uneori puțin dur). Sinceră să fiu, Charles chiar mă calcă pe nervi cu unele chestii prostești pe care le spune ca să-mi atragă atenția (aici, cel puțin, seamănă cu taică-su) ca și cu trăitul în păcat cu acea *D-ră* Camomile Parker-Knolls; ceea ce este cu desăvîrșire de neacceptat la cineva care a fost educat într-o familie de creștini cu frica lui Dumnezeu. N-avem nevoie de toată publicitatea asta, credeți-mă pe cuvînt. Cum îi mai spun și lui Phil uneori „Păcat că pastilele nu erau inventate cînd ne-am căsătorit noi, iubire. Am fi fost feriți de o grămadă de neplăceri!“

Mă rog, toată lumea este de părere astăzi că scrisoarea mea către „Tafod y Ddraig“ (mai există?) e cea care a Salvat Situația. Am informația asta de la o sursă sigură: Profesorul Robbie Jones de la Universitatea Aberystwyth – poet, dramaturg, romancier, critic, pedagog, teolog și membru al binecunoscutei formații „Petshop Boys“ înainte de a trece la o carieră solo de succes ca entertainer și de a cîștiga o limuzină plină de hituri Numărul unu în topuri¹. Robbie a fost foarte foarte drăguț cu Charles cînd era student la Aber, el și cu dl. Iggy Millwall, regretatul dr. Jeckyll

¹ Cu cel mai mare respect pentru Majestatea sa și pentru profesorul Jones, îndrăznim să avansăm umila părere că Majestatea sa probabil greșește atribuindu-i profesorului realizări care, de drept, aparțin celuilalt mare velș, Dl. Robbie Williams. (Editorul)

Williams și Rector la vremea aceea, un tip mai degrabă zgomotos, cu o voce puternică și o mustață ca o perie de baie și care a ajuns Directorul MI5 pentru Țara Galilor. Charles nu era nevoit să meargă la cursuri ca ceilalți studenți, unde ar fi fost luat peste picior și agresat de extremiștii și vandalii semnelor de circulație care se iviseră în acea perioadă ca ciupercile după ploaie pe-acolo, deoarece Prof. Jones și dl. Millwall erau mai mult decît fericiți să asigure room-service prin căminele studentești. Notițele pe care Robbe le lua la rezezeală pentru tutoriale au dat mai tîrziu o carte, *Convorbiri cu un Insipid* (Editura John Calvin Klein). Această mică bijuterie, considerată acum clasică, este încă de găsit la multe anticariate, pentru doar cîțiva bănuți.

Mă rog, pînă la urmă am descoperit motivul principal pentru care m-am deranjat să scriu, eu care eram atît de ocupată la vremea aceea. Este pentru că Istoria se repetă, iar voi ați fost foarte înceți în organizarea petrecerilor stradale, a divertismentului în aer liber cu scop caritabil și a galelor, a distracțiilor, a proceselor cu ciini ciobănești etc., etc., ca să sărbătoriți că am „șezut pe tron“ vreme de 50 de ani de-acum, și mă simt obligată să vă spun că mă simt foarte, foarte dezamăgită, că n-am făcut decît să mă storc ca pe o lămîie în tot timpul acesta, să fac din țara asta o națiune de talie mondială. Îmi displace profund să-mi ridic osanale de una singură, iar dacă vreți să știți exact cîte fabrici, supermarketuri, magazine de tipul „să învățăm singuri să...“ și cîte pasaje subterane am inaugurat și la cît de multe vip-uri locale am strîns mîna și le-am zîmbit acasă sau în străinătate, și le-am spus cît de importanți sînt ei, ca să nu mai vorbim de mulțimile de jechoși din clasa de jos, cărora nu le-a spus nimeni să se spele pe miini după ce merg la budă, vă puteți conecta la www.lizziewindsor/goldjobe/co.uk. Veți fi absolut surprinși! Și să nu uitați că am făcut toate acestea în mod absolut voluntar, de bună voie, pe gratis și pe degeaba, nu ca unii dintre așa-zișii „poeti“ auto-intitulați care cutreieră Țara Galilor în prezent recitîndu-și versurile ridicole, mizerabile și dezgustătoare drogaților și minorilor care beau.

Îndeosebi voi femeile va trebui să organizați serbările pe teritoriul vostru, așa că să nu vă mai aduc aminte exact cât de multe am făcut pentru voi de cînd am ajuns în vîrfurile „ierarhiei mobile“ cum se spune. Mai ales în acele departamente guvernamentale unde am fost chiar „ultima mină“, cum ar fi Forțele Armate și Biserica Angliei? Promit că, înainte să fiu chemată în marele Balmoral din ceruri, vom fi avut o femeie Arhiepiscop și de asemenea cîteva Feldmaresale și Amirate. Plecînd urechea la unii și la alții, ai putea crede că D-na Thatcher a fondat de una singură Mișcarea de Eliberare a femeilor, dar toți cei care știu cîte ceva despre Mișcarea asta minunată a noastră sînt de acord că a început cu mult mai devreme, de fapt, în 1952, cînd i-am succedat răposatului meu tată drept monarh al Marii Britanii cpal (companie publică cu acțiuni limitate). Eu încă mă mai țin bine dar unde-i astăzi „Doamna de Fier“? Vă spun eu. Într-o locuință rezidențială de pe lîngă Brighton, turnînd în ea whisky cu găleata! Pe bune! Și am auzit că cheltuiește o avere pe telefoane, sunînd în California ca să poată să treacă în revistă „vremurile bune de altădată“ cu sărmanul Ronnie „Raygun“ care cică îi dă replica într-un mod chiar inteligent mi se spune, numai că el o crede Diana Dors.

Din 1952 am văzut cum sexul frumos căpătînd slujbe mîna-ntii în cele mai importante instituții naționale – S4C, BBC Țara Galilor, BT, Clwb y Bont etc., etc., și remarcîndu-se prin activități atît de masculine precum rugby, tunsul oilor, Îngerii Iadului și literatura velșă și anglo-velșă. Sînt atît de mîndră că am fost sursa de inspirație a celor două tinere care conduc revista „Taliesin“ și a scumpei aceleia minione de Mereryl Harpoon care s-a descurcat de minune la Llagollen International Eisteddfod anul trecut cînd a și cîștigat concursul de limerick. Și de unde credeți că i-a venit poetei emerite Mona Elfys ideea să se dea grozavă în toată lumea dansînd provocator?

Al doilea motiv pentru care vă scriu este să anunț Premiile Academiei pe acest an, anume numele acelor membri ai Academiei Velșe Gymreig care vor fi pe lista de onoare a Jubileului de Aur „Clark's Pies“ pentru

2002. Aceasta este de obicei o ocazie de a bate prietenește pe umăr pe membrii înstăriți ai comunității, care s-au dăruit cu generozitate cauzelor caritabile cum ar fi cele ale Partidului Laburist și ale celui Conservator, dar Charles a sugerat, și măcar o dată am fost de acord cu el, că deoarece acest jubileu este atât de singular și nu se va mai ține decât cel puțin peste 50 de ani, ar trebui să încercăm să demonstrăm că în viață există mai mult decât a face destui bani pentru a-i cheltui pe concedii la Meirion Disneyland sau a te îndopa în restaurantul Le Galeux și asta prin a-i onora pe oamenii care „au evoluat într-o dimensiune spirituală” cum a spus-o băiatul. „A-și veni în fire” așa numi-o eu. Mă rog, veți înțelege ce vreau să spun când veți citi numele și explicațiile oficiale de ce au fost medaliați:

Baronul Dwlali de Aberconman, va fi ridicat în rang la Curte pentru serviciile sale în slujba Jogging-ului și a Creștinismului.

Sinceră să fiu, am vrut să-l fac pe micuțul Davey Conte cu drepturi depline, însă pairii din Berk sînt foarte stricți în privința asta, iar conții se pare că trebuie să aibă înălțimea de cel puțin 1,46. Eu personal m-am întristat, dar băiatul nu a pus la suflet. „Mulți velși cred deja că sînt conte” a spus el „Și abia aștept să vizitez Franța și Italia și să mi se spună Monsieur le Con și Signor Contino”.

Dr. Quim Howlers – Membru al Parlamentului – va fi făcut cavaler pentru poziția sa curajoasă împotriva importului în Regatul Unit a artificierilor periculoși de sub-standardizate din Lumea a Treia, salvînd astfel mii, poate milioane de copii și pe părinții lor de la a-și frige degetele.

Dacă cineva a evoluat din punct de vedere spiritual și moral în ultimii 30 de ani sau așa ceva, acela trebuie că este Dr. Quim. A fost troțkist, comunist, cel mai bun sandwich al lui Arthur Scargill, puțin naționalist, chiar și când s-a implicat în acea grupare sus în Meirioneth, înainte de a vedea lumina care strălucea în ochii lui datorită răposatului mult jelit Robert Maxwell, asasinat în mod tragic, vă mai amintiți, pe puntea iahtului său luxos de către un comando al

Marinei Independente a Țării Galilor și de Nul și Gladys Kinnockio. (Care erau ei înșiși niște nebunatici în tinerețe. Chiar „au revenit cu picioarele pe pământ“ cu timpul, cum spun yankeii, iar acum Nul este cel mai bogat om din Europa. Deloc rău pentru un băiat din Vale care nici măcar nu și-a luat examenele la Universitatea Cardiff!)

Preacuvioșii Frați Rodni Gagendor-Williams (Plictisit de Limba Velșă) și Dyk Box-Williams (Cenzorșef pe Țara Galilor) să fie unși Eroii ai Imperiului Britanic; Rodni pentru că a salvat limba velșă atât de repede și cu atât de puține cheltuieli pentru Finanțe, iar Dyk pentru apărarea cu hotărâre a unității și integrității Regatului Unit la Recensământul din 2001.

Desigur, vor mai fi o groază de tipi cu mult mai puțin importanți pe această listă aglomerată. Bărbați și femei care nu au făcut niciodată ceva foarte important, ca să fiu sinceră, dar care merită ceva recunoștință pentru o viață în care s-au purtat frumos și au determinat și alte elemente mai puțin de încredere să facă la fel (cum ar fi judecătorii de pace, directorii de școli, șefii de sindicat, managerii bancari și conducătorii de coloane de copii – bărbați și femei etc.)

Ei, acum, nu pot încheia fără să mă refer la groaznicele evenimente din 11 septembrie. Îngrozitoare de-adevăratelea, chiar atroce. Însă și eu și soțul meu credem că e timpul să trecem peste și să tragem foloasele care rezultă din această tragedie oribilă. Războiul împotriva terorismului de pildă, și băieții noștri din nou în acțiune în Afganistan și războaiele apropiate la care trebuie să ne așteptăm în Irak, Yemen, Coreea de Nord, Iran – ca să amintim doar câteva dintre ele. Și să nu-i uităm pe toți oamenii deștepți ai legii care au ținut cit ia ținut gura ca să oprească înghițirea țării noastre de către milioanele de străini care pun în pericol de moarte limba și cultura noastră.

Un alt efect foarte benefic al acestor războaie din țări îndepărtate este că îi face pe oameni să fie mai puțin egoiști și materialști, făcându-i să-și abată grijile de la neînsemnatele lor probleme personale cum ar fi întârzierile trenului, slujbele plicticoase și prost plătite, listele de așteptare din spitale, mărunișurile

transmise la televizor, aglomerările din trafic, drogurile, efectul de seră, inundații etc., etc. Dl. Blair și amicii săi, oameni de bine, chiar au înțeles toate astea.

Trebuie să fiu sinceră, Phil a fost întotdeauna Conservator, dar e mare, mare fan al lui „Tone“ și a felului în care acesta organizează politica externă a țării și cam totul. „Băiatul ăsta este primul prim-ministru de peste un secol încoace care nu se teme să spună pe șleau două chestiuni fundamentale de viață“ mi-a spus Phill cu mai mult timp în urmă când ne uitam la prim-ministru la „Știrile de noapte“ bângindu-și picioarele într-o adunătură de negri de pe undeva din Africa, dar la modul sincer și deștept. „Unu la mînă: dacă intenționăm serios să aducem înapoi Marea în Marea Britanie nu putem privi în urmă înmuiiați de nostalgie la al II-lea R M (care tot ce-i posibil să fi fost oricum o gafă și ar fi trebuit să ne unim forțele cu friții să-i batem de să le sune apa în cap pe rusnaci) și nici să ne mulțumim cu cîteva hărțuieli coloniale la interval de 10 ani sau așa ceva. Trebuie să avem cel puțin un război pe bune în fiecare an, cum era pe vremea lu' străbunică-mea și străbunică-ta. Doi la mînă: străinii *sînt* altfel decît noi. Mi-am bătut capul o groază ca să atrag atenția asupra a ceva prea țipător la ochi de evident și ca să provoc puțină bătaie de joc nevinovată în ceea ce privește forma ochilor lor, culoarea pielii lor, porcăriile pe care le mănincă și le beau etc., și vizavi de faptul general acceptat că străinii nu sînt nici pe atît de inteligenți și onești pe cît sîntem noi. Cei cu corectitudinea politică au sărit ca arși! Dar cea mai mare diferență din cîte sînt, desigur, este aceea că bunul Dumnezeu nu i-a văzut potrivii să-i binecuvînteze cu simțul umorului englezesc, motiv pentru care și homălăii sînt prea sensibili și nu suportă bancurile.“

Ia uitați-l și pe soțul meu! El continuă și eu la fel la răstimpuri și așa că mai bine închei aici, dar înainte de asta, dați-mi voie să fac un ultim apel către voi toți, dar mai ales către femeile din suita princiară: vă rog, vă implor fetelor – mișcați-vă mai repede și implicați-vă imediat în organizarea citorva jubilee. Orice. Un grătar sau o cafea de dimineață, să spunem,

sau mergeți la vecina de vizavi în vizită la o ceașcă de cafea și o prăjitură velșă. Și nu uitați! Contez pe voi!

A voastră, sincer,

Elizabeth O'Windsor (D-na)

P. S. De când am scris ceea ce tocmai ați citit, am pierdut-o pe Mama, sărăcuța. Cu toții știți ce femeie puternică a fost și dacă nu ar fi fost ea și dl. Churchill, germanii ar fi venit încoace în 1940 și ne-ar fi omorât în casele noastre, dar veți fi surprinși când veți afla cât de curajoasă și patrioată a fost. Nu e nici un secret că Mama și-a petrecut o bună parte din ultimii 20 de ani (exceptând ocaziile cu adevărat importante, cum ar fi mersul la Biserică, purtatul steagului printre soldați de ziua ei și cursele de cai) conectată la un aparat care o făcea să trăiască, cu ajutorul unui amestec de gin, Dubonnet, miere din *Țara Galilor* și de M. S. R. Ei bine, când această bravă bătrână a auzit cât de mic este interesul pentru jubileu a decis să deconecteze mașinăria, astfel încât funeraliile ei să aibă loc la momentul cel mai potrivit posibil în interesul țării ei. Un gest minunat, sint convinsă că veți consimți. Și-a găsit sprijin, desigur, în credința adâncă în Creștinism, credință susținută o viață întreagă și de promisiunea Arhiepiscopului că sufletul ei va țîșni ca un glonț, din Casa Clarence direct în Rai.

P. P. S. *Mama a iubit cu adevărat Țara Galilor și să nu permiteți nimănui să vă spună altceva!* De multe ori am auzit-o spunind că vizitarea frumoasei voastre țări în 1938 pentru a inaugura Spitalul Regal – Pensiune Pontypool și Clinica Foot & Mouth i-a oferit o încântare extraordinară ca și cum ar fi fost Împărăteasa Indiei. De aceea cîntam noi în Biserică imnul Max Boyce.

în românește de
Aurora Tudorache

Tom Reisen

Poetul Tom Reisen (n. 19 ianuarie 1971) participă la viața culturală a Parisului, neuitînd să-și revadă Luxembourgul natal.

Colaborează cu poeme, povestiri, studii la cele mai importante reviste literare luxemburgheze, cât și la publicații de specialitate din Franța, Germania, Algeria etc.

*Vă prezentăm, în traducere, o selecție de versuri din **DIALOGUE DES LIMBES**, carte recent apărută în colecția „Graphiti“ a editurii PHI din Luxembourg. Colecția este dirijată de Jean Portante și reunește nume sonore din poezia contemporană (Alain Bosquet, Guillevic, Charles Dobzynsky, José Enschedé, Jean Portante, Ioana Crăciunescu etc).*

Amăgire

Început, aliaj impur
Umbră de tablă întinsă
Pe aripi

Începutul este un cuvânt orizont sub o asemenea zi
(cu un ochi singur dar mărit
mult aplecat
peste majuscula D)
L-am văzut străpuns de găuri și fremătător
Să facem să se trezească din somn clar stelele
– să le botezăm umbra
Mai vorace și mai profundă –
canibalele stele
să declinăm
Necunoscutul care nu se scrie
ca mine
Între paranteze

Vârstele vorbesc între ele
Interval
Insomnie a limbajului
Începutul nu e Început
Dacă nu există
o sursă care să tăinuiască spațiul

Începutul este un cuvânt orizont pe care îl fac să
planeze
ca pe o mașinărie; omenește Orb *Spirit of Saint-Louis*
Deasupra unui talmeș – balmeș
de valuri atlantice

Acum nu mai e decât o locuință
cu graiuri joase pe malul stins al
cerului

Un desen în albastru la fereastră
deschis nopții
în spatele jaluzelelor mut

Vers dat niciodată dat
Lucru zis pentru vecie tăcut
Un cântec cu atingeri de umbră

Să sfârșești încă albul
Mult dintr-un
cuvânt tu știi
Evantai de nisip
Cuvânt pus sub pământ
Asemănare fără reflex

Pe prag

La lumina palidă a unei pânde inutile
Ceva rămâne fără nume
Locuit într-o mână ce se deschide
Un înger trece

Nr. 10-11-12 / 2002

ARCA

Poem neterminat

În apă
Reflexul surâsului tău îndepărtat
O frunză cade și se îneacă

Nr. 10-11-12 / 2002

ARCA

Așteptare

O stradă
O casă
O biserică
Străina viselor mele
Eu te uit
Cimitir în lună

În noaptea aceea am ieșit
ieșit din casă ieșit din lume
Mi-am amintit că într-o zi
o copilă mi-a spus:
Am văzut un cimitir în lună
Am râs
În noaptea aceea s-a schimbat ceva
M-am întors, eram deja așteptat

Casa din Côme

Dezbrăcate de lumina
dimineții sunetele rătăcesc de-a lungul
odăilor de la Côme. Dacă
sunetele ar fi vorbe, vorbele
cântate, divagând pe
pagină și pagina
ca valurile lacului

(din volumul *DIALOGUE DES LIMBES*, Editura PHI,
Luxembourg, 2001, traducere: **Rodica Draghinescu**)

Contact

1. Dan Corlici, Valentin Sămîntă, Lucruri..., Ed. Marineasa, 2001

Subintitulată „reportaj în derizoriu“ și dedicată regretatului ziarist Mihai Popovici, cartea ziaristilor timișoreni cuprinde reportaje concise, la obiect și subiect, cu nucleu epic și abureală lirică, cu atmosferă, culoare și parfum. În derizoriul tranziției autorii descoperă mici întâmplări și subiecte de senzație cu oameni scoși din arhivele istoriei, cu marginali indiferenți, cu ființe anonime marcate de destin, cu lucruri prăfuite și stinghere, dar întotdeauna însuflețite de un spirit al vechimii sau al tradițiilor pierdute: *O mănăstire cu parfum de mere, Pensia de 9 (nouă) lei, Ciungul care a dat mâna cu Petru Groza, Țigani cinstiți în împărăția dunelor, Porcarul cu leafă de director, Clopotărița*, etc.

(* * *)

2. Doina Boșdan Dascălu, Arta comentariului, Ed. Augusta, 2001

Ipostazele comentariului, de la cel jurnalistic la cel critic, se constituie într-un studiu temeinic, bazat pe o perspectivă dublă, orizontală și verticală. Ochiul versat, obișnuit cu trucurile criticii științifice sau universitare surprinde profilul unui gen în vogă prin incursiuni, analogii și exemple viabile, scuturate de colbul mentalităților conservative. O introducere utilă

pentru studenți și specialiști atât de necesar adaptării din mers la cerințele unei societăți în tranziție.

(* * *)

3. Doru Timofte, *Apologia lui Esau. Eseu asupra poeziei lui Octavian Doclin*, Ed. Marineasa, 2001

Criticul bănățean schițează în paralel cu apologia lui Esau, un simbol central al poeziei lui Octavian Doclin, un portret în evantai și o apologie a poetului ajuns la vârsta maturității. Studiul, tipologic, surprinde etapele creației și argumentația pentru profilul unui romantic modern, asaltat de problemele veacului zbuciumat. Intr-un stil suplu și modern criticul face o incursiune temerară în universul unei poezii cenzurate de criză și/sau tăcere, menită să verifice rezistența lirismului doclinian.

(* * *)

4. Dan Negrescu, *Breviar despre cerșit*, Ed. Marineasa, 2000

Micul tratat despre cerșit este un studiu clinic al unei prejudecăți seculare a poporului român, abordată dintr-o perspectivă triplă: a savantului, a anchetatorului și a spiritului ironic, sarcastic și castrator. Stabilind o tipologie obiectivă a cerșitului (intervehicular, monahal, muzical, patologic și superlativ nesimțit, în vagoane, intelectual) universitarul timișorean nu se sfiește să ofere o colecție de profiluri, care de care mai pitoresc, în care ancheta pseudoștiințifică se împotmolește în datele unei realități absurde și aberante ori de-a dreptul caragialești.

(* * * *)

5. Mircea Bârsilă, *Dimensiunea ludică a poeziei lui Nichita Stănescu*, Ed. Paralela 45, 2001

Poetul și criticul Mircea Bârsilă a avut răbdarea să recitească opera lui Nichita și să citească atent mai tot ce s-a scris despre liderul de necontestat al poeziei șazeciste. A rezultat un studiu temeinic de aproape 200 de pagini axat pe „dubla ruptură” provocată de această poezie. Cartea analizează în trei capitole distincte (*Sursele și modelele folclorice, Aspectele manieriste și baroce, Jocul de-a postmodernismul*) fenomenul Nichita, recuperându-l prin prisma sensibilității optzeciste care a respins în general formulele poetice ale generației 60.

(* * *)

6. Daniel Vighi, *Tentația Orientului*, Ed. Paralela 45, 1998

Studiile de imagologie ale lui Daniel Vighi prilejuiesc o incursiune în literatura română de inspirație orientală, un capitol atât de viu și de disputat de critică. Universitarul timișorean recitește o serie de autori tentați de un mod de a scrie oriental, prin grila criticii autohtone, corectată riguros de studiile teoretice occidentale aparținând lui Tz. Todorov, Jean Ricardou, Heinrich F. Platt sau filosofilor Max Weber, Ernst Cassirer și Michel Foucault. Atras de specificitatea textului cu tematică și textură orientală, prozatorul optzecist subliniază caracterul subiectiv-polemic al narațiunilor și îl ilustrează în consecință.

(* * * *)

7. Andrei Bodi, *Direcția optzeci în poezia română*, Ed. Paralela 45, 2000

Poetul Andrei Bodi atacă prin acest studiu, într-o manieră polemică, problema „direcției optzeci“, a unei generații care de aproape un deceniu se află la cârma literaturii și a practicii unei noi concepții despre poezie prin prisma operei unor scriitori care au făcut deja o carieră literară: Mircea Cărtărescu, Florin Iaru, Mariana Marin, Ion Mureșan, Al. Mușina și Liviu Ioan Stoiciu. Într-o introducere consistentă autorul lămurește câteva probleme spinoase ale acestei generații cum ar fi: data nașterii fenomenului, trăsăturile estetice, modelele, diferențierile și influența postmodernismului.

(* * * *)

8. Stelian Ceampuru, *Nedelea Tiu, Romulus Toma, Mircea Scarlat, in memoriam*, Ed. Teleorman Liber, 2000,

Un volum documentar dedicat primei *Istoriei a poeziei românești*, a cărui activitate laborioasă de critic a fost întreruptă de o moarte prematură și fulgerătoare. Ignorat în ultima vreme, Mircea Scarlat merită a fi reeditat și cunoscut în profunzime. Acest volum este un omagiu și o încercare de portret a scriitorului, din păcate unilateral și fragmentat, menit să atragă atenția asupra preocupărilor diverse și a modernității criticii sale.

(* *)

9. Mircea A. Diaconu, Cezar Baltag, Ed. Aula, 2001

Monografia *Cezar Baltag* datorată universitarului sucevean Mircea A. Diaconu stabilește locul și rolul scriitorului în poetica generației 60 reperând printr-o viziune critică riguroasă principalele etape ale evoluției poetice și eseistice. Antologia de texte teoretice și antologia comentată de poezie, completate de dosarul receptării critice și de o bibliografie bogată, oferă cititorului nu numai informațiile necesare inițierii în operă ci și un comentariu avizat, o interpretare critică sintetică, necesară și actuală, după dispariția poetului.

(* * * *)

10. Viorel Mureșan, Traian Ștef, Leonid Dimov, Ed. Aula, 2001

Monografia readuce în actualitate figura unui spirit creator solitar și spectacular relevând principalele aspecte ale artei sale poetice și ale textelor eseistice. Pe lângă interpretarea sa în cadrul mișcării onirice, cei doi autori reabilitează inițiativa recuperării unor clasici de către poet și textele teoretice care au făcut vogă în epocă. Aproximarea poetului de estetica barocă prilejuiește sublinierea unor idei principale ilustrate apoi de antologia de texte teoretice și de cea de poezie: *Dimov pune lumea în mișcare, Unu și multiplicarea, Jocul sau spectacolul fanteziei, Lentila lui Rimbaud, etc.*

(* * * *)

11. Viorel Gheorghită în dialog cu Emil Șimăndan, Eminescu-destin, conștiință, Ed. Fundația „Ioan Slavici“, Arad, 2000

Viorel Gheorghită răspunde întrebărilor lui Emil Șimăndan cu farmec și exactitate, cu discreție și modestie, cu conștiința misiei îndeplinite. Suferința a lăsat urme în viața cărturarului, în opera sa, în destinul său exemplar. Scriitorul octogenar nu ocolește răspunsurile la întrebările spinoase și incomode privind trecutul, închisorile, apartenența la mișcarea legionară. Omul de cultură trece în revistă zbuciumul anilor tinereții, atmosfera universului concentraționar pe care l-a străbătut cu demnitate, și activitatea sa literară, traversată de firul confesiunii. Și de disciplina și rigoarea pe care a deprins-o în închisorile comuniste. Cartea e prefațată generos de Stefan Aug. Doinaș. Iată cum descrie autorul momentul eliberării, după 16 ani de reclusiune:

„Ca unul providențial. Nu, nu am fost printre prizonierii care au crezut nelimitat în iminența unui asemenea moment. Pregătirea mea sufletească a fost, nu în vederea unei eliberări, ci în vederea acceptării destinului, până la capăt. Eliberarea apoi a fost minuțios pregătită prin așa-zisa reeducare non-violentă care a premers-o. Nonviolentă pentru cine a acceptat compromisul și autoflagelarea. Strivitoare, criminală, pentru cine l-a refuzat. Oricum, această pregătire perversă, a atenuat mult elementul surpriză. Eliberarea nu a mai fost pentru nimeni un șoc ci o bucurie cumplit de tristă“

(* * * *)

**Semnează în numerele 10-11-12
(151-152-153)/2002**

Ambruș, Miroslav Ioan, poet în limba solvacă și română, Nădlac

Ardelean, Petru M., istoric literar, eseist, Arad

Bănescu, Florin, prozator, Arad

Betea, Lavinia, conf. univ. dr., Arad

Bucur, Eva, eseistă, Arad

Bucur, Romulus, poet, redactor-șef adjunct al revistei ARCA, Arad

Buda, Bujor, prozator, Arad

Cașiș, Z.S., poet, Lipova

Dan, Vasile, poet, redactor-șef al revistei ARCA, Arad

Dobroi, Dorina, poetă, Oravița

Faur, Lazăr, poet, Arad

Gyfeillion, Annwyl, scriitor contemporan din Țara Galilor

Haș, M. Petru, Arad

Lazea Postelnicu, Gheorghe, istoric, Arad

Martin, Antoniu, istoric, Arad

Medeleanu, Horia, istoric, critic de artă, Arad

Mitu, Sorin, istoric, Cluj

Mocuța, Gheorghe, poet, critic literar, Arad

Moțiu, Gheorghe, poet, eseist, filozof, autor a două volume de aforisme apărute în perioada interbelică, „Stropi din cascada vieții“, Arad

Munteanu, Ștefan, profesor universitar, Timișoara

Neamțu, Carmen, eseistă, Arad

Negrilă, Iulian, istoric literar, poet, Arad

Pop, Mircea M., eseist, Heidelberg

Popescu, Marius Daniel, prozator, Lousanne, Elveția

Radnanu, Mihoc Ioan, critic de film, Lipova

Reisen, Tom, poet, Luxembourg

Szabolcs, Szonda, critic literar, Brașov

Suciu, Lucian, poet, Arad

Waldmann, Johannes, critic de artă, Germania